Kur’an-ı Kerim’in Açıklamalı Meali

بســـم ا الر ن الرحيم

Bismillahirrahmanirrahim

İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah’ın adıyla

Kur'an-ı Kerim'in

Açıklamalı Meali

Fatiha Suresi

Bakara Suresi

Açıklamalar

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR

Süleymaniye Vakfı Yayınları

İstanbul 2003

GENEL DAĞITIM
ve
Abdulaziz BAYINDIR ile haberleşme adresi

SÜLEYMANİYE VAKFI

Hoca Gıyaseddin Mah. Şifahane Sok. No:20
34470 EMİNÖNÜ / İSTANBUL
Tel: (0212) 513 00 93 Faks: 511 21 69

İstanbul 2003

İÇİNDEKİLER

KUR'AN'IN AÇIKLANMASI

Kur'an açık bir kitaptır. Bir çok sure, ***"Bunlar o açık Kitab'ın âyetleridir[1]"*** diye başlar. Bir âyet şöyledir:

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ

Biz bu Kitab'ı sana; her şeyi apaçık belirtsin, doğru yolu göstersin, ona bağlananlara iyiliği bol ve bir müjde olsun diye indirdik. (Nahl 16/89)

Kur'an'ın açık olması, Allah'ın verdiği rızka benzer. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Sizi yaratmış, sonra rızkınızı vermiş olan Allah'tır. (Rum 30/40)

İhtiyacımız olan havayı, suyu ve bazı şeyleri hazır bulabiliriz. Ama rızkın bir bölümüne ulaşmak gayret ister. Bir parça ekmek soframıza gelsin diye ne emekler harcanır! Ne ekip çalışmaları yapılır! Allah; tohumu, suyu, güneşi, toprağı, kısaca rızık için gerekli her şeyi yaratmıştır. Ama onları bir araya getirip rızık elde etmek bizim işimizdir. O, şöyle buyurur: ***"İnsanın çalışmasından başkası kendinin değildir."*** (Necm 53/39)

---

[1]- Yusuf 12/1; Hicr 15/1, Şuarâ 26/2; Kasas 28/2; Duhân 44/2.

Kur'an'dan yararlanmak da öyledir. Bir çok âyet kolayca anlaşılabilir. Ama bazı ayetlerin açıklamasına ulaşmak gayret ister. Allah Kur'an'a, her âyeti açıklayan âyetler yerleştirmiştir. Onları bulmak için ekip çalışması gerekir. Kur'an, büyük hacimli kitap olmadığı halde her şeyi açıkladığını bildirmiştir. Öyleyse o açıklamalara ulaşmanın yöntemini de bildirmiş olmalıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Ey Elçi! Biz sana okuduğumuzda onun okunuşunu takip et. / Sonra onu açıklamak bize düşer. (Kıyamet 75/18-19)

Allah, âyetleri, birbirini açıklar şekilde Kur'an'a yerleştirmiş; Elçisi, söz ve uygulamaları ile onları pekiştirmiştir. Allah, önceki kitaplardan yararlanma yolunu da göstermiştir. İslam-fıtrat ilişkisine vurgu yapan ayetler, Kur'an'ın anlaşılmasında fıtratın önemine işaret etmiştir. Kur'an'ın Arapça olması da Arap dilinin önemini göstermektedir. İşte bu yöntemlerle âyetlerin açıklamalarına ulaşmak mümkün olur.

A- Kur'an'ın Kur'an İle Açıklanması

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الر كتاب أحكمت آياته   فصلت من لدن حكيم خب

Elif, Lam, Ra. Bu öyle bir kitaptır ki, âyetleri muhkem kılınmış, sonra hakîm olan ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah katından ayrıntılı olarak açıklanmıştır. (Hûd 11/1)

Muhkem, sağlamlaştırılmış, güçlü, hikmetli demektir. Bazı âyetler, "şöyledir veya değildir" diye hükümler içerir. Onlar muhkemdir. Bir de onları açıklayan âyetler vardır. Allah Teâlâ, bunlar arasına benzerlik koyarak birlikte ele alınmalarına imkan vermiştir. Böylece ayetler arasında ikili ilişkiler ağı oluşmuştur. Bunu şu âyet vurgulamaktadır:

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ

Allah sözün en güzelini, birbirine benzer (müteşabih) ikişerler olarak bir kitap halinde indirmiştir. (Zümer 39/23)

Müteşâbih, iki şey arasında benzerliği ifade eder. Müteşâbih ayetler birbirine benzerliği olan âyetlerdir. "ikişerler"diye tercüme edilen مَثَانِي, ikişer anlamına gelen مَثْنَى 'nın çoğuludur. Bu, bir ayetin, bir çok ayetle benzerlik taşıdığını ve ikili ilişki içinde olduğunu gösterir. Bu ilişki, her açıklamayı bulma imkanı verir[2].

Benzer ayetleri bulup ortaya çıkaracak olanlar bilginlerdir. Onların içinde Arap dilini bilenler olmalıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

Bu, bilen bir toplum için, âyetleri Arapça okuyuş olarak açıklanmış bir kitaptır. (Fussilet 41/3)

Konuyu tam olarak açıklayan âyet şudur:

---

[2]- Bakara 93 ile ilgili açıklamalara bakılırsa, asâ kelimesinin doğru anlamının bu yöntemle tespit edildiği görülür.

هُوَ الذِيَ أنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتابَ مِنْهُ آيَاتٌ محْكَمَاتٌ هُن أُم الْكِتابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ
فَأَما الذِينَ قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاء الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاء تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ
إِلا اللّهُ وَالراسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنا بِهِ كُل منْ عِندِ رَبنَا وَمَا يَذكرُ إِلا أُوْلُواْ الألْبَابِ

Sana bu Kitab’ı indiren odur. Onun bir kısmı muhkem âyetlerdir. Onlar Kitab’ın temelidir. Öbürleri ise bunlara benzerdirler (müteşâbih). İçlerinde yamukluk olanlar, fitne çıkarma isteği ve onu tevil isteği ile benzer (müteşabih) olana uyarlar. Oysa onun tevilini Allah’tan başkası bilmez. Sağlam bilgi sahipleri şöyle derler: «Biz buna inanırız. Hepsi de Rabbimiz katındandır.» Böyle düşünenler sadece temiz akıl sahipleridir. (Âl-i İmrân 3/7)

“... İçlerinde yamukluk olanlar, fitne çıkarma isteği ve onu tevil isteği ile müteşâbih olana uyarlar.” Böylece muhkem ile müteşâbih arasındaki ilişkiyi koparır, âyetleri istedikleri tarafa çekerler.

“... Oysa onun tevilini Allah’tan başkası bilmez.” Tevil, bir şeyi asıl hedefine çevirmedir[3]. Müteşâbihin hedefi muhkemdir. Araya benzerlik koyarak onu muhkeme doğru çeviren Allah Teâlâ’dır.

“... Oysa onun tevilini Allah’tan başkası bilmez.” Buradaki “onun = ـه” zamiri; (مَا تَشَابَهَ مِنْهُ)*’deki (ما) yı gösterir. “Oysa müteşabihin tevilini Allah’tan başkası bilmez.” demektir.*

3 - رد الشيي ولو الغايه المراده منه Rağıb el-İsfahânî, Müfredât, evl maddesi, Safvân Adnan Davudî’nin tahkikiyle, Dımışk ve Beyrut 1412/1992.

Tevil konusu Kur'an'da örneklerle açıklanmıştır. İlgili âyetlerden biri şudur:

سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

"... dayanamadığın işlerin tevilini sana anlatacağım" (Kehf, 18/78)

Musâ aleyhisselam Hızır'la[4] yolculuk yapmış ve onun bazı davranışlarına dayanamamıştı. Çünkü Hızır, önce bindikleri gemiyi delmiş, sonra bir erkek çocuğunu öldürmüş. sonra da kendilerini misafir etmek istemeyen bir kasabada yıkılmak üzere olan bir duvarı doğrultmuştu. Ayrılmaya karar verdikleri bir sırada Hızır; "Dayanamadığın bu işlerin tevilini sana anlatacağım" diyerek şunları söylemişti:

"Gemi, denizde çalışan ve başka işleri olmayan birkaç kişinindi; istedim ki onu kusurlu hale getireyim. Çünkü arkalarında sağlam gemilere zorla el koyan bir hükümdar vardı."

"Oğlana gelince; onun ana babası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırmasından ve inkara sürüklemesinden korktuk"

Rablerinin o çocuktan daha temiz ve onlara daha çok merhamet eden birini vermesini istedik."

"Duvar ise, şehirde iki yetim erkek çocuğa aitti. Altında onlara ait bir hazine vardı. Babaları iyi insandı. Rabbin istedi ki; onlar reşit olsunlar ve hazinelerini çı-

---

[4]- Kur'an'da Hızır adı geçmez. Bu şahsın Hızır olduğu hadiste yer alır. Bkz. Buhârî, **, ilim, 44.**

karsınlar. Bu Rabbinden bir ikramdır. Yoksa ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte dayanamadığın işlerin tevili budur." (Kehf 18/65-82)

Her bir olayın tevili, yani ana hedefi gösterilince Musa aleyhisselamın şaşkınlığı geçmişti.

Rüya yorumuna da tevil denir. Çünkü, rüyada ana hedef gerçek olaylarla ilgili ip uçlarıdır. Yusuf aleyhisselam zindanda iken hükümdar şöyle demişti: *"Ben, yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini; yedi yeşil başak ve bir o kadar da kurumuş başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumlamayı biliyorsanız rüyamı doğru yorumlayın."*

Dediler ki: "Bunlar karışık rüyalar; biz böyle rüyaların tevilini bilmeyiz".

(Yusuf ile birlikte zindanda iken) *kurtulan iki kişiden biri, nice zaman sonra Yusuf'u hatırladı ve: "Ben size onun tevilini bildireceğim, bana biraz müsaade edin" dedi.*

Sonra Yusuf aleyhisselama geldi. O da rüyayı tevil etti ve şöyle dedi:

"Yedi yıl sürekli ekim yapın, bütün hasadı başağında bırakın; yiyeceğiniz az bir kısım başka.

"Sonra arkadan yedi kıtlık yılı gelir, bütün biriktirdiğinizi yer tüketir; sakladığınız az bir kısım başka."

"Sonra arkadan, halkın rahat edeceği bir yıl gelir, o zaman da sıkıp sağarlar". (Yusuf 12/43-49)

Rüya tevili, günlük hayattaki hangi olayın, rüyadaki hangi sembole benzediğine bakılarak yapılır. Bu ilgiyi kuramayanlar o tevili yapamazlar.

Açıkça görülüyor ki, tevilde bir ana konu, bir de onun açıklaması vardır. Hızır olayında ana konu, Musa aleyhisselamın bilmediği arka plandır. Gördüğü olaylar, onların açıklamasıdır. Ana konuyu kavrayınca açıklamaları anlayabilmiştir. Hadiste bildirildiğine göre Hızır ona şöyle demişti:

"Ya Musa, sen benimle birlikte olmaya dayanamazsın. Ben Allah'ın bana öğrettiği bir ilmi biliyorum ki sen onu bilmezsin. Sen de Allah'ın sana öğrettiği bir ilmi bilirsin ki, ben onu bilmem[5]."

Ana konuyla bağlantısı kurulamayan bir olaya dayanılarak bir karara varılamaz. Yukarıdaki işleri örnek alıp anasına, babasına zahmet verecek diye bir çocuk öldürülemez. Yahut başkası gasp edecek diye birinin malına zarar verilemez. Böyle bir tavır insanlar arasında huzur ve güveni ortadan kaldırır.

Melik'in gördüğü rüya da ileride olacak bazı ana olayların açıklamasıydı. Melikin adamları, o ana olayla ilgi kuramadıkları için onun, karışık bir rüya olduğunu söylemişlerdi. Demek ki tevil; açıklamayı ana olaya bağlayarak bir karara varmaktır.

Yukarıdaki iki olayda olduğu gibi Al-i İmran'ın 7. âyetinde de tevil kelimesi, ana olaya değil, açıklamaya izafe edilmiş ve *"... Oysa onun tevilini Allah'tan başka-*

---

[5]- Buhârî, **ilim, 44.**

sı bilmez." denmiştir. Burada ana olay, ümmü'l-Kitâb olan muhkem âyettir. Müteşabihi tevil eden, yani onu ana âyete bağlayan Allah'tır. Bunu ondan başkası yapamaz. Bu, şu âyetlerin de gereğidir:

Ey Elçi! Biz sana okuduğumuzda onun okunuşunu takip et.

Sonra onu açıklamak bize düşer. (Kıyamet 75/18-19)

Allah Teâlâ, bu âyetler arasına benzerlik koyarak doğru açıklamaya ulaşmamıza fırsat vermiştir. Bu benzerliklere bakmadan bir tevile girişilirse, bu Allah'ın değil bizim tevilimiz olur ve bizi yanlış sonuçlara götürür. Bunu bilerek ve kasıtlı olarak yapanlar, yoldan çıkmış olurlar. Al-i İmrân 7. âyetinin ilgili bölümü şöyledir:

"... Kalplerinde kayma olanlar, fitne çıkarma isteği ve onu tevil isteği ile müteşâbih olana uyarlar."

Dini kullanarak insanları sapıtmak isteyenler için en kestirme yol, âyetleri bağlantılarından koparmaktır. Bunun için bazı âyetleri görmemek gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

İndirdiğimiz açıklayıcı ayetleri ve ana yolu o Kitapta insanlara açıkladığımız halde, gizleyenler... İşte Allah onlara lanet edecektir. Lanet edecek olanlar da lanet edecektir.

Tevbe edip kendini düzelten ve onları açıklayanlar başka. Onların tevbesini kabul ederim. Ben tevbeleri kabul ederim, ikramım boldur. (Bakara 2/159-160)

Bu konuda Kur'an'da, Yahudilerle ilgili bir örnek vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

(Ey Yahudiler!) *Şimdi siz öyle bir durumdasınız ki, bir birinizi öldürürsünüz. İçinizden bir takımını yurtlarından sürersiniz. Onlara yapılan kötülük ve düşmanlığa destek verirsiniz. Esir düşmüş olarak karşınıza çıkarlarsa kan bedelini ödersiniz. Onları sürgün etmek size zaten haramdır.* ***Şimdi siz o Kitab'ın bir bölümüne inanıyor, bir bölümünü görmezlikten mi geliyorsunuz?*** *İçinizden bunu yapanın hak ettiği nedir? Şu hayatta perişanlıktan başka bir şey mi? Böyleleri Kıyamet gününde de en şiddetli azaba sürüklenirler. Allah ne yaptığınızdan habersiz değildir.* (Bakara 2/85)

Al-i İmran 7. âyet şöyle devam ediyor:

"*Sağlam bilgi sahipleri şöyle derler: Biz buna inanırız. Hepsi de Rabbimiz katındandır".*

Yani âyetleri muhkem ve müteşabih olarak ikiye o ayırmış, araya bağ koyarak tevil yapmış ve o tevili bize göstermiştir. Biz âyetleri tevile değil, anlamaya çalışırız.

Yukarıdaki ayetler arasındaki ilişkiler ağı, bugüne kadar görülememiştir. Bunun tabii sonucu olarak; muhkem, müteşabih mesânî ve tevil kelimelerine farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu yüzden bazı âyetler açıklamasız kalmış ve bazı âyetler de yanlış tevil edilmiştir. Bu teviller, nice İslâmî kurumu, sıkıntı kaynağı haline getirmiştir. Talak, evlenme velâyet ve faiz konuları[6] buna

---

[6]- Talak için Bakara 229, evlenmede velâyet için Bakara 232, faiz için Bakara 275 vd. ayetlerle ilgili açıklamalara bkz.

örnek olabilir. Açıklamasız kalan âyetlere ise "işittik ve isyan ettik[7]" âyeti ile "Kocaları arayı düzeltmek isterlerse, onlara iddet içinde dönmeye daha çok hak sahibidirler[8]" ayeti örnek verilebilir.

Kimileri, sıkıntının yanlış tevillerden değil, Kur'an'dan kaynaklandığını sanarak "tarihselci" yaklaşımla sıkıntının üstesinden gelineceğini düşünmektedir. Kimileri de Kur'an'ı, dînî ve ahlâkî ilişkiler sahasına hapsetmek gerektiğini söylemektedir. Bu yaklaşımlar, hem yanlış tevillerin sahasını genişletmekte hem de bazı âyetleri görmeme veya tarihe hapsetme gibi daha ağır sonuçlara yol açmaktadır. Yukarıdaki âyetlerin ortaya koyduğu metot ise bütün bunlara engel olacak niteliktedir.

B- Kur'an'ın Allah'ın Elçisi Tarafından Açıklanması:

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأنزَلْنا إِلَيْكَ الذكْرَ لِتبينَ لِلناسِ مَا نُزلَ إِلَيْهِمْ

Sana bu Zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın. (Nahl 16/44)

Bir âyet de şöyledir:

Ey inananlar! Sizin için; Allah'a ve ahiret gününe umut bağlayan ve Allah'ı çok anan (Allah'ın kitabını

---

[7]- Bakara 93 ile ilgili açıklamalara bkz.
[8]- Bakara 228'in dipnotuna bkz.

çok okuyan) herkes için Allah'ın Elçisi'nde güzel bir örnek vardır. (Ahzab 33/21)

Allah'ın Elçisi'nin söz ve davranışları, Kur'an'ı anlama ve açıklama açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü Elçi, yanlış bir açıklama yapamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Eğer o Elçi bize karşı bir takım sözler uydursaydı,

Onu en güçlü yerinden yakalardık,

sonra da şah damarını koparırdık,

Artık sizden hiçbiri bunun önüne geçemezdi. (el-Hakka 69/44-52)

Allah'ın Elçisi'nin, hangi sünnetiyle hangi âyeti açıkladığı hemen anlaşılmayabilir. Birbirini açıklayan âyetler arasında olduğu gibi sünnetle âyetler arasında da benzerlik vardır. Bu benzerlikten hareketle ilgili âyeti bulmak gerekir. Kur'an'a ters ya da kendi içinde çelişkili görülerek kenara itilmiş çok sayıda hadis vardır. Ama hadisin hangi ayeti açıkladığı tespit edilince bu çelişkilerin, büyük ölçüde, ortadan kalktığı görülür. Bu konuda şufa yani önalım hakkı ile ilgili hadisi örnek verebiliriz.

Câbir b. Abdullah'ın bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi, paylaşılmamış her şeyde şufa kararı vermiştir. Sınırlar çizilip yollar ayrıldıktan sonra artık şufa olmaz[9].

Şufa Mecelle'de şöyle tarif edilir: Satın alınan bir taşınmazı, müşteriye kaça mal olduysa o miktar ile ken-

[9]- el- Buhârî, Şüf'a, 2.

dine mal etmektir[10]. İki kişinin ortak bir arsası olsa, ortaklardan biri, diğerine sormadan kendi payını satsa, ortağı bu satışa razı olmayıp arsadaki payı kendi almak istese, şufa hakkını kullanarak alabilir. Müşteri ondan, sadece mal oluş fiyatını isteyebilir.

Müşteri, arsadaki payın yeni sahibi olacağından, onu ondan zorla almayı şu âyet yasaklamıştır:

"Müminler, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; karşılıklı rızaya dayalı bir ticaretle olabilir" (Nisa 4/29)

Allah'ın Elçisi, Kur'an'a aykırı bir açıklama yapamaz. Öyle ise bu, istisnai bir durum olabilir. Konuya böyle yaklaşınca karşımıza hemen şu âyet çıkar:

وَقَدْ فَصلَ لَكُم ما حَرمَ عَلَيْكُمْ إلا مَا اضْطُرِرْتُمْ إلَيْهِ

"Allah size neyi yasaklamışsa açık açık bildirmiştir; zor durumda kaldıysanız o başka." (En'am 6/119)

Demek ki Allah, zor durumda kalanın neleri yapacağını açıkça bildirmemiştir. Öyleyse kimin zor durumda sayılacağı ve ne gibi şeyler yapacağı hususunda Elçi'nin açıklamaları önem kazanır.

Taşınmazdaki bir payın başkasına satılması, ortağı zor duruma sokar. Şufa hakkı bu zorluğu giderme yolunu açar. Bu hakkın varlığını bilerek o taşınmazı satın alan da sonuca katlanır.

---

[10]- Mecelle m, 950. Madde sadeleştirilmiştir, aslı şöyledir: Şüf'a, bir mülk-i müşterayı, müşteriye her kaça mal oldu ise ol mikdar ile temellük etmektir.

Sünnet, Kur'an'dan ayrı bir kaynak değildir; Kur'an'ı açıkladığı için, ona tabidir. Tabi olana ayrı hüküm verilemez. Her konu, Kur'an ve Sünnet bütünlüğü içinde ele alınmalıdır. O zaman, Peygamberimizin, genel kurala aykırı görüldüğü için terk edilen veya çelişkili gözüken söz ve uygulamalarının farklı alanları açıkladığı ortaya çıkacaktır. Bu sebeple Sünnet konusunda aceleci davranmamalı, onun ilgili olabileceği bir âyet, mutlaka aranmalıdır. Bu metot, uydurma hadisler için de kalkan görevi yapacaktır. Örnek olsun diye evlenmede velâyet ve faiz ile ilgili açıklamalara bakılabilir[11].

C- Önceki İlahi Kitaplardan Yararlanma

Kur'an, kendinden önceki ilahi kitapları kabul eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Allah sana bu Kitab'ı, gerçekleri içeren ve kendinden öncekileri kabul eden bir kitap olarak indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de o indirdi.

Onlar daha önce, insanlar için birer rehberdi. Doğruyu yanlıştan ayıran her kitabı o indirdi. Allah'ın ayetlerini görmezlik edenler… İşte onlar için ağır bir ceza vardır. Allah güçlüdür, öç alması da vardır. (Al-i İmran 3/3-4)

İlk peygamberden son peygambere kadar vahiyde bütünlük vardır. Kur'an âyetlerinin büyük bir kısmı Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya vahyedilene denktir. Allah Teâla şöyle buyurur:

[11]- Bakara 232 ve 275 ile ilgili açıklamalara bkz.

Allah Nuh'a buyurduğunu, sana vahyettiğini, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğini sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Dini ayakta tutun, onda ayrılığa düşmeyin... (Şura 42/13)

Kur'an'ın bir kısmı da sadece Peygamberimize vahyedilen ve hafifletici hükümler içeren ayetlerden oluşur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Bir ayeti nesheder veya unutturursak, yerine ya daha hayırlısını, ya da dengini getiririz. Bilmez misin, Allah'ın gücü her şeye yeter. (Bakara 2/106)

Kur'an, önceki kitapları neshetmiştir. Çünkü nesih sözlükte; bir şeyi bir başka şeyle değiştirme, onun yerine başkasını koyma demektir[12]. Kur'an, ilahi kitapların, Allah tarafından tasdik edilmiş son nüshası gibidir. Kur'an'a uymak; Tevrat'a, İncil'e ve peygamberlere inen tüm kitaplara uymaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmi peygambere uyanlar... O onlara, iyiliği emreder, kötülükten men eder. Onlara iyi şeyleri helal, kötü şeyleri haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri, boyunlarından demir halkaları kaldırır atar..." (Araf 7/157)

Önceki kitaplar, ehl-i kitabı tanımayı sağlar ve onlarla ilişkilere yön verir. Allah Teâla şöyle buyurur:

De ki: "Ey Ehl-i kitap! Aramızda eşit seviyede olan bir söze gelin; Allah'tan başkasına kul olmayalım. Ona bir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ın dûnundan bi-

---

[12]- Lisan'ul-Arab nsh maddesi.

rimiz diğerini rab edinmesin". Eğer yüz çevirirlerse deyin ki: "Tanık olun, bizde bozuk inanç yoktur". (Al-i İmran 3/64)

Eski ilahî kitaplardan, önceki toplumlarla ilgili bilgiler alabiliriz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Onlardan önce yok etmiş olduğumuz kasabaların halkı inanmamıştı. Şimdi bunlar mı inanacaklar?

Senden önce elçi gönderdiklerimiz kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkası değildi. Bilmiyorsanız ehl-i zikre (O kitapları bilenlere) sorun.. (Enbiya 21/6-7)

Mesela Tevrat, Kur'an'dan hacimlidir. Kur'an'da kısa geçen bazı konular, Tevrat'ta genişçe yer alır. Bundan yararlanarak o âyetler açıklanabilir. Örnek olarak Tevrat'ın bildirdiğine göre, ilk Yahudilerin bulunduğu toplumda Apis adı verilen bir sığıra tapılırdı. Bakara Suresinde de Yahudilere, bir sığır kesmelerinin emredildiği ama kesmemek için bahane aradıkları bildirilmektedir[13]. Bu iki bilgi birleşince onları anlamak mümkün olmaktadır. Bu sayede, Musa aleyhisselamın bir süre ayrılmasını fırsat bilerek yaptıkları buzağı heykeline neden taptıkları da anlaşılmaktadır[14]. Buradan hareketle kurban bayramı kurbanında, hayvanın kanını akıtmanın şart olmasının nedenini kavramak da mümkün olmaktadır.

Bakara 93. âyetin doğru anlaşılabilmesinde de Tevrat'tan yararlanılabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

---

[13]- Bakara 67-71. âyetlere bkz.
[14]- Bakara 51,54,92 ve 93. âyetlere bkz.

Bir gün sizden kesin söz almıştık. Tur'u da tepenize kaldırmıştık. "Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın. Dinleyin!" demiştik. "Dinledik ve sıkı sarıldık" demiştiniz. Halbuki, tanımazlık etmeniz sebebiyle o buzağı tutkusu içinize işlemişti. De ki: "İmanınız size ne kötü emir veriyor!.. Eğer inanmış kimselerseniz".

Burada "Dinledik ve sıkı sarıldık" diye tercüme edilen bölümün Arapçası *(* سمعنا و عصينا)dır. Bütün tefsir mealler ona "Dinledik ve isyan ettik" anlamı vermiştir. "İsyan ettik." diyenler söz vermiş olamayacağı için tefsirciler bu âyeti açıklayamamışlardır. Tevrat'a bakınca buradaki (عصينا*)*'nın "sakı sarıldık" diye anlaşılması gerektiği ortaya çıkar. Bu, kelimenin ikinci anlamıdır. Geniş bilgi Açıklamalar bölümündedir.

Eski ilahi kitaplardan yararlanmanın en önemli tarafı, Kur'an'ın onları nasıl tasdik ettiğini göstererek Kur'an'ı, daha iyi tanıtmaktır. Bu sayede, o kitaplara karışan insan sözleri de ortaya çıkarılabilecektir.

D- Arap Dili Kurallarından Yararlanma

Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***Biz, her elçiyi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki, onlara iyice açıklasın. Bundan sonra Allah dileyeni sapıklıkta bırakır, dileyeni de yola getirir. Güçlü olan o, doğru karar veren odur.*** (İbrahim 14/4)

Kuran, gerçekten varlıkların sahibinin indirmesiyle inmiştir. / Onu güvenilir Ruh, Cebrail indirmiştir. /

Senin kalbine… Uyarıcılardan olasın diye. / Apaçık Arap diliyle. (Şuarâ 26/192-195)

Kur'an Arapça olduğu için onu anlamada Arap dilinin önemi açıktır. Ama bugün bir çok tefsir ve mealde dil kurallarına aykırı uygulamalar vardır. Mesela, mealini verdiğimiz İbrahim Suresinin 4. âyeti buna örnek olabilir. Ulaşabildiğimiz tefsir ve mealler ayete şu şekilde anlam vermişlerdir:

Biz, her elçiyi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki, onlara iyice açıklasın. Bundan sonra Allah dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini de yola getirir. Güçlü olan o, doğru karar veren odur.

Allah dilediğini yola getirecek ve dilediğini saptıracaksa neden elçi göndersin? Bu durumda elçilinin, o toplumun dili ile açıklama yapmasının ne anlamı olur? Böyle anlamsız bir iş "doğru karar veren" Allah'a yakıştırılabilir mi? İçinde ciddi çelişkiler olan ifadeler, Allah'ın sözü olabilir mi?

Çelişkiler, "يَشَاءُ = ister" fiilinin faili olan "o" zamirini, Arap dili kurallarına aykırı olarak, Allah lafzını gösterir saymaktan kaynaklanmıştır. Halbuki zamir, yanı başında bulunan "مَن = kim'i gösterir. Uzağı göstermesi için karine gerekir. Burada böyle bir karine yoktur. Ayetin doğru anlamı şöyledir: "*... Bundan sonra Allah dileyeni sapıklıkta bırakır, dileyeni de yola getirir...*" Bu anlam ile her şey yerine oturmaktadır. Yoksa yanlış, yanlışı doğurmakta ve bir yanlışlar zinciri oluşmaktadır. Bunlar tefsir ve meallerde çoktur.

E- Kur'an - Fıtrat İlişkisi

Fıtrat, varlıkların temel yapısını ve onu oluşturan yaratılış, değişim ve gelişim ilke ve kanunlarını ifade eder[15]. Göklerin, yerin, insanların, hayvanların, bitkilerin yani her şeyin yapısı ve işleyişi buna göredir. Bilimde, teknolojide ve insan ilişkilerindeki temel kanunlar da bunlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Şunu görmen gerekmez mi: Göklerde ne var, yerde ne varsa; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların bir çoğu Allah'a boyun eğmektedir. Bir çoğu da azabı hak etmiştir. Allah kimi aşağılık saymışsa ona değer verecek biri çıkmaz. Allah ne dilerse onu yapar. (Hac 22/18)

Bir çok insan fıtrata aykırı davranır ve dengeleri bozar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

***İnsanların kendi elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde düzen bozukluğu ortaya çıktı. Bunun böyle olması, Allah onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırsın diyedir. Belki vazgeçerler*.**" (Rum 30/41)

Fıtrata aykırı davranışlar insanı rahatsız eder. Onu buna iten; menfaatleri, beklentileri veya özentilerdir. Sonra alışır ve ondan zevk almaya başlar. Ama içinde gizlenen rahatsızlık, zaman zaman ortaya çıkar. Böyle kimseler, yaptıklarını düşünüp bir iç muhasebesi yapmaktan kaçınırlar.

---

[15]- Fıtrat kavramı, Avrupa bilim ve felsefe tarihinde varlık felsefesi olarak yer alır ve son üç yüz yılda ontoloji adı ile anılır.

Kur'an'da sıkça, zikir kökünden türemiş kelimeler geçer. Zikir, bir bilgiyi zihinde, kullanıma hazır tutma, onu kalbe ve dile getirme ve hatırlama anlamlarına gelir[16]. Zihinde var olan bilgiyi, bir konu için harekete geçirmeye tezekkür denir. Peygamberler insanları tezekküre çağırmışlardır. İbrahim aleyhisselam puta tapanlara, "... tezekkür etmez misiniz?[17]" derken "Fıtrattan edindiğiniz bilgilerle benim sözlerimi karşılaştırıp yaptığınızın yanlış olduğunu görmez misiniz?" demiş olmaktadır. Bu onları, içi muhasebesi yapmaya çağırmadır.

Allah'ın indirdiği kitapların ortak adı zikirdir[18]. Çünkü onlar kişiye, kendi benliğinden ve çevresinden edindiği bilgileri hatırlatmakta, fıtrata uygun düzenlemelerle onu rahatlatmaktadır. Zira her insan, varlık aleminin ve çevresinin öğrencisidir. Oradan sürekli bilgi edinir ve hayatını o bilgilerle sürdürür. Bunlarla Allah'ın kitapları arasında çelişki olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Bilin ki kalplerin yatışıp rahatlaması Allah'ın zikri ile olur." (Ra'd 13/28)

Allah'ın zikri Kur'an'dır. Çünkü zihinde tutulması ve sıkça hatırlanması gereken, onun âyetleridir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"İşte o Zikri biz indirdik. Ne olursa olsun onu koruyacak olan da bizleriz." (Hicr 15/9)

16- Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, zkr maddesi.
17- En'am 6/80,
18- Bkz. Al-i İmran 3/58, Araf 7/63, Hicr 15/6,9; Nahl 16/44, Enbiya 21/2,50,105; Furkân 25/18, Yasin 36/11, Sâd 38/8, Kamer 54/25.

Bu sebeple Kur'an, fıtratın Allah tarafından bildirilmiş şeklidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın fıtratına çevir. O İnsanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din bu dindir. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

Bunun kesin sonucu şudur: Fıtrat İslâm'dır.

Allah'ın ayetleri yalnız Kur'an'da olanlar değildir. Tüm varlıklarda; göklerde, yerde, hayvanlarda, bitkilerde hasılı her yerde onun ayetleri vardır[19]. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Biz onlara ayetlerimizi, hem dış çevrede hem de kendi içlerinde göstereceğiz, sonunda Kur'an'ın doğru olduğu onlar açısından iyice ortaya çıkacaktır. (Fussilet 41/52)

Ayetlerin, yalnız uzmanları tarafından görülebilecek olanları vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Sağlam bilgisi olanlar için[20] yeryüzünde ayetler vardır;

---

[19]- İlgi duyanlar şu ayetleri inceleyebilirler: Bakara 2/164; Ali İmrân 3/190; En'am 6/97, 99; Araf 7/26, 58; Yunus 10/5, 6, 67, 92, 101; Yusuf 12/7, 35; Ra'd 13/2, 3, 4; Nahl 16/13, 65, 66, 67, 68, 69, 79; İsrâ 17/12; Kehf 18/9; Meryem 19/10; Tâhâ 20/128; Ankebût 29/ 24, 33, 34, 35; Rum 30/21, 22, 23, 24, 28; Lokman 31/31, 32; Secde 32/26; Sebe' 34/15; Zümer 39/42, 52; Mümin 40/13; Câsiye 45/3, 4, 5, 6; Zariyât 51/22, 23, 35, 36, 37; Kamer 54/12, 13, 14, 15.

[20]- Sağlam bilgi sahibi diye tercüme edilen mûkîn, sözlükte; bir konuyu şüpheden uzak, gerçek yönüyle bilen demektir. Kamus Tercümesi, ykn mad.

Kendinizde de vardır; onları görmez misiniz? (Zariyât 51/20-21)

Fen ve teknik bilimciler, fıtrata uymak için gayret gösterirler. Onlar kanun koymaz, var olan kanunları keşfederler. Bu da fıtrata uymayı kolaylaştırır. Sosyal bilimcilerin keşfettikleri kanunlar da vardır. Ama onların bir çoğu kanun koymayı tercih eder ve topluma şekil vermeye çalışırlar. Bu tavır, sosyal alanda fıtrata aykırı kanun ve uygulamalara yol açar. Bunun kötü etkisi zamanla ortaya çıkar ve dengeler bozulur. Zarar, oldukça büyük ve uzun süreli olur.

Fen ve teknik bilimlerle ulaşılan sonuçları, fıtrata aykırı kullanıp insanı ve çevreyi bozmak da mümkündür. Nitekim asrımızda dünya böyle bir felaketi yaşamaktadır. Fıtrata uymak için Kur'an'ın koyduğu sınırları aşmamak gerekir.

Sonuç olarak Kur'an ile fıtrat arasında tam bir uyum vardır. Fıtratı anlamak için Kur'an'dan, Kur'an'ı anlamak için de fıtrattan yararlanmak gerekir.

Kur'an'ın hiçbir hükmü fıtratla çelişmez. Eğer bir çelişki varsa, Kur'an'a gereği gibi uyulmamasından kaynaklanır. Örnek olarak talak konusu ile ilgili açıklamaya bakılabilir[21].

Çalışma bizden, başarı Allah'tandır.

---

[21]- Bakara 229 ile ilgili açıklamalara bkz.

FATİHA SURESİ

Meali

FATİHA SURESİ

Bismillahirrahmanirrahim

(İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla).

1- Varlıkların sahibi Allah, neylerse güzel eyler[22].

2- İyiliği sonsuz, ikramı boldur.

3- Hesap gününün hâkimidir.

4- Yalnız sana kul olur ve yalnız senden yardım dileriz.

5- Bize, o doğru yolu göster;

6- Mutluluk verdiğin kimselerin yolunu.

7- Gazaba uğramışların ve sapıklık içinde olanların yolunu değil.

---

[22]- "Neylerse güzel eyler" sözü hamd karşılığı kullanılmıştır. Çünkü hamd, birini yaptığı iyi bir işten dolayı övmektir. Allah'ın her işi iyi ve doğrudur. Açıklamalar böl. bkz.

BAKARA SURESİ

Meali

BAKARA SURESİ

Bismillahirrahmanirrahim

(İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla)

1- Elif, Lâm, Mîm.

2- Bu, o Kitaptır. Bunda şüpheye yer yoktur. Sakınanlara doğru yolu gösterir.

3- Onlar gayba[23] inanırlar. Namazı sürekli kılarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimizden hayra harcarlar.

4- Onlar sana indirilene de, senden önce indirilmiş olana da inanırlar. Ahirete inançları ise kesindir.

5- Onlar Rablerinin doğru yolu üzerindedirler. Umduklarını bulacak olanlar onlardır.

6- Görmezlik edenlere[24] gelince, onlar için fark etmez, ister uyar, ister uyarma; inanacak değillerdir.

7- Allah kalplerinin ve kulaklarının üstünde izler oluşturmuştur[25]. Gözlerinde de bir perde olur[26]. Onlara büyük bir azap vardır.

---

[23]- Gayb, duyularla algılanamayana denir. Duyularla algılayamadığımız ama hakkında açık delil, ayet veya mütevatir hadis bulunana iman, meselâ; Allah'a, peygamberlere, cennete, cehenneme iman gabya imandır. Açıklamalar böl. bkz.

[24]- Ayet, "Kâfirlik edenler..." yerine "Görmezlik edenler..." diye tercüme edilmiştir. Kâfir, bir şeyi örtene denir. Kâfirler, Allah'ın bildirdiği doğruları örtüp görmezlik ederler. Böylece, Allah'ı görmezlikten gelmiş olurlar. Cezayı da bu yüzden hak ederler. Açıklamalar böl. bkz.

8- İnsanlardan kimileri "Allah'a ve Ahiret gününe inandık" derler. Oysa onlar inanmış değillerdir[27].

9- Allah'a ve inanmış kimselere oyun kurarlar[28]. Oysa onlar, sırf kendilerine karşı oyun kurarlar da, farkına varmazlar.

10- Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah bir hastalık daha vermiştir[29]. Yalan söylemelerine karşılık onlara acıklı bir azap vardır[30].

11- Onlara: "Ortalığı karıştırmayın" denilince, "biz düzeni sağlayan kimseleriz" derler.

12- Bakın! Asıl karıştıranlar onlardır; ama farkına varmazlar.

---

[25]- Kötü alışkanlıklarının izlerini. Bu izler, kötü alışkanlığı olan herkeste oluşur. Açıklamalar böl. bkz.

[26]- Kalp, işitme ve görme, insanı hayvandan ayıran üç temel özelliktir. Kalp, karar organıdır. Açıklamalar böl. bkz.

[27]- Bunlar ikiyüzlüler yani münafıklardır. Münafık, önce inanır, sonra Allah'ın emirlerini görmezlikten gelmeye başlar, yine de kendini inançlı görür veya gösterir. Hiç inanmadığı halde kendini inançlı gösterenler de vardır. Açıklamalar böl. bkz.

[28]- Müslümanlığı perde yapıp her oyunu oynarlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:
Münafıklar yeminlerini kalkan eder, Allah'ın yolundan çıkarlar. Onların yapmakta oldukları şey ne kötüdür!
Bu şundandır: Onlar önce inanırlar, sonra görmezlikten gelirler. Sonra kalpleri üstünde farklı bir yapı oluşur. Artık anlamazlar. (Münafikun 63/2-3)

[29]- Kalplerinde imansızlık hastalığı vardı. Buna yalancılık hastalığı da eklendi.

[30]- İmansızlıklarından dolayı verilecek azap yedinci ayette geçti. Bu azap yalancılıklarından dolayı verilecek olandır.

13- Onlara: "Şu insanlar nasıl inandıysa, siz de öyle inanın" denilince, "şu zavallılar gibi mi inanalım?" derler. Bakın! Asıl zavallılar onlardır; ama bilmezler.

14- İnanmış olanlarla yüz yüze gelince, "biz inandık" derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldılar mı, "inanın, biz sizinle beraberiz, onları sadece kullanıyoruz" derler.

15- Aslında Allah onları kullanır. Onlara süre tanır[31]. Taşkınlıkları içinde bocalar dururlar[32].

16- Onlar öyle kimseler ki, sapıklığı doğru yola karşılık satın alırlar. Ama alış verişleri kâr getirmez. Yola gelecek de değillerdir.

17- Onların durumu bir ışık yakmak isteyenin durumuna benzer. Işık çevresini aydınlatınca, Allah gözlerinin nurunu gidermiş ve onları karanlıklar içinde bırakmıştır. Görmez hale gelmişlerdir[33].

---

[31]- Yola gelme fırsatı verir.

[32]- Yola gelmeyi, hep geciktirirler. Onları bu hale sokan, dünyaya düşkünlükleridir. İmanını korumak isteyenlere şu uyarı yapılmıştır: Ey inanmış olanlar! Mallarınız ve çocuklarınız sakın sizi Allah'ın Kitab'ından alıkoymasın. Bunu yapan kim olursa olsun, kaybeder. Size verdiğimiz azıktan hayra harcayın. Sonra birinize ölüm gelir de "Rabbim! Beni bir süreye kadar geciktirseydin olmaz mıydı? Sadaka verir, iyilerden olurdum." Der.
Allah, süresi biten hiç kimseyi geciktirmeyecektir. Allah yaptığınız şeyin iç yüzünü bilir. (Münafikun 63/9-11)

[33]- İlahi ışığa gözlerini yumdukları için kör adam gibi olmuş karanlıklara gömülmüşlerdir.
"Onların durumu, bir ışık yakmak isteyenin durumuna benzer" demesi şunu gösteriyor. Onlar başlangıçta ilahi tebliğle aydınlanmak istemişler. Gerçekler ortaya çıkınca rahatsız olmuş, onları görmezlikten gelmişler, sağır, dilsiz ve kör olmuşlardır. Doğruları, artık ne duymak,

18- Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar vazgeçmezler.

19- Ya da gökten boşalan bir yağmura tutulmuş gibidirler. Karanlıklar, gök gürültüsü ve şimşek her yanlarını sarmıştır. Yıldırım sesinden ölecekleri korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah o tanımazları her yandan kuşatır.

20- O şimşek sanki gözlerini söküp çıkaracaktır. Önlerini aydınlattıkça yürür, karanlık bastı mı dikilip kalırlar. Allah isteseydi, onların işitmelerini ve görmelerini de giderirdi[34]. Allah'ın gücü her şeye yeter.

21- Ey insanlar, Rabbinize kul olun. Sizi yaratan odur; sizden öncekileri de. Belki korunursunuz.

22- Yeri size bir yaygı, göğü tavan yapan odur. Gökten su indirir, size rızık olsun diye, onunla çeşit çeşit ürünler çıkarır. Artık Allah'a benzerler uydurmayın[35]. Siz bunu bilirsiniz[36].

23- Kulumuza[37] indirdiğimiz şey hakkında şüpheye düştüyseniz, ona denk bir sure getirin. Allah'ın dûnun-

---

ne görmek, ne konuşmak isterler. Vazgeçme niyetleri de yoktur. Açıklamalar böl. bkz.

[34]- Ama Allah'ın böyle bir kanunu yoktur.

[35]- Onlara da kul olursunuz.

[36]- Allah'ın benzerinin olamayacağını herkes bilir. Bu yüzden kimse onun heykelini yapamamıştır. En büyük hastalık, Allah ile araya aracılar yerleştirmek ve ilişkiyi onların desteği ile kurmaya çalışmaktır. Açıklamalar böl. bkz.

[37]- Kulumuz Muhammed'e.

dan[38], bütün bilginlerinizi çağırın. Doğruysanız yaparsınız.

24- Bunu yapmadınız mı, ki zaten yapamazsınız, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden korunun. O, görmezlik edenler için hazırlanmıştır.

25- İnanan ve iyi işler yapanlara müjde ver. İçinden ırmaklar akan cennetler onlar içindir. Onun her ürününden yararlandıkça, "bu daha önce yararlandığımız şeydir" diyeceklerdir. Dünyadakileri andıran şeyler verilecektir. Orada onlar için temiz eşler olacaktır. Hep orada kalacaklardır.

26- Allah örnek vermekten çekinmez; ister bir sivrisinek, isterse onun üstü olsun. İnanmış olanlar bilirler ki, o, Rableri tarafından verilmiş gerçek örnektir. Tanımazlık edenler ise şöyle derler: "Allah ne istedi de böyle bir örnek verdi?" Allah bu şekilde kimilerini sapık sayar, kimilerini de yola gelmiş kabul eder. Sapık saydıkları sadece yoldan çıkmış olanlardır.

27- Onlar Allah'a verdikleri sözün kesinleşmesinden sonra cayarlar[39]. Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler[40]. Ortalığı karıştırırlar. Onlar büsbütün zarardadırlar.

---

[38]- Dûn, sözlükte, üstün zıddı, en üst mertebeden beri, ondan aşağıca, yakın, önce ve başka anlamlarına gelir. Açıklamalar böl. bkz.

[39]- Her insan Allah'ın varlığını ve birliğini, gözüyle görmüş ve eliyle dokunmuş gibi kavrar ve bu hususta Allah'a kesin söz verir. Açıklamalar böl. bkz.

[40]- Şah damarından yakın olan Allah'a karşı aracılar koyarak doğrudan ilişkiyi kesenler.

28- Allah'ı nasıl tanımazlık edersiniz? Cansız haldeydiniz, size o hayat verdi. Sonra sizi tekrar cansız hale getirecek, sonra yeniden hayat verecektir. Sonra ona döndürüleceksiniz.

29- Yerde ne varsa, hepsini sizin için yaratan odur. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. O her şeyi bilir.

30- Bir gün Rabbin meleklere: "Yeryüzünde halef-selef oluşturmaktayım[41]" dedi. Melekler; "Orada karıştırıcılık yapacak ve kan dökecek birilerini mi oluşturuyorsun? Ama neylersen, güzel eylersin; biz bu sebeple sana boyun eğeriz. Sen en temizini yaparsın" dediler. Allah dedi ki: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim."

31- Adem'e isimlerin hepsini öğretti, sonra onları meleklere gösterdi. "Doğruysanız, bana şunların isimlerini söyleyin" dedi.

32- Melekler dediler ki: "Biz sana boyun eğeriz. Bizde bir bilgi olmaz ki! Sen ne öğretmişsen, odur. Bilen sen, yerinde karar veren sensin".

33- "Adem! Meleklere şunların isimlerini bildir." dedi. Adem onlara o isimleri bildirince Allah dedi ki: "Size dememiş miydim, ben göklerin ve yerin

---

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "And olsun ki, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz. Biz ona şah damarından da yakınız." (Kaf 50/16)

[41]- Halef, bir kişinin diğerinin yerine geçmesini ifade eder. Yerine geçene halef, öncekine selef denir. Adem'den beri herkes bir başkasının yerine geçer. Bu, başkasının yerine göz dikmeye yol açar. Biri onun işini, malını veya makamını elinden almak ister. Diğeri buna karşı direnir, bu yüzden kan dökülür. Açıklamalar böl. bkz.

bilinmezlerini bilirim. Neyi açığa vuruyorsunuz, neyi gizlemişsiniz, onu da bilirim".

34- Bir gün meleklere: "Adem'e secde edin" dedik. Hemen secde ettiler. İblis öyle yapmadı. Direndi. Kendini büyük gördü. Kâfirlerden oldu.

35- Adem'e, "Adem!" dedik. "Sen eşinle birlikte cennete yerleş. İstediğiniz yerden bolca yiyin. Ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa yanlış yapanlardan[42] olursunuz".

36- Sonra Şeytan onları, o ağaç yüzünden kaydırdı. Bulundukları konumdan çıkardı. Onlara, "İnin oradan!" dedik. "Biriniz diğerinin düşmanıdır. Sizin için yeryüzünde yerleşecek bir yer, bir süreye kadar da geçimlik bulunmaktadır".

37- Adem Rabbinden uyarılar aldı[43]... Sonra Rabbi tevbesini kabul etti. O, tevbeleri kabul eder, ikramı boldur.

---

[42]- Türkçe mealler genellikle, "... yoksa zalimlerden olursunuz" şeklindedir. Zalim Arapça'da, yapmaması gerekeni yapan yani yanlış yapan anlamınadır(Müfredat). Türkçe'de ise, "bir kimsenin hakkını zorla elinden alan, haksızlık yapan, merhametsiz ve gaddar"(Büyük Türkçe Sözlük) anlamlarına gelir. Anlamdaki bu farklılaşma dikkate alınarak ayete yukarıdaki meal verilmiştir.

[43]- Allah'ın Adem'i nasıl uyardığı Araf Suresinde açıklamaktadır:
"O ikisinin de Rabbi olan Allah, onlara (Adem ile Havva'ya) seslendi: "Bu ağacı sizin ikinize de yasaklamamış mıydım. Size dememiş miydim ki, şeytan sizin apaçık düşmanınızdır?"
Dediler ki: "Rabbimiz, biz kendimizi kötü duruma soktuk; eğer bizi bağışlamaz, bize merhamet etmezsen kesinlikle kaybetmiş oluruz." (Araf 7/22-23)

38- "Oradan birlikte inin" dedik. "Benim tarafımdan size bir yol gösteren gelince[44], kim yoluma girerse, üstlerinde ne bir korku olacak, ne de üzüleceklerdir."

39- Görmezlik edecek ve ayetlerimiz karşısında yalan söyleyecek olanlar[45] ise cehenneme yerleşecek[46], sürekli orada kalacaklardır".

40- Ey İsrail oğulları! Size ettiğim iyilikleri hatırlayın. Bana verdiğiniz sözü yerine getirin. Ben de sözümü yerine getiririm[47]. Yalnız benden korkun.

Ayette geçen تلقوْ, aldı, karşıladı anlamınadır. Bir ayette aynı kökten وْلقوْfiili geçer. "Ona attı" anlamına gelir. Beğenilmeyen bir tavır karşısında atılan söz, karşı tarafı uyarma veya azarlama olur. Orada Allah Teâlâ, tanrı yerine konanların Ahirette müşrikleri azarlayacaklarını bildirmiş ve şöyle buyurmuştur: Şirke girmiş olanlar, Allah'a ortak saydıkları kişileri gördüklerinde, "Rabbimiz! işte bunlar ortak saydıklarımız, senden önce onları yardıma çağırırdık." diyecekler. Onlar da: "Siz kesinlikle, yalancılarsınız!" diye onları azarlayacaklardır. (Nahl 16/86)

[44]- Bu ayet, Adem'in o zaman peygamber olmadığını göstermektedir.

[45]- كوّب fiilinin mastarı olan tekzib Arapça'da yalanlama anlamına geldiği gibi "çokça yalan söyleme" anlamına da gelir (Kamus). Ayetler, yalanlanamayacak gerçekler olduğu için ona yalan diyen, yalan söyler. Bu sebeple yukarıdaki anlam hem dil hem de ayetler arasındaki uyum açısından uygundur.

[46]- Ayette sahib'in çoğulu ashab geçer. Sahib, birlikte olan, anlamına gelir. Cehennemle birlikte olan, oraya yerleşmiş olur.

[47]- Allah peygamberlerden kesin söz almıştı: "Size kitap ve hikmet verdim de, sonra sizdekini doğru sayan bir elçi geldi mi, ona muhakkak inanacaksınız ve yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Bu hususta ağır ahdimi üzerinize aldınız mı?" demişti. Onlar: "Kabul ettik" demişlerdi. "Öyleyse şahit olun, ben de sizinle beraber şahit olanlardanım" demişti." (Al-i İmran 3/81) Bu sebeple ehl-i kitap, kendi kitaplarını doğru sayan son peygambere ve bu Kitab'a inanmak zorundadır.

41- Sizdeki Kitab'ı doğrular biçimde indirdiğim bu Kitab'a inanın. Onu ilk görmezlik eden siz olmayın. Ayetlerimi az bir bedele karşılık satmayın. Yalnız benden sakının.

42- Doğruyu eğri kılığına sokmayın[48]. Doğruyu bile bile gizlemeyin.

43- Namazı sürekli kılın. Zekatı verin. Boyun eğenlerle birlikte boyun eğin.

44- İnsanlara iyi olmayı emreder de, kendinizi unutur musunuz? Üstelik o Kitab'ı da okursunuz. Aklınızı kullanmaz mısınız?

45- Sabır göstererek ve namaz kılarak yardım isteyin. Bu, saygılı olanlardan başkasına, gerçekten ağır gelir.

46- Saygılılar, Rablerine kavuşacaklarını bilenlerdir. Onlar, nasıl olsa ona döneceklerdir.

47- Ey İsrail oğulları! Size ettiğim iyilikleri hatırlayın. Ben sizi o aleme üstün kılmıştım.

48- Öyle bir günden sakının ki, o gün kimse kimsenin yerine bir ceza çekmeyecek, kimseden şefaat[49] kabul edilmeyecek, kimseden bir karşılık alınmayacak, onlar yardım da görmeyeceklerdir.

49- Bir gün sizi Firavun hanedanından kurtarmıştık. Onlar size en ağır cezayı vermeye çalışıyorlardı. Oğulla-

---

[48]- Hakka batıl elbisesi giydirmeyin; bu doğru kitabı eğri kitap gibi göstermeyin.

[49]- Allah'ın katında kimse kimseye arka çıkamaz. Açıklamalar böl. bkz.

rınızı kesip duruyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. O işin içinde, Rabbinizin, sizi yıpratan büyük bir imtihanı vardı.

50- Bir gün sizin için o denizi yardık, sizi hemen kurtardık. Firavun hanedanını da boğduk. Siz de bakıyordunuz.

51- Bir gün Musa ile kırk geceliğine sözleşmiştik. Sonra onun arkasından o buzağıya[50] tutulmuştunuz. Siz kendine yazık eden kimselersiniz.

52- Sonra bunun ardından sizi bağışlamıştık. Belki şükredersiniz.

53- Musa'ya o Kitab'ı ve iyiyi kötüden ayırma yeteneğini[51] verdik. Belki yola gelirsiniz.

54- Bir gün Musa ulusuna şöyle seslenmişti: "Ey ulusum! Siz o buzağıya tutulmakla kendinize yazık ettiniz. Hemen Yaratıcınıza tevbe edin. Sonra nefislerinizi öldürün. Bu, Yaratıcınız katında sizin için daha iyidir". Sonra Allah tevbenizi kabul etmişti. O, tevbeleri kabul eder, ikramı boldur.

---

[50]- Eski Mısır'da Apis adı verilen sığıra tapılırdı. Buzağıya tutulmaları bundan olabilir.

[51]- Furkân, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırma özelliğidir. Kur'an'da (Bakara 2/184) ve Tevrat'ta (Enbiya 21/48) bu özellik vardır. Aynı özellik insanda da olur. Nitekim doğru ve yerinde karar verebilen kişilere hakîm denir.. Allah Teâlâ şöyle buyurur: Allah, hikmeti isteyene verir[51]. Kime hikmet verilirse, ona çok iyilik yapılmış olur. Bunu saf akıl sahiplerinden başkası anlamaz.(Bakara 2/269) Hakîm, aynı zamanda, Kur'an'ın da özelliğidir

Hikmet ile furkân aynı şeyi farklı yönlerden anlatan iki kelimedir.

55- Bir gün de: "Bak, Musa!" demiştiniz. "Allah'ı apaçık görene kadar sana inanmayacağız!" Hemen sizi o şiddetli gürültü sarmıştı. Öylece baka kalmıştınız[52].

56- Sonra ölümünüzün ardından sizi yeniden diriltmiştik. Belki şükredersiniz.

57- Bir de bulutları üzerinize gölgelik yapmıştık. Size kudret helvası ve bıldırcın[53] indirmiştik. "Azık olarak ne verdiysek, onların temiz olanlarından yiyin" demiştik. Onlar bize zarar vermemişlerdi. Ama kendilerine zarar veriyorlardı.

58- Bir gün şöyle demiştik: "Şu şehre girin. Dilediğiniz yerden bol bol yiyin. Kapısından saygıyla eğilerek girin. "Hıtta" (yükü kaldır) deyin ki, hatalarınızı bağışlayalım. İyi davrananlara ayrıca ikramımız olacaktır".

59- Haddini bilmezlik edenler, o sözü kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirmişlerdi. Biz de o haddini bilmezlere, yoldan çıkmalarına karşılık, gökten bir azap indirmiştik.

60- Bir gün Musa ulusu için su arıyordu. Ona, "değneğini şu taşa vur" dedik. Taştan hemen on iki çeşme kaynadı. Her bölük, su içeceği yeri öğrendi. Dedik ki:

---

[52]- Gözü açık gitmiştiniz.

[53]- Kudret helvası ve bıldırcın inmesi, bunların yeteri kadar bulunması demek olur. Yağmurun yağması da rızkın bereketin yağması sayılır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:
De ki**: "**Deki baksanıza; Allah size rızık olarak neler indirdi? Siz tutup onu helâl, haram diye ayırdınız.? De ki: "Böyle yapmanızı Allah mı uygun gördü, yoksa siz yapıp, Allah'a mı atıyorsunuz?" (Yunus 10/59)

"Allah'ın verdiği rızıktan yiyin, için. Bozgunculuk yapıp ortalığı karıştırmayın".

61- Bir ara şöyle demiştiniz: "Musa! Biz tek çeşit yemeğe katlanamayız. Haydi, bizim için Rabbine yalvar, bize yerde yetişen şeylerden çıkarsın; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden ve soğanından..." O da şöyle demişti: "Yani üstün olanı daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz[54]? İnin bir şehre, orada istediğiniz her şeyi bulursunuz". Başlarına sefillik ve çaresizlik çökmüştü. Tekrar Allah'ın azabına çarpılmışlardı. Evet, öyle! Çünkü Allah'ın âyetlerini görmezlikten geliyorlar, peygamberlerini haksız yere öldürüyorlardı. Evet, öyle! Çünkü isyana dalıyorlar ve aşırı gidiyorlardı.

62- İman etmiş olanlar; Yahudi, Hıristiyan ve Sabiî olanlar... Bunlardan kim Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve iyi iş yaparsa, onların ödülleri Rableri katındadır. Üstlerinde ne bir korku olacak, ne de üzüleceklerdir[55].

63- Bir gün sizden kesin söz almıştık. Üstünüze Tur'u kaldırmıştık. "Size verdiğimize (Kitab'a) sıkı sarılın. Onda olanı aklınızda tutun" demiştik. Belki sakınırsınız.

---

[54]- "...üstün olanı daha aşağı olanla değiştirme... " ifadesi, gıdaların karşılaştırıldığı şeklinde yorumlanmıştır. Bize göre burada karşılaştırılan, tarım toplumu ile avcı ve göçebe toplumdur. Açıklamalar böl. bkz.

[55]- Kendine peygamber tebliği ulaşmayan, sadece şirkten ve bildiği doğrulardan sorumlu olur. Açıklamalar böl. bkz.

64- Sonra yine de yüz çevirmiştiniz. Eğer üzerinizde Allah'ın iyiliği ve ikramı olmasaydı, kaybedenlere karışır giderdiniz.

65- İçinizden cumartesi yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. Bundan dolayı onlara "aşağılık maymunlar olun!" demiştik[56].

66- Bunu, o gün yaşayanlara ve sonrakilere ders, ve sakınanlara bir öğüt olsun diye yapmıştık.

67- Bir gün Musa ulusuna dedi ki: "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor". "Sen bizimle eğleniyor musun?" dediler. "Kendini bilmez biri olmaktan, Allah'a sığınırım" dedi.

68- Dediler ki: "Bizim için Rabbine sor, o nasıl bir şeydir, bize açıklasın". Dedi ki: "O bir sığırdır, diyor. Ne yaşlı, ne körpe. İkisinin ortası bir şey". "Haydi, verilen emri yerine getirin!"

69- "Bizim için Rabbine sor, o ne renktir, bize açıklasın" dediler. Dedi ki: "O, sarı bir sığırdır, diyor. Sapsarı renkte. Görenlere zevk verir".

70- "Bizim için Rabbine sor, o nasıl bir şeydir, bize açıklasın! Bize göre, sığır sığıra benzer. Allah dilerse, hedefi tam tuttururuz" dediler.

71- Dedi ki:"O bir boğadır" diyor. "Ne koşulup toprağı sürmüş, ne de ekin sulamıştır. Sapasağlam! Hiç alacası da yok". "Tamam! Şimdi doğru açıklamayı getir-

---

[56]- Yahudilerde cumartesi günü av yasağı vardır. Bu olayın Davut aleyhisselam zamanında sahil kenti olan Eyle'de olduğu bildirilmektedir. Açıklamalar böl. bkz.

din, dediler". Nihayet onu kestiler. Neredeyse yapmayacaklardı[57].."

72- Bir gün bir kişiyi öldürmüştünüz. Suçu birbirinize atıyordunuz. Ama Allah gizlediğinizi ortaya çıkarır.

73- Sığırın bir parçası ile o ölüye vurun, demiştik. İşte Allah ölüleri böyle diriltir[58]. Size belgelerini gösterir. Belki aklınızı kullanırsınız.

74- Bunun ardından yine de kalpleriniz katılaştı. Artık onlar taş gibi, hatta daha da katıdırlar. Taş vardır, içinden ırmaklar fışkırır. Taş vardır, çatlar da ondan sular çıkar. Taş vardır, Allah korkusundan aşağıya doğru yuvarlanır. Allah ne yaptığınızı bilmez değildir.

75- Şimdi bunların size inanmalarını mı bekliyorsunuz? Halbuki içlerinden bir takımı, Allah'ın sözünü dinlerler, ona akılları yatar, yine de başka tarafa çekerler[59]. Bunu bile bile yaparlar.

76- İnanmış olanlarla buluştular mı, "biz inandık" derler. Birbirleriyle baş başa kalınca da: "Allah'ın size açtığı şeyi[60], ne diye onlara söylüyorsunuz, derler. Rabbinizin katında size karşı delil olarak kullansınlar, diye mi? Aklınızı çalıştırmaz mısınız?"

---

[57]- Eski Mısır kenti Memfis'te Apis adı verilen sığıra tapılırdı. Yukarıdaki ayetlerde Apis özelliğine sahip bir sığırın kesilmesi emredilmiş ve o batıl inanç ortadan kaldırılmış olmaktadır. Açıklamalar böl. bkz.

[58]- Bir sığır parçası ile ancak uyuyan kişi uyandırılabilir. Kur'an, ölü ile uyuyanı aynı saydığından "...Allah ölüleri işte böyle diriltir" ifadesini buna göre anlamak gerekir. Açıklamalar böl. bkz.

[59]- Onu tahrif ederler. Açıklamalar böl. bkz.

[60]- Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunu.

77- Bilmezler mi, Allah onların gizli tuttuklarını bilir. Açığa vurduklarını da.

78- İçlerinde ümmî[61] olanlar vardır. Onlar Kitab'ı bilmezler. Bütün bildikleri anlamadan okumaktır (emanî[62]). Onlarınki sadece kurgu kurmaktır.

79- Vay o kimselere ki, kendi elleriyle kitap yazarlar, sonra "bu Allah katındandır" derler. Hedefleri, onun karşılığında bir şeyler almaktır[63]. Vay o ellerinin yazdığından dolayı onlara! Vay o kazandıklarından dolayı onlara[64]!..

---

[61]- Ümmi, anasından doğduğu gibi kalmış, bir şey öğrenememiş kişidir (Lisan'ul-Arab). Her insanın ümmi olduğu konular vardır. Peygamberimiz okuma yazma bilmediği için ümmî idi (Araf 7/157 ve Ankebût 29/48). Buradakiler de okudukları kitabın içinde ne olduğunu öğrenmedikleri için ümmî sayılmışlardır.

[62]- Emânî, ümniyye'nin çoğuludur. Ümniyye, temenniden doğan kuruntu anlamına gelir. Bu, yalana başlangıç olabilir. Bu sebeple ümniyye yalan anlamına da gelebilir. Çünkü Arapça'da temenni, genellikle aslı astarı olmayan bir şeyi dilemektir.
Mücahid dışındaki tefsir bilginlerine göre ümniyye, kitabı anlamadan okumaktır. Çünkü onu anlamadan okumak, kişiyi aslı astarı olmayan beklentilere sokar.
Mücahid, ayetteki emânînin "yalanlar" anlamına geldiğini söylemiştir. (Müfredât) Buna göre mana şöyle olur: Onlardan bir kısmı ümmîdir, o Kitab'ı bilmezler. Bütün bildikleri yalan yanlış şeylerdir. Bunlar sadece tahmin yürütürler. (Bakara 2/78)
Biz birinci manayı tercih ettik.

[63]- Karşılığında Ahiret verildiği için alınan şeyin miktarı ne olursa olsun, azdır. Çünkü "... Bu hayatın sağladığı fayda Ahiret yanında pek az olur." (Tevbe 9/38)

[64]- İnsanların din yoluyla sömürülmesi çok yaygın bir uygulamadır. Bu yolu kullananlar, sözlerine ve yazdıkları kitaplara kutsallık vermek için bunların kendilerine ilham yoluyla söyletildiği veya yazdırıldığı havasını verirler. Söyleten veya yazdıran Allah ise bunlar Allah katın-

80- Derler ki: "Ateş bizi yaksa yaksa, birkaç gün yakar". De ki: "Siz Allah katından bir söz mü aldınız? Allah sözünden asla dönmez. Yoksa siz Allah'a karşı bilemeyeceğiniz bir şeyi mi uyduruyorsunuz?"

81- Hayır, kim bir kötülüğü işler ve suçun içine iyice batarsa, onlar o ateşten kopamazlar. Hep orada kalırlar.

82- İman etmiş ve iyi iş yapmış[65] olanlara gelince, onlar da cennetten ayrılmazlar. Hep orada kalırlar.

83- Bir gün İsrail oğullarından kesin söz aldık. Allah'tan başkasına kul olmayacaksınız. Anaya-babaya iyi davranacaksınız, yakınlara, yetimlere ve çaresizlere de… İnsanlarla güzel konuşun. Namazı sürekli kılın ve zekatı verin, dedik. Pek azınız bir yana, yine sözünüzden dönmüştünüz. Siz yüz çevirir durursunuz.

84- Bir gün sizden yine kesin söz almıştık: Birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz, kendinizden olanı yurdunuzdan çıkarmayacaksınız... Sonra bunu kabul etmiştiniz. Siz buna tanıksınız.

85- Şimdi siz öyle bir durumdasınız ki, bir birinizi öldürürsünüz. İçinizden bir takımını yurtlarından sürersiniz. Onlara yapılan kötülük ve düşmanlığa destek verirsiniz. Esir düşmüş olarak karşınıza çıkarlarsa kan be-

---

dan gelmiş sayılırlar. Bu da Allah'ın adını kullanarak insanları saptırmak olur. Bu konuma giren Müslümanlardın sayısı oldukça fazladır.

[65]- İyi işe, ibadetlerle birlikte her şey girer. Bir insan yaptığı her şeyin en iyisini yapmalıdır. Çünkü "Kimler inanmış, iyi işler yapmış, namazı kılmış, zekatı vermiş olurlarsa onların Rableri katında ücretleri vardır. Üstlerinde ne bir korku olur, ne de üzüntü çekerler" (Bakara 2/277) Ayrıca bkz. Bakara 2/177.

delini ödersiniz. Onları sürgün etmek size zaten haramdır. Şimdi siz o Kitab'ın bir bölümüne inanıyor, bir bölümünü görmezlikten mi geliyorsunuz? İçinizden bunu yapanın hak ettiği nedir? Şu hayatta perişanlıktan başka bir şey mi? Böyleleri Kıyamet gününde de en şiddetli azaba sürüklenirler. Allah ne yaptığınızdan habersiz değildir.

86- Onlar öyle kimselerdir ki, Ahireti verip bu hayatı satın almışlardır. Artık onların azabı hafifletilmez. Onlar yardım da görmezler.

87- Musa'ya o Kitab'ı biz vermiştik. Sonra art arda elçiler göndermiştik. Meryem oğlu İsa'ya da o açık belgeleri vermiştik. Onu Kutsal Ruh[66] ile güçlendirmiştik. Canınızın çekmediği bir şey getiren her elçiye kafa mı tutmalıydınız? Kimini yalancı sayıp, kimini de öldürmeli miydiniz?

88- "Bizim gönüllerimiz tok!" dediler[67]. Hayır, görmezlik etmeleri yüzünden Allah onları lanetlemiştir. Artık pek az inanırlar.

89- Günü geldi, Allah katından onlara, kendilerindekini doğru sayan bir kitap ulaştı. Daha önce onun, inanmayanlara karşı önlerini açacağını umuyorlardı. Ne zaman ki o bildikleri Kur'an[68] onlara ulaştı, onu

---

[66]- Cebrail aleyhisselam.
[67]- Biz, manevi doyuma ulaştığımız için senin nasihatlerine ihtiyacımız yok, demiş oluyorlardı. Çünkü kendilerini cenneti garantilemiş görüyorlardı. Bir ayet şöyledir: "Dediler ki; Yahudi veya Hıristiyan olandan başkası cennete giremeyecektir. Bu, onların kuruntusudur. De ki; doğru söylüyorsanız delilinizi getirin." (Bakara 2/111)
[68]- Geleceğini önceden bildikleri.

görmezlikten geldiler. Allah'ın laneti o kâfirler üzerinedir.

90- Kendilerini ne kötü sattılar! Allah, kullarından dilediği bir kişiye iyilik yaparak Kitap indirdi diye, kıskançlık edip Allah’ın indirdiği ne varsa, görmezlik ettiler. Başlarına gazap üstüne gazap geldi. Alçaltıcı azap bu kâfirler içindir.

91- Onlara: "Allah’ın indirdiğine inanın!" denilince, "biz bize indirilene inanırız" derler; gerisini tanımazlıktan gelirler. Oysa o gerçek kitaptır. Onlarda olanı doğrular biçimdedir. De ki: "Madem inanmış kimselerdiniz de bundan önce Allah'ın peygamberlerini ne diye öldürüyordunuz?”

92- Musa size, gerçekten, açık belgeler getirmişti. Sonra onun arkasından o buzağıya tutulmuştunuz. Siz kendine yazık eden kimselersiniz.

93- Bir gün sizden kesin söz almıştık. Tur’u da tepenize kaldırmıştık. “Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın. Dinleyin!” demiştik. “Dinledik ve sıkı sarıldık[69]” demiştiniz[70]. Halbuki, tanımazlık etmeniz sebebiyle o buzağı

---

[69]- Elimizdeki mealler ve tefsirler burayı “işittik ve isyan ettik” diye anlamışlardır. Aseynâ kelimesinin yerleşik manası isyan ise de değneğe sıkı sarılma anlamı da vardır. Buraya uygun düşen, sıkı sarılmadır. Açıklamalar böl. bkz.

[70]- Arapça’da iltifat sanatı vardır. Üçüncü şahıs, birinci şahıs sayılır veya tersi olur. Bu ayette de durum öyledir. Türkçe’de iltifat sanatı olmadığı için bu gibi ifadeleri, değiştirmeden tercüme etmek, bazen bir Türk’te şaşkınlık meydana getirmektedir. Ayetin ilgili bölümü şöyledir: “Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın. Dinleyin!” demiştik. “Dinledik ve sıkı sarıldık” demişlerdi...”. Burada “ .... demiştiniz,” yerine

tutkusu içinize işlemişti. De ki: "İmanınız size ne kötü emir veriyor!.. Eğer inanmış kimselerseniz[71]".

94- De ki, "o son yurt[72] Allah katında başka kimselere değil de, yalnızca size has kılınmışsa, hemen ölümü dileyin[73]".. Eğer doğru kimselerseniz...

95- Ölümü hiçbir zaman dileyemezler. Bu, elleriyle yaptıkları kötü şeyler sebebiyledir. Allah o zâlimleri bilir.

96- Kesin olarak göreceksin; onlar, insanların yaşamaya en düşkün olanıdır. Müşriklerden de düşkündürler. Her biri şunu ister: Keşke ömrü bin seneye çıkarılsa. Ona o kadar ömür verilse bile bu onu, o azaptan kurtaramaz ki. Onlar ne yapsalar, Allah görür.

97- De ki: Cebrail'e kim düşman olabilir? O onu, senin kalbine, Allah'ın izni ile indirmiştir. Kendinden öncekileri doğrular biçimde olan, doğru yolu gösteren ve inananlar için müjdeci olan o Kur'an'ı.

98- Allah'a, meleklerine, elçilerine, Cebrail'e ve Mikail'e kim düşman olursa, Allah da o kâfirlere düşman olur.

99- Biz sana, gerçekten, apaçık belgeler indirmişizdir. Yoldan çıkmışlardan başkası bunları görmezlik etmez.

"demişlerdi" ifadesi bir Türk'ü şaşırtır. Buna fırsat vermemek için burada iltifat sanatına uyulmamıştır.

[71]- Bir taraftan inandık ve sıkı sarıldık diyorsunuz, diğer taraftan buzağı tutkusundan vazgeçmiyorsunuz.

[72]- Cennet.

[73]- Hemen ölün de bir an önce o mutlu sona ulaşın.

100- Her ne zaman bir antlaşma yapsalar, içlerinden bir takımı onu hep kaldırıp atmamış mıdır? Hayır, onların çoğu inanacak değillerdir.

101- Ne zaman Allah katından, ellerinde olanı doğru sayan bir elçi gelse, kendilerine Kitap verilenlerden bir takımı tutar, Allah'ın kitabını sırtlarının gerisine atarlar. Sanki bunu bilmiyorlarmış gibi davranırlar.

102- Bunlar Süleyman’ın iktidarı konusunda şeytanların uydurduklarına takıldılar. Süleyman kâfir olmadı; ama o şeytanlar[74] kâfir oldular. İnsanlara büyüyü ve Bâbil'de o iki meleğe, Harut ile Marut'a indirileni öğretiyorlardı. O melekler: "Bizimkisi sadece bir sınamadır, sakın kâfir olma!" demeden, kimseye bir şey öğretmezlerdi. Onlar ise kişi ile eşinin arasını açacak şeyi öğrenirlerdi[75]. Bununla kimseye zarar verebilecek değillerdi, Allah’ın izni olmuş, başka. Onlar kendilerine zararı olan ama faydası olmayan şeyi öğrenirlerdi. İyi bilirlerdi ki, büyüyü satın alanın Ahirette bir payı kalmaz. Kendilerini ne kötü satmışlardı! Keşke bunu bilselerdi!..

[74]- Bunlar şeytanlara uydukları için şeytan sayılmışlardır.

[75]- Kötü niyetliler, uyarıları arzuları doğrultusunda kullanırlar. Üzüm şırası verdiğiniz birine, “Bunu ekşitmeden iç, yoksa şaraba dönüşür” derseniz o, şarap olsun diye özellikle ekşiterek içebilir. Benzer durum Yakup’un yaptığı uyarıda olmuştur. O, “Korkarım kurtlar onu yer de siz farkında olmazsınız" diye uyarınca kötü niyetli oğulları bunu kullanmış ve “Yusuf’u kurt yedi” diyerek babalarına gelmişlerdi.
Bunlar da Harut ile Marut’un uyarılarını, kötü arzularına alet etmişlerdir.

103- Eğer onlar inansalar ve sakınsalardı, Allah katından verilecek karşılık elbette daha iyi olurdu. Keşke bunu bilselerdi.

104- Ey iman edenler! "Bizi güt!" demeyin, "bizi gözet!" deyin. Dinleyin[76]. Tanımazlık edenler için acıklı bir azap vardır.

105- Kitap verilenlerden tanımazlık edenler, size Rabbinizden bir hayır gelmesini istemezler. Müşrikler de öyledir. Ama Allah rahmetini, isteyen herkese has kılar[77]. Allah büyük iyilik sahibidir.

106- Biz bir ayeti değiştirir veya unutturursak, yerine ya daha hayırlısını, ya da dengini getiririz[78]. Bilmez misin, Allah’ın gücü her şeye yeter.

107- Bilmez misin, göklerin ve yerin iktidarı Allah’ın elindedir. Sizin için Allah'ın dûnundan[79] ne bir dost vardır, ne de yardımcı.

108- Yoksa Elçinizi sorguya çekmek mi istiyorsunuz? Daha önce Musa’nın sorguya çekildiği gibi mi? Her kim imanı kâfirlikle değiştirirse, orta yoldan çıkmış olur.

109- Kitap verilenlerden bir çoğu şunu ister: Keşke sizi, inanmanızdan sonra kâfirler haline getirebilseler.

---

[76]- İnsan akıllı bir varlıktır; koyun gibi güdülmemeli; sözü, kaval dinler gibi dinlememelidir.

[77]- Bir çok meâl, “Allah rahmetini, kime isterse ona has kılar” şeklindedir. Bu fark, ister fiilinin faili olan “o” zamirinin neyi gösterdiği ile ilgili tercihten kaynaklanmaktadır. Açıklamalar böl. bkz.

[78]- Burada nesih olayından bahsedilmektedir. Açıklamalar böl. bkz.

[79]- “Dûn” kelimesi için Açıklamalar bölümünde Bakara 23’e bakınız.

Bu gerçekler[80] onlar için açık hale geldikten sonra, içten içe kıskandıkları için böyle yaparlar. Onları bağışlayın. Allah başlarına bir iş getirinceye kadar göz yumun. Allah'ın gücü her şeye yeter.

110- Namazı sürekli kılın, zekatı verin. Kendiniz için ne hayır sunarsanız, Allah'ın huzurunda onu bulursunuz. Ne yapsanız, Allah onu görür.

111- Yahudi veya Hıristiyan olandan başkası cennete giremez, derler. Bu onların kuruntusudur. De ki, doğru söylüyorsanız, delilinizi getirin.

112- Hayır! Kim samimi olur, kendini Allah'a teslim ederse, ona Rabbinin katında ödül vardır. Onların üstünde ne korku olacak, ne de üzüleceklerdir.

113- Yahudiler, "Hıristiyanların bir dayanağı yoktur" derler. Hıristiyanlar da "Yahudilerin bir dayanağı yoktur" derler. Oysa hepsi de o kitapları okurlar[81]. İşte böyle!.. Bilmeyenler[82] de onların dediği gibi derler. Allah uyuşamadıkları konuda Kıyamet günü aralarında karar verecektir.

114- Şundan daha zalimi kim olabilir? Allah'ın mescitlerinde[83] Allah'ın adının anılmasını engeller ve onları işe yaramaz hale getirmeye çalışır. Onların buralara

---

[80]- İnancınızın ve yolunuzun doğruluğu.

[81]- " De ki, ey elinde kitabı olan Yahudi ve Hıristiyanlar! Tevrat'ı, İncil'i, bir de Rabbinizden size indirilmiş olan (Kur'an)'ı uygulamadıkça hiçbir temeliniz olmaz. Göreceksin, Rabbinden sana indirilmiş olan Kur'an onları daha çok azdıracak ve daha nankör yapacaktır. Sen o görmezler takımına üzülme." Maide 5/68

[82]- Ellerinde ilahi kitapları olmayanlar.

[83]- İbadet yerlerinde.

korka korka girmekten başka yapacakları yoktur. Paylarına düşen, bu dünyada rezillik, Ahirette ise büyük bir azaptır.

115- Doğu da Allah'ındır, batı da. Nereye yönelseniz, Allah'ın yüzü oradadır. Allah her yeri kuşatmıştır ve her şeyi bilir.

116- Dediler ki: "Allah bir çocuk edindi". Allah'ın çocukla ne ilgisi olur?!.. Hayır, göklerde ve yerde ne varsa, hepsi onundur. Hepsi ona boyun eğer[84].

117- O, gökleri ve yeri, yokken, yaratmıştır. Bir işe karar verdi mi, onun için sadece "ol!" der, o da oluverir.

118- Kendini bilmezler derler ki: «Allah bizimle de konuşsa, yahut bize de bir belge gelse ya?!» Onlardan öncekiler de bu ağzı kullanmıştı. Kalpleri birbirine benzedi. İkna olmak isteyenler için o belgeleri açık açık göstermişizdir.

119- Biz seni o gerçeklerle (Kur'anla) birlikte gönderdik ki, müjdeci ve uyarıcı olasın. Sen, cehenneme yapışıp kalanlardan sorumlu tutulacak değilsin.

120- Onların dinlerine uyuncaya kadar, ne Yahudi'si seni kabul eder, ne de Hıristiyan'ı. De ki, yol Allah'ın yoludur. Sana bu bilgi geldikten sonra hele onların isteklerine uy!.. Senin Allah'tan yana ne bir dostun kalır, ne de yardımcın.

---

[84]- Çocuk, insanın ihtiyacıdır. Hem ona yardımcı olur, hem de soyunu devam ettirir. Allah'ın bir şeye ihtiyacı yoktur.

121- Kendilerine Kitab'ı verdiğimiz kimseler... Onu hakkıyla okuyanlar[85]... Kitab'a işte onlar inanırlar. Kim onu görmezlik ederse, onlar da kaybederler.

122- Ey İsrail oğulları! Size ettiğim onca iyiliği hatırlayın! Benim sizi o aleme üstün kıldığımı[86] da!

123- Öyle bir günden sakının ki, o gün kimse kimsenin yerine ceza çekmeyecek[87], kimseden bir karşılık kabul edilmeyecek, şefaatin[88] kimseye faydası olmayacak ve onlar yardım görmeyeceklerdir.

124- Rabbi İbrahim'i bir takım sözlerle imtihan etti[89]. O da tam başarı gösterdi. Rabbi: "Ben seni insanlara önder yapacağım" dedi. İbrahim: "Soyumdan da olsun" dedi. Rabbi: "Sözüm onlardan, yanlış davranacak olanları kapsamaz" dedi.

125- Kabe'yi insanlar için sevap kazanma ve güvende olma yeri haline getirdik. Siz İbrahim'in durduğu yerin bir kısmını dua yeri yapın[90]. İbrahim ile İsmail'e gö-

---

[85]- Bu cümle önceki cümlenin bedel-i ba'zı sayılmıştır.

[86]- Her peygamberin ümmeti, yaşadığı dönemin en üstün toplumu olur. Allah Teâlâ müslümanlar için de şöyle buyurmuştur: "Eğer inanıyorsanız en üstün sizlersiniz." (Al-i İmran 3/139)

[87]- Ebubekr radiyallahu anha yapılan bir iftira vardır. Güya demiş ki, "Allahım! Vücudumu o kadar büyük kıl ki, cehennemi doldursun da oraya kimse giremesin. Bu söz, hem cehennemi hiçe saymak hem de kendini Allah'tan merhametli göstermek olur. Bu gibi iftiralardan Allah'a sığınmak gerekir.

[88]- Bakara 48 ile ilgili açıklamalara bkz.

[89]- İbrahim aleyhisselam çok sayıda imtihandan geçirilmiştir. Açıklamalar böl. bkz.

[90]- Buralar, Arafat, Müzdelife, Mina ile Kabe ve çevresidir.

rev verdik, "Binamı; tavaf edenler, ibadete kapananlar, boyun eğen ve secde edenler için tertemiz tutun!" dedik.

126- O gün İbrahim şöyle yalvardı: "Rabbim, burasını güvenli bir kent yap. Halkına; onlardan Allah'a ve Son Güne[91] inananlara, her üründen rızık ver". Allah, "tanımazlık edene de bir süre iyilik ederim, dedi. Sonra onu o ateş azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü hale düşmedir o!"

127- İbrahim, İsmail ile birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu. Bir gün şöyle dua etmişti: "Rabbimiz, bizden kabul et. İşiten de sensin, bilen de!"

128- Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler yap. Soyumuzdan da sana teslim olmuş öncüler[92] oluştur. Bize ibadet yerlerimizi göster[93]. Tevbemizi kabul et. Sen tevbeleri kabul edersin, ikramın boldur.

129- Rabbimiz! Onlara içlerinden bir elçi gönder… O, senin âyetlerini okur, Kitab'ı ve hikmeti öğretir, onları da arındırır[94]. Güçlü olan sen, doğru karar veren sensin".

130- Kendini zavallı duruma sokandan başka kim İbrahim'in dininden yüz çevirir? Biz dünyada onu gerçekten seçkin kıldık. O, Ahirette, elbette, iyiler arasında olacaktır.

---

[91]- Ahiret günü.
[92]- Ümmet.
[93]- Buralar, İbrahim aleyhisselamın ibadet için durduğu Arafat, Müzdelife, Mina ve Kabe'nin bulunduğu yerdir.
[94]- Bakara 151'de Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin aynı özelliklere sahip bir elçi olarak gönderildiği belirtilmektedir.

131- Bir gün Rabbi ona: "Teslim ol!" dedi. O hemen: "Tüm varlıkların Rabbine teslim oldum!" dedi.

132- İbrahim bunu oğullarına vasiyet etti. Yakup da öyle yaptı. Dedi ki: "Oğullarım! Bu dini size Allah seçti. Son nefesinize kadar Müslüman kalın!"

133- Yakub ölüm döşeğinde iken, orada olmak ister miydiniz[95]? O gün oğullarına sormuştu: "Benden sonra neye kul olacaksınız?" Onlar: "Senin İlahına kul olacağız! Ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın İlahına; o tek İlaha... Biz, zaten, ona teslim olmuş kimseleriz" demişlerdi.

134. Onlar öncülerdi, gelip geçtiler. Onların kazandığı onlara, sizin kazandığınız size. Onların yaptıklarından siz sorumlu olacak değilsiniz.

135- Dediler ki: "Yahudi olun veya Hıristiyan! Doğru yolu bulursunuz!" De ki: "Hayır, İbrahim'in dosdoğru dinine girin! O, müşriklere katılmadı".

136- "Biz Allah'a inandık, deyin. Bize indirilen her şeye... İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene de. Musa'ya ve İsa'ya verilene de. Peygamberlere Rablerinden ne verilmişse, hepsine inandık. Onların hiç birini diğerinden ayırmayız. Biz Allah'a teslim olmuş kimseleriz".

137- Onlar da sizin inandığınız gibi inansalar, yola gelmiş olurlar. Yüz çevirirlerse, tam bir ayrılık içine dü-

---

[95]- Bu aslında bir soru cümlesidir. Soru, çoğu zaman, bir şeyi öğrenmek için değil, başka maksatlarla sorulur. Burada da öyledir. Açıklamalar böl. bkz.

şerler. Onlara karşı Allah sana yetecektir. O, işitendir, bilendir.

138- Allah'ın boyası...[96] Kimin boyası Allah'ın boyasından güzel olabilir? Biz yalnız ona kul oluruz!

139- De ki: "Allah hakkında bize delil mi getiriyorsunuz? O bizim Rabbimiz olduğu gibi, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da sizedir. Biz ona gönül vermiş kimseleriz".

140- Yoksa İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunlarının, bunların hepsinin, Yahudi veya Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: "Siz mi iyi bilirsiniz, Allah mı?" Allah'ın kendine gösterdiği bir gerçeği gizleyenden daha hain kim olabilir? Ne yapsanız Allah ondan habersiz değildir.

141- Onlar öncülerdi, gelip geçtiler. Onların kazandığı onlara, sizin kazandığınız size. Onların yaptıklarından siz sorumlu olacak değilsiniz.

142- İnsanlardan kimi zavallılar şöyle diyeceklerdir: "Bunları yöneldikleri kıbleden çeviren nedir?" De ki: "Doğu da Allah'ındır, batı da. O, isteyen herkesi doğru yola kabul eder[97]".

---

[96]- Boyalı vaftiz suyu değil.
Vaftiz, Yunanca suya batırmak demektir. Bir Hıristiyanlık terimi olarak İsa'nın manevi vücuduyla birleşmeyi ve Kutsal Ruh'la yeniden doğmayı ifade eder. Vaftiz, Hıristiyan olmanın ilk şartıdır.

[97]- Doğrusu Rabbiniz'den size, görebileceğiniz gerçekler gelmiştir. Artık kim görürse faydası kendinedir. Kim de körlük ederse zararı kendinedir. Ben sizin bekçiniz değilim. İşte ayetleri böyle evire çevire anlatırız ki hem "bunu bir yerden okumuşsun" desinler, hem de öğrenecek olan kimselere iyice açıklamış olalım. Rabbi'nden ne

143- İşte böyle! Sizi merkezde bulunan[98] öncüler yaptık ki, insanlara örnek[99] olasınız, o Elçi de size örnek olsun[100]. Yöneldiğin o kıbleyi[101], sırf, Elçiye uyanla, ona sırt çevireni ayıralım diye yaptık. Bu[102], Allah'ın doğru yola kabul ettiklerinden başkasına, gerçekten, ağır gelir. Allah inancınızı boşa çıkaracak değildir. Allah, insanlara karşı pek şefkatlidir, ikramı boldur.

144- Yüzünün zaman zaman, gökte aranıp durduğunu görüyoruz. Seni hoşlanacağın kıbleye elbette çeviririz. Haydi, artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız olun, yüzünüzü onun tarafına çevirin. Kendilerine kitap verilenler iyi bilirler ki bu, Rablerinden gelen gerçek hükümdür. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

---

vahyedilmişse sen ona uy. O'ndan başka ilah yoktur. Şu müşriklerden yüz çevir. Allah isteseydi onlar müşrik olmazlardı. Biz seni onlara koruyucu yapmadık. Sen onlara vekil de değilsin. (En'am 6/104-107) Ayrıca Açıklamalar böl.den Bakara 105'e bkz.

[98]- Allah Teâlâ şöyle buyurur: Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en iyi öncülersiniz. İyiliği emreder, kötülüğü engellersiniz. Allah'a da güvenirsiniz. Ehl-i kitap da güvenseydi kendileri için ne iyi olurdu. İçlerinde Allah'a güveni olanlar vardır ama çoğu yoldan çıkmıştır. (Ali İmran 3/110)

[99]- Ayette geçen şehîd kelimesi, hem ismi fail hem ismi mef'ul olabilir. Burada meşhut anlamında ismi mefuldür. Meşhut, örnek demek olur.

[100]- Allah Teâlâ şöyle buyurur: Şurası bir gerçek ki Allah'ın Elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır. İçinizden Allah'a ve Son güne umudu olan ve Allah'ın zikrini, Kur'an okumayı çok yapan için. (Ahzab 33/21)

[101]- Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksâ'yı.

[102]- Bir kıbleyi bırakıp bir başka kıbleye yönelmek.

145- Kendilerine Kitap verilenlere bütün belgeleri getirsen, yine de senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uymazsın. Zaten onlardan hiç biri diğerinin kıblesine uymaz[103]. Sana gelen bu bilgiden sonra, tutar onların isteklerine uyarsan, gerçekten, yanlış yapanlara karışır gidersin.

146- Kendilerine Kitap verdiklerimiz, onu[104] kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Onların bir takımı bu gerçeği bile bile gizlerler.

147- Bu gerçek senin Rabbindendir. Sakın şüphelenenlerden olma!

148- Herkesin bir hedefi vardır, ona yönelir. Siz iyiliklerde yarışın. Her nerede olursanız olun, Allah sonunda sizi bir araya getirecektir. Çünkü Allah'ın gücü her şeye yeter.

149- (Namaza) kalktığın[105] her yerde yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu, Rabbin tarafından böyle uygun görülmüştür. Allah sizin ne yaptığınızdan habersiz değildir.

150- (Namaza) kalktığın her yerde yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız olun, yüzünüzü onun tarafına çevirin ki, insanların elinde size karşı delil

---

[103]- Yahudilerin kıblesi Kudüs'teki Süleyman Mabedi, yani Mescid-i Aksâ, Hıristiyanlarınki de güneşin doğduğu taraftır.
[104]- Muhammed Sallallahu aleyhi ve sellemi.
[105]- Burada hurûc'a "kalkma" anlamı verilmiştir. Çünkü hurûc bulunduğu yerden ve durumdan ayrılıp ortaya çıkmaktır. Namaz kılan öyle yapar. "Çıktığın her yerde yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir" diye anlam verilse, bir yerden çıkan herkesin kıbleye dönmesi gerekir. Çünkü Türkçe'deki çıkma kelimesi hurûc'u tam karşılamamaktadır.

bulunmasın. – İleri geri konuşan konuşur. Onlardan korkmayın, benden korkun– Bir de bu, size olan iyiliklerimi tamamlayayım diyedir. Belki işlerinizi yoluna koyarsınız.

151- Nitekim iyiliklerimizi tamamlayalım diye, içinizden size, bir elçi gönderdik. O size âyetlerimizi okur, sizi arındırır, size o Kitab'ı ve hikmeti öğretir ve size bilmediğinizi öğretir.

152- Öyleyse siz beni anın[106] ki, ben de sizi anayım. Verdiğim şeylerin değerini bilin; sakın bana karşı nankörlük etmeyin.

153- Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namaz kılarak yardım isteyin. Allah sabredenlerle beraberdir.

154- Allah yolunda öldürülenlere «ölüler» demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ama siz bunu fark edemezsiniz[107].

155- Sizi biraz korku, biraz açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksiltme ile yıpratıcı bir imti-

---

[106]- Kur'an okuyarak sizden istediğim şeyleri sürekli aklınızda tutun.

[107]- Allah yolunda öldürülenlerin diriliği bizim fark edebileceğimiz bir şey değildir. Ayet bunu açıkça belirttiği halde bu konuda sayısız hurafe uydurulmuştur. Şu ayetler de konu ile ilgilidir:
Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanma. Aslında onlar diridirler. Rablerinin katında, kendilerine rızık sunulmaktadır.
Allah'ın kendilerine bol bol verdiği şeylerle sevinirler. Arkalarından henüz kendilerine katılmamış olanlar hakkında verilen müjdeyle de mutlu olurlar. Onlara da bir korku olmayacak ve onlar da üzülmeyeceklerdir. Bir de şundan mutlu olurlar: Allah onları nimetinden ve ikramından yararlandıracak ve Allah, müminlerin ecrini zayi etmeyecektir." (Al-i İmran 3/169-171)

handan geçireceğiz; bundan kaçış olmaz. Sen sabır gösterenlere müjde ver.

156- Onlar, başlarına bir sıkıntı gelince şöyle derler: "Biz, Allah'a aidiz. Zaten, ona döneceğiz".

157- Onların üzerinde Allah'ın verdiği olgunluklar ve bereket bulunur. Yola gelenler işte onlardır.

158- Safâ ile Merve Allah'ın koyduğu işaretlerdendir. Her kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse, bu ikisi arasında say etmesinde bir günah yoktur. Kim içinden gelerek bir iyilik yaparsa, Allah onun karşılığını verir, o her şeyi bilir.

159- İndirdiğimiz açık ayetleri ve doğru yolu o Kitapta insanlara açıkladığımız halde, gizleyenler... İşte Allah onlara lanet edecektir. Lanet edecek olanlar da lanet edecektir.

160- Tevbe edip kendini düzelten ve onları açıklayanlar başka. Onların tevbesini kabul ederim. Ben tevbeleri kabul ederim, ikramım boldur.

161- Ayetlerimizi görmezlikten gelen ve görmez halde iken ölenler... Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti işte onların üzerinedir.

162- Onlar, sürekli o lanet altında kalırlar. Ne azapları hafifletilir, ne de ara verilir.

163- Sizin ilâhınız, bir tek ilâhtır. Ondan başka ilâh yoktur. İyiliği çok, ikramı boldur.

164- Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün art arda gelişinde, insanlara yararlı şeylerle denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten su indirip ölü

toprağı diriltmesinde, hareket eden her canlıyı yeryüzüne yaymasında, rüzgarların farklı yönlere esmesinde, gök ile yer arasında emre hazır bulutlarda, aklını kullananlar için apaçık belgeler vardır.

165- İnsanlardan kimi Allah'ın dûnundan[108] ona benzer saydığı şeylere tutulur. Onları Allah'ı sever gibi severler. - İman edenlerin Allah sevgisi ise daha kuvvetlidir[109].- Bu yanlışa düşenler, bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının pek ağır olduğunu keşke o azabı görecekleri gün gibi görebilseler...

166- Önder sayılan kişiler o gün, kendilerine uyanlardan sıyrılıp uzaklaşırlar. Artık o azabı görmüşler ve aralarındaki bütün bağlar kopmuştur.

167- Onlara uyanlar şöyle diyeceklerdir: "Ah, elimize fırsat daha geçse de biz de onlardan uzaklaşsak! Tıpkı onların bizden uzaklaştıkları gibi..." İşte böyle!.. Allah onlara, kendilerinin yaptıklarını gösterirken içleri yanacaktır. Artık o ateşten çıkacak değillerdir.

168- Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarını yiyin. Şeytan'ın izinden gitmeyin. O sizin açık düşmanınızdır.

169- O, sizden sadece kötülük ve çirkinlik ister. Bir de Allah'a karşı bilmediğiniz şeyi söylemenizi.

---

[108]- "Dûn" kelimesi için Bakara 23. Ayetle ilgili Açıklamalara bkz.
[109]- Müşrikler de Allah'ı severler. Allah'ın dûnundan ona benzer saydıkları şeylere tutulmaları, onlar aracılığıyla Allah'a daha çok yaklaşmak içindir. O aracıları Allah'a benzer saymaları bundandır. Bu tutum, hem onların Allah sevgisini bölmekte, hem de Allah ile ilgilerini kesmektedir. Dûn kelimesi ile ilgili açıklamalara bkz.

170- Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun" dense, "Hayır! Biz atalarımızda ne bulmuşsak, ona uyarız" derler. Peki, ya ataları aklını bir şeye çalıştırmamış ve doğru yolu da bulamamışlarsa?!.

171- Görmezlikten gelen bu kişiler, karga gibidirler; karga, kavramadığı sese karşılık öter. Onun kavradığı sadece bağırma ve çağırmadır[110]. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar.

172- Müminler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz olanlarından yiyin. Yalnız Allah'a kul oluyorsanız, ona şükredin[111].

173- O, size yalnız şunları haram kılmıştır: Ölüyü, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni. Zorda kalan, saldırganlık etmez ve sınırı aşmazsa, günaha girmez. Allah bağışlar, ikramı boldur[112].

174- Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyenler ve ona karşılık biraz çıkar sağlayanlar... Onlar karınlarına sadece ateş doldururlar. Allah Kıyamet günü onlarla konuşmaz. Onları aklamaz. Onlara acı bir azap vardır.

---

[110]- Ayette geçen (نعق ينعق) sözlükte; hem karganın ötmesi; hem de çobanın davara bağırması ve onu engellemesi anlamına gelir (Lisan'ul-Arab nak mad.). Tefsirlerin tamamı kelimeye ikinci anlamı vermişlerdir. O zaman kâfirlerin çobana benzetilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bunu önlemek için çobana mecaz olarak davar denmiş, bu defa âyet, metne uygun olmayan bir anlama çekilmiştir. Yukarıdaki meal ise her bakımdan yerinde olmuştur.

[111]- Nimeti verenin o olduğunu bilin.

[112]- İlgili diğer ayetler şunlardır: el-Mâide 5/1-3; el-En'am 6/119-121; en-Nahl 16/115.

175- Onlar öyle kimseler ki, sapıklığı doğru yola karşılık, azabı da bağışlanmaya karşılık satın alırlar... Ateşe ne dayanıklı şeylermiş!..

176- İşte böyle!.. Allah o Kitab'ı, gerçeği içerir halde indirmiştir. Kitap konusunda anlaşamayanlar, elbette derin bir ayrılığa düşerler.

177- İyi olmak, yüzünüzü doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. İyi olmak, kişinin Allah'a, Ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve peygamberlere inanmasıdır. Mal sevgisine rağmen onu; yakınlığı olanlara, yetimlere, çaresizlere, yolda kalanlara, isteyenlere ve esirlere vermesidir. Namazı sürekli kılması ve zekatı vermesidir. Bunlar anlaşma yaptıkları zaman yükümlülüklerini yerine getirenlerdir. Aşırı baskıya, büyük zorluğa ve baskın anına dayanıklı olanlardır. İşte özü ve sözü doğru olanlar bunlardır. Kendilerini koruyanlar da bunlardır.

178- Ey iman edenler! Adam öldürmelerde size kısas[113] farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Kim öldürülenin kardeşi[114] tarafından bir bedel karşılığı bağışlanırsa, marufa[115] uysun ve bedeli güzelce ödesin. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve bir ikramdır. Her kim düşmanlığı bundan sonra da sürdürürse, ona acı bir azap vardır.

179- Ey saf akıl sahipleri! Kısasta sizin için can güvenliği vardır. Belki korunursunuz.

---

[113]- Kısas, işlenen suç ile verilen ceza arasında denkliği ifade eder.
[114]- Mirasçı yakınları.
[115]- Maruf; kısaca güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey şeklinde tarif edilmiştir

180- Şu size farz kılındı: Sizden biri ölümle yüz yüze geldiğinde, geriye hayır (çok mal) bırakacaksa, anababası ve en yakınları için marufa[116] uygun vasiyette bulunsun. Bu, sakınanlar için bir görevdir.

181- Kim o vasiyeti duyduktan sonra değiştirirse, günahı değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz, Allah işitir ve bilir.

182- Kim de vasiyet edenin taraf tutmasından veya günaha girmesinden korkar, arayı düzeltirse, ona bir günah yoktur. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlar, ikramı boldur.

183- Ey iman edenler! Oruç size farz kılındı, nitekim sizden öncekilere de farz kılınmıştı. Belki sakınırsınız.

184- Sayılı günlerde... Sizden kim hasta veya yolculukta olursa, o günler sayısınca diğer günlerde oruç tutsun. Onu[117] tutabilenlere bir yoksulu doyuracak fidye de gerekir. Kim bir hayrı içten gelerek yaparsa onun için daha hayırlı olur. Oruç tutmanız sizin için daha iyidir. Eğer bilmiş olsaydınız!

185- Ramazan öyle bir aydır ki, insanlara yol gösteren, doğrunun belgelerini içeren ve doğruyu yanlıştan ayıran Kur'ân o ayda indirilmiştir. Sizden kim Ramazanı yaşarsa, o ayı oruçlu geçirsin. Kim hasta yahut yolculukta olursa, o günler sayısınca diğer günlerde oruç tutsun. Allah size kolaylık ister, zorluk istemez. Bu, o sayıyı tamamlayasınız diyedir. Bir de size doğru yolu gös-

---

[116]- Maruf; kısaca güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey şeklinde tarif edilmiştir

[117]- Orucu veya kaza orucunu. Açıklamalar böl. bkz.

termesine karşılık Allah'ı yüce bilesiniz diyedir. Belki şükredersiniz.

186- Kullarım sana beni sorarlarsa, ben yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına karşılık veririm. Onlar da bana karşılık versinler. Bana güvensinler. Belki olgunlaşırlar.

187- Oruçlu günlerin gecelerinde kadınlarınızla ilişki size helal kılındı. Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz. Allah, içinizi sıkan işler yapmakta olduğunuzu bildi ve tevbelerinizi kabul etti. Şimdi onlarla birleşebilirsiniz. Allah sizin için ne yazmışsa, onu arayın. Şafağın kara çizgisi ak çizgisinden, sizce, tam seçilinceye kadar yiyin için[118]. Sonra orucu akşama[119] kadar tamamlayın. Mescitlerde îtikâf[120] halinde iken karılarınızla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Onlara yaklaşmayın. Allah ayetlerini insanlara böyle açıklar, belki sakınırlar.

---

[118]- Ufuk, gökle yerin birleştiği yerdir. Sabahleyin, doğuda, aydınlığın ufuk çizgisi boyunca uzamaya başlaması ile imsak vakti girer. Bu saatte ufka bakan kişi ile ufuk arasındaki kara parçası siyah bir hat gibi olur. Gökyüzü aydınlanmaya başladığı için ufuk çizgisi net olarak gözükür. Oruç tutacak kişi bu saatten itibaren yemeyi içmeyi bırakmak zorundadır. Bu, sabah namazının da ilk vakittir.

[119]- Güneş batıncaya kadar... Düz arazilerde güneşin üst yuvarlağının ufuk çizgisinin altına inmesiyle güneş batmış olur. Engebeli arazilerde ise batıştan sonra doğu ufkunda karanlığın başlamasını beklemek gerekir.

[120]- İtikâf, bir camide ya da cami hükmünde olan bir yerde ibadet niyetiyle kalmak demektir. Peygamberimiz Ramazanın son on gününü mescitte böyle ibadetle geçirirdi.

188- Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını, günaha girerek, bile bile yemek için o mallarla yetkililere ulaşmayın[121].

189- Sana hilâlleri[122] soruyorlar. De ki: "Onlar insanlar için ve hac için vakit ölçüleridir. Evlere arkalarından gelmeniz iyilik değildir. İyilik, sakınan kişinin yaptığıdır. Evlere kapılarından girin. Allah'tan sakının. Belki umduğunuza kavuşursunuz".

190- Size savaş açanlarla Allah yolunda savaşın. Haksız saldırı yapmayın[123]. Allah, haksız saldırı yapanları sevmez.

191- Onları yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, öldürmeden beterdir. Mescid-i Haram[124] yanında onlarla savaşmayın; kendileri savaş açarlarsa başka. Eğer savaşırlarsa, onları öldürün. O kâfirlerin cezası işte böyledir.

---

[121]- Bu ayet rüşveti yasaklamaktadır. Açıklamalar böl. bkz.

[122]- Birkaç günlük ay. Kameri aylar, güneşin batmasından sonra batmakta olan hilalin batı ufkunda görüldüğü gün başlar. Ay gök yüzünde doğal bir takvim gibidir. Ayın büyümesi, incelmesi, doğu ya da batı ufkunda vs. görülmesi ayın kaçı olduğunu yaklaşık olarak gösterir. Ayet bu hilalleri konu etmektedir

[123] Allah Teâlâ şöyle buyurur: Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı adil davranmanızı yasak kılmaz; doğrusu Allah adil olanları sever.
Allah, ancak sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaranları ve çıkarılmanıza yardım edenleri dost edinmenizi yasak eder; kim onları dost edinirse, işte onlar zalimdir. (Mümtahine 60/8-9)

[124]- Mescid-i haram, Mekke'de Kabe'nin bulunduğu yerin adıdır.

192- Savaşa son verirlerse... Allah bağışlar, ikram eder.

193. Onlarla savaşın ki, fitne ortadan kalksın; din Allah'ın dini olsun. Savaşa son verirlerse, zalimlerden başkasına düşmanlık edilmez[125].

194- Dokunulmaz[126] ay dokunulmaz aya karşılıktır. Dokunulmazlıklar karşılıklıdır. Size kim saldırırsa, siz de size yapılan saldırıya denk bir saldırı yapın. Allah'tan sakının. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.

195- Allah yolunda harcama yapın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın[127]. Güzel davranın. Allah güzel davrananları sever

196- Hac ve umreyi Allah için eksiksiz yapın. Engellenecek olursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin[128]. Hasta olan veya başında rahatsızlık bulunan biriniz, tıraş olursa, fidye olarak oruç, sadaka veya kurban gerekir. Güven içinde olursanız, hacca kadar umreden yararlanan kişiye, kolayına gelen bir kurban gerekir. Onu bulamayan kişi, üç gün hacda, yedi gün de geri

---

[125]- Bakara 190'ın dipnotuna bkz.

[126]- Dokunulmaz diye tercüme edilen kelimenin Arapçası "haram" dır. Haram aylar, Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır.

[127]- Harcama ekonomik faaliyetlerin motoru olur ve piyasayı canlandırır. Allah yolunda harcama, toplumun en zayıf kesimine yapılan harcamadır. Bu kesimlere yapılan karşılıksız yardımlar, toplumda güven ve tatmin ortamının doğmasına yol açar. Aksi taktirde sosyal ve ekonomik sıkıntılar kaçınılmazdır.

[128]- Hac veya umre için niyet edip ihrama giren bir kişi, çıkan engeller sebebiyle Mekke'ye varamayacak olursa Harem bölgesinde kesilmek üzere bir kurban gönderir. Kurban kesilinceye kadar ihramdan çıkmaz.

döndüğünde oruç tutar. Bu tam on gün eder. Bu, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Bilin ki, Allah'ın cezası pek ağırdır.

197- Hac ayları bilinen aylardır[129]. Kim o aylarda hacca başlarsa, hac sırasında ne kadına yaklaşır, ne günaha girer, ne de kavga eder. İyilik olarak ne yapsanız, Allah onu bilir. Siz azık biriktirin. En iyi azık sakınmadır. Ey saf akıl sahipleri, benden sakının!

198- Rabbinizin ikramını istemenizde size bir günah yoktur[130]. Arafat'tan boşalıp aktığınız zaman Meş'ar-i Haram yanında Allah'ı anın[131]. Size nasıl gösterdiyse, onu öyle anın. Doğrusu, bundan önce siz, gerçekten, yanlış yolda idiniz.

199- Sonra insanların boşalıp aktığı yerden siz de sel gibi akın. Allah'tan bağışlanmanızı isteyin. Allah bağışlar, ikramı boldur.

200- Hac ibadetlerinizi bitirdiğinizde Allah'ı; atalarınızı andığınız gibi, hatta daha güçlü anın. İnsanlardan

---

[129]- Bunlar İbrahim aleyhisselam zamanından beri Arapların bildiği Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarıdır.
[130]- Hac aylarında büyük panayırlar kurulurdu. Bu ayet, hacca giden kişilerin ticaret yaparak kar peşinde koşmalarının bir sakıncası olmadığını bildirmektedir. Bugün de uluslar arası fuarların kurulması ve dünyanın her yerinden mal almak ve mal satmak üzere oraya insanların gelmelerine imkan verilmesi pek uygun olacaktır. Hac aylarının üç ay olarak belirlenmesi de bu konuda özendiricidir.
[131]- Müzdelife'de vakfede bulunun. Zilhiccenin dokuzuncu günü öğleden sonra Arafat'ta vakfe yapan hacılar, o gün güneşin batmasıyla birlikte Müzdelife vadisine doğru büyük bir sel gibi akarlar. O gece, tanyeri ağarıncaya kadar Müzdelife'de vakfe zamanıdır.

kimi der ki: "Rabbimiz! Bize ne vereceksen, bu dünyada ver!" Onun Ahirette alacağı bir şey kalmaz.

201- Onlardan kimi de şöyle der: "Rabbimiz! Bize bu dünyada güzellik ver, Ahirette de güzellik ver. Bizi o ateşin azabından koru!"

202- İşte onlara kazandıklarından bir pay vardır[132]. Allah hesabı çabuk görür.

203- Allah'ı sayılı günlerde anın. Kim acele eder, (Mina’dan) iki günde dönerse, ona bir günah yoktur. Kim de geri kalırsa, ona da günah yoktur[133]. Bu, sakınanlar için böyledir. Allah'tan sakının. Bilin ki, siz onun huzuruna toplanacaksınız.

204- İnsanlardan öylesi var ki, dünya hayatıyla ilgili sözleri seni hayran bırakır. İçinde olana da[134] Allah’ı şahit tutar. O yaman bir düşmandır[135].

---

[132]- Başarının iki şartı vardır; biri istemek, diğeri de gerekli güce sahip olmaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: Senin Rabbin rızkı, isteyen ve gücü yeten için yayar. O, kullarının içlerini bilir ve onları görür. (İsra 17/30) Açıklamalar böl. Bkz.

[133]- Kurban bayramının birinci gününe yevm-ün-nahr, ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerine de eyyam-ı teşriq denir. Birinci gün hacılar, şeytan taşlama, kurban kesme ve Mekke’ye inip Kabe’yi tavaf etmekle meşgul olurlar. Mina’ya döndükleri zaman o gün bitmiş, ikinci gün, yani eyyâm-ı teşrîq başlamış olur. Bundan sonra Mina’da arka arkaya iki günde yapılacak şeytan taşlama ibadeti gelir. Her gün öğleden sonra küçük, orta ve büyük şeytanı taşlar ve hac görevlerini bitirmiş olurlar. Dileyen üçüncü gün de kalır ve aynı görevi yapar. Şeytana taş atarken “Bismillahi Allahu ekber” denir.. Bu günlerin zikri budur. Bunu Peygamberimiz uygulamasıyla göstermiştir.

[134]- Sözlerinde samimi olduğuna.

[135]- Allah Teâlâ, bu iki yüzlülerle ilgili olarak şöyle buyurur:

205- İş başına geçti mi[136], ortalığı karıştırmak, kaynakları yok etmek ve nesilleri bozmak için gayret gösterir. Allah bozgunculuğu sevmez.

206- Ona: "Allah'tan kork!" denilince günahıyla övünmeye başlar[137]. Onun hakkından ancak cehennem gelir. O ne kötü bir yerdir!

207- İnsanlardan öylesi var ki, Allah'ın rızasını kazanmak için canını verir. Allah kullarına karşı çok şefkatlidir.

208- Ey iman edenler, İslam'a tümüyle girin! Şeytanın izinden gitmeyin! O size açık bir düşmandır.

209- Size bu açık deliller geldikten sonra yan çizerseniz, bilin ki; Allah güçlüdür, yerinde karar verir.

210- Allah'ın buluttan gölgeler içinde kendilerine gelmesini mi bekliyorlar? Melekleri de mi?! İş bitirilmiş mi olsun? İşler, zaten, Allah'a döndürülür.

O münafıklar sana geldiklerinde şöyle dediler: "Biz tanıklık ederiz ki, sen, gerçekten Allah'ın elçisisin" Allah biliyor ki, sen elbette kendi elçisisin. Ama Allah tanıklık eder ki, o münafıklar kesinlikle yalan söylüyorlar. / Yeminlerini kalkan edip Allah yolundan çekildiler. Ne kötü şey yapıp duruyorlar! / Bu, şundandır: Onlar önce inandılar. Sonra görmezlik ettiler. Sonra kalplerinde farklı bir yapı oluştu. Artık anlamazlar. / Onları gördüğün zaman yapıları seni imrendirir. Konuşurlarsa konuşmalarını dinlersin. Sanki dayalı kütükler gibidirler. Kopan her gürültüyü kendilerine karşı sanırlar. İşte düşman onlardır. Onlardan çekin. Allah canlarını alsın, nasıl da yalana sürükleniyorlar! (Münafikûn 63/1-4)

[136]- "Dönüp gitti mi" anlamı da verilebilir.

[137]- Yaptığı eğrilikleri, doğruymuş gibi gösterir.

211- İsrail oğullarına sor, onlara açık belgelerden ne kadar verdik!.. Kime Allah'ın nimeti gelir, o da onu değiştirirse... Şüphesiz, Allah'ın cezası pek ağırdır.

212- Bu hayat, kafirlik edenlere süslü gösterildi. Onlar inananları hafife alırlar. Sakınan kişiler Kıyamet günü onlara üstün olacaklardır. Allah dileyene hesapsız rızık verir[138].

213- İnsanlar tek bir topluluktu. Allah onlara, müjde veren ve uyarıda bulunan peygamberler gönderdi. Onlarla birlikte doğruyu gösteren kitap indirdi ki, anlaşamadıkları konularda insanlar arasında hakem olsun. Ayrılığa düşenler, kitap verilenlerden başkası değildi[139]; o açık belgeler geldiği halde birbirlerinin haklarına göz dikerlerdi. Sonra Allah inanmış olanlara, anlaşamadıkları konuda, kendi bildirmesiyle doğruyu gösterdi. Allah dileyeni doğru yola çıkarır[140].

214- Yoksa siz, sizden öncekilerin başına gelenlerin bir benzeri başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi hesap ediyorsunuz?. Onları aşırı baskılar ve büyük zor-

---

[138]- Müslüman olana değil, gerekli gayreti gösterene.
Ayetin bu bölümü, "Allah, dilediğine hesapsız rızık verir" şeklinde de tercüme edilebilir. Her iki anlam da doğrudur. Çünkü Allah, bazı kimseleri hesapsız rızıklar içine soktuğu gibi çalışıp gayret gösterenlere de hesapsız rızık vermektedir. Burada dilemek, işin gereğine uygun gayret göstermek demektir..

[139]- Kişi kendi durumunu Allah'ın kitabıyla karşılaştırmadan yolunun sapık olduğunu anlayamaz. Bunu anlayanlardan kimi yolunu düzeltir, kimi de bile bile sapıklık içinde kalır. Bu da kendine kitap ve peygamber gönderilen toplumlarda ayrılıklara sebep olur.

[140]- Dileyen ve dilediği farkı ile ilgili olarak Açıklamalar bölümünde Bakara 105'e bkz.

luklar öylesine sarmış, öylesine sarsılmışlardı ki, Allah'ın elçisi ve beraberindeki müminler: "Allah'ın yardımı ne zaman?" deme durumuna gelmişlerdi. Bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır[141].

215- Sana, ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "Yaptığınız iyilikler; ana-babaya, en yakınlara, yetimlere, çaresizlere ve yolda kalmışlara olmalıdır"[142]. Siz hayır olarak ne yapsanız, Allah onu bilir.

216- Savaş size farz kılındı. O size itici gelir. Size itici gelen bir şey sizin için hayırlı olabilir. Hoşunuza giden bir şey de sizin için şerli olabilir. Onu Allah bilir, siz bilmezsiniz.

217- Sana dokunulmaz ayı[143], o ayda yapılan savaşı soruyorlar. De ki: "O ayda savaş ağır bir suçtur. Ama Allah yoluna engel olmak, ona ve Mescid-i Haram'a karşı tanımazlık etmek, halkını oradan çıkarmak Allah katında daha ağır suçtur. Bozgunculuk[144], adam öldürmekten de ağırdır. Eğer onların gücü yetse, sizi dininiz-

---

[141]- Allah imtihanı tamamlamadan yardımını göndermez. Allah Teâlâ şöyle buyurur: İnsanlar, inandık deyince bırakılacaklarını, artık ağır bir sınamadan geçirilmeyeceklerini mi sanıyorlar?
Doğrusu, onlardan öncekilerini ağır denemelerden geçirmiştik. Böylece Allah kimlerin doğru, kimlerin yalancı olduklarını tam olarak ortaya çıkaracaktır." (Ankebut 29/2-3)

[142]-Onlar neyi harcayacaklarını soruyorlar. Allah, nerelere harcayacaklarını açıklıyor. Demek ki, önemli olan neyin harcandığı değil, nerelere harcandığıdır.

[143]- Bunlara haram ayları denir. Kamerî aylardan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarıdır.

[144]- Ayette fitne kelimesi geçiyor. Fitnenin anlamlarından biri de bozgunculuktur.

den çevirinceye kadar savaşa devam ederler. Sizden kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, yaptıkları işler dünyada ve Ahirette boşa gider. Onlar cehennemden ayrılamazlar. Orada sürekli kalırlar.

218- İnanmış olanlar, hicret edenler ve Allah yolunda cihada[145] girenler... İşte onlar Allah'tan iyilik beklerler. Allah çok bağışlar, bol ikram eder.

219- Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki, her ikisinde büyük günah ve insanlar için yararlar vardır. Ama bunların günahı yararlarından fazladır. Sana neyi harcayacaklarını da soruyorlar. De ki: "Kolay olanı!". İşte Allah, ayetleri size böyle açıklar. Belki düşünürsünüz.

220- O ayetler hem dünya, hem Ahiret hakkındadır. Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: En hayırlısı onlara bir iyilik yapmaktır. Eğer onları aranıza alırsanız sizin kardeşlerinizdir. Allah kötü niyetle yaklaşanı, iyilik yapandan ayırmasını bilir. Allah isteseydi sizi zora sokardı. Allah güçlüdür, yerinde karar verir.

221- İmana gelene kadar, müşrik kadınlarla evlenmeyin. Mümin cariye[146] müşrik kadından elbette iyidir; o, gönlünüzü çelmiş olsa bile. İmana gelene kadar, müşrik erkeklere kız vermeyin. Mümin köle müşrikten elbette iyidir; o, gönlünüzü çelmiş olsa bile. Onlar sizi ateşe çağırırlar. Allah ise kendi bildirmesiyle cennete ve

---

[145]- Cihad, düşman baskısına, şeytanın baskısına ve arzulardan kaynaklanan iç baskılara bütün gücüyle direnmek ve onları engellemeye çalışmaktır.
[146]- Kadın köle.

affa çağırır. Allah ayetlerini insanlara açıklar, belki akıllarını başlarına toplarlar.

222- Sana kadınların adet halini soruyorlar. De ki, o bir eziyettir. Adet günleri onları rahat bırakın. Temizleninceye kadar yaklaşmayın. Tertemiz oldular mı, onlara Allah'ın size buyurduğu yerden yaklaşın. Allah tevbe edenleri sever, tertemiz olanları da sever.

223- Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza dilediğiniz gibi varın[147]. Kendinize ön hazırlık yapın. Allah'tan sakının. Ona kavuşacağınızı bilin. Bunu inananlara müjdele.

224- Yeminlerinizde Allah'ı; iyiliğe, sakınmaya ve insanların arasını düzeltmeye engel yapmayın[148]. Allah işitir ve bilir.

225- Allah yeminlerinizde yanılmaktan sizi sorumlu tutmaz. Bilinçli olarak yaptıklarınızdan sorumlu tutar. Allah bağışlar, acele etmez.

226- Kadınlarına yaklaşmama yemini[149] edenler dört ay bekleyebilirler. Eğer dönerlerse, Allah bağışlar ve ikram eder.

---

[147]- Tarla, ürün alınan yerdir. Ters ilişki ile üreme olmayacağı için ayet üstü kapalı olarak ters ilişkiyi yasaklamaktadır.

[148]- Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: Bir konuda yemin eder sonra başkasını hayırlı görürsen yeminini boz, keffaretini ver ve hayırlı gördüğüne gel." (Buhari, Eyman 1, Müslim Eyman 7)

"Günaha yemin edenin yemini yemin değildir. Akraba ile ilişkiyi kesmeye yemin edenin yemini yemin değildir." (Ebu Davud Talak 7 Hadis No 2191)

[149]- Karısı ile cinsel ilişkide bulunmayacağına yemin etmeye "ilâ" adı verilir.

227- Boşamaya karar vermişlerse, Allah, şüphesiz, işitir ve bilir[150].

228. Boşanmış kadınlar üç kur' (adet veya temizlik)[151] boyunca beklerler. Eğer Allah'a ve Ahiret gününe inanmışlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını[152] gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Kocalar arayı düzeltmek isterlerse, onlara iddet içinde dönmeye daha çok hak sahibidirler[153]. Mâruf ölçüler içerisinde o kadınların erkekler üzerindeki hakkı, onların bunlara karşı olan hakkına denktir. Erkeklerin onlara karşı bir dereceleri vardır[154]. Allah güçlüdür, yerinde karar verir.

---

[150]- Bu işi dört aydan fazla uzatmak caiz değildir.

[151]- Kur', aslında kadının temizken hayız görmeye başlamasıdır. Her iki anlamı birden taşıdığı için hem temizlik, hem de hayız anlamına kullanılmıştır. Hanefiler bunu hayız, Şafiiler ve Malikîler de temizlik anlamına almışlardır.

[152]- Boşanmış kadınların bekleme sürelerine iddet denir. Talak suresinde iddeti sayma görevi erkeğe verilmiştir. İddet, kadının gördüğü adetle ilgili olduğu için, şu ayet kadına bu konuda doğru bilgi verme görevi yüklemiştir.

[153]- Bakara Suresi'nin 231 ve 232. ayetleriyle Talak Suresinin 2. ayetinde erkeğin karısına dönme zamanı olarak iddet bitimi gösterilmektedir. Bu ayet ise, iddet bitiminde dönme hakkı olan erkeğin, iddet bitmeden dönmeye daha çok hak sahibi olduğunu bildirmektedir.

[154]- Evliliği sona erdirme ile ilgili bu ayet, bu konuda, karı ile koca arasında bir denge gözetildiğini bildirmektedir. Kadının evliliği sona erdirme yetkisi 229. ayette açıklanmıştır. Onun bu yetkiyi kullanması, eşlerin Allah'ın koyduğu sınırları koruyamamaları endişesinin yetkililerce tespitine bağlıdır. Talakta böyle bir şart yoktur. Yani kadın, evliliği sona erdirme hakkını tek yanlı kararıyla kullanamadığı halde erkek kullanabilir. İşte eşler arasındaki derece farkı budur.

229. O talak iki defa olur.[155]. Her birinden sonra kadını ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle ayırmak gerekir. Onlara verdiklerinizden bir şey almanız size helâl olmaz[156]. Eşler, Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından korkarlarsa, o başka. Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından siz de korkarsanız, kadının fidye verip kendini kurtarmasında her ikisi için de bir günah yoktur[157]. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Onları aşmayın. Kim Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, işte onlar zalimlerdir.

230- Erkek üçüncü defa boşarsa, artık bu kadın ona helal olmaz[158]. Kadın başka bir kocayla evlenir, o da boşarsa, bakarlar: Eğer Allah'ın koyduğu sınırlarda duracakları kanaatine varırlarsa, birbirlerine dönmelerinde bir günah yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlardır. Allah bunları, bilen bir topluluk için açıklamaktadır[159].

---

[155]- Talak Suresi'nde anlatılan şekliyle meydana gelen ve ailenin yeniden kurulabilmesine imkan veren boşama iki defa olabilir. Açıklamalar böl. bkz.

[156]- Ne evlilik devam ederken ne de boşanma sırasında koca, karısına verdiği mehir ve hediyeleri geri alma hakkına sahiptir. Allah Teâlâ bir başka ayette şöyle buyurur:

Ey inananlar! Karılarınızın mirasına zorla konmanız size helal değildir. Verdiğinizin bir kısmını geri almak için de onlara baskı yapmayın. Ama açık bir fahişelik yapmış olurlarsa o başka. Onlarla iyi geçinin. Onlardan hoşlanmadıysanız bilin ki siz, bir şeyden hoşlanmayabilirsiniz ama Allah onda sizin için birçok iyilik yaratacak olabilir. (Nisa 4/19)

[157]- Bu ayet kadına evliliği sona erdirme yetkisi vermiştir. Açıklamalar böl. bkz.

[158]- Erkek üçüncü ve son hakkını da kullanmış olur.

[159]- Bunu bilenler, ilgili ayetleri birlikte değerlendirenlerdir.

231- Kadınları boşadığınızda, bekleme sürelerinin sonuna vardılar mı, onları ya maruf[160] ile tutun, ya da maruf ile serbest bırakın. Onları zarara uğratıp haklarına saldırmak için tutmayın. Bunu yapan, kötülüğü kendine yapmış olur. Allah’ın ayetlerini hafife almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. İndirdiği Kitap ve doğru bilgi ile o, size öğüt vermektedir. Allah'tan korkun. Bilin ki, Allah her şeyi bilir.

232- Kadınları boşadınız, bekleme sürelerinin sonuna vardılar... Koca adaylarıyla[161] marufa[162] uygun olarak anlaştıkları zaman, evlenmelerine engel olmayın[163]. Bu, içinizden Allah'a ve Ahiret gününe inananlara verilen öğüttür. Böylesi, hakkınızda daha iyi ve daha temiz olur. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

233- Anneler çocuklarını iki yıl boyunca emzirirler[164]. Bu, emzirmeyi tam yapmak isteyenler içindir. Onların marufa uygun yiyecek ve giyeceği, çocuğun babasına aittir. Kimseye gücünün yettiğinden fazla yük yüklenmez. Çocuğu yüzünden ne ana, ne baba zarara

---

[160]- Maruf; kısaca güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey şeklinde tarif edilmiştir

[161]- Ayetin metninde “kocalarıyla” ifadesi geçmektedir. Kadın kocasıyla zaten evli olacağı için bu ifadenin mecaz olduğu ve koca adayı anlamına geldiği açıktır.

[162]- Maruf; kısaca güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey şeklinde tarif edilmiştir

[163]- Kadınlar, kendi evlilikleri konusunda serbest karar verirler. Karar marufa uygunluk açısından denetlenir. Denetimi yetkili kişi veya makam yapar. Açıklamalar böl. bkz.

[164]- Çocuğu emzirme, onu doğuran annenin görevidir.

sokulur. Mirasçının[165] sorumluluğu da aynıdır. Anne ve baba, karşılıklı anlaşma ve danışma ile çocuğu sütten kesmek isterlerse, bunun ikisine de günahı yoktur[166]. Eğer çocuklarınıza sütanne tutmak isterseniz, verdiğiniz ücreti marufa uygun olarak ödedikten sonra, bunun size bir günahı yoktur. Allah'tan sakının. Bilin ki, Allah yaptığınız her şeyi görür.

234- Sizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına dört ay on gün beklerler. Sürelerinin sonuna vardılar mı, kendileri hakkında marufa uygun olarak yaptıkları şeyde size bir günah yoktur[167]. Allah yaptığınız her şeyin iç yüzünü bilir.

235- İddet bekleyen kadınlara üstü kapalı evlenme teklifi yapmanızda veya niyetinizi içinizde saklamanızda size bir günah yoktur. Allah bilir ki, siz bunu ileride dile getireceksiniz. Ama birbirinize gizlice söz vermeyin. Marufa uygun bir söz söylerseniz, o başka. Bu Kitapta yazılı süre sona erinceye kadar[168], evlilik bağı kurmaya kalkışmayın. Bilin ki, Allah içinizde olanı bilir. Öyleyse, ondan sakının. Bilin ki, Allah çok bağışlar, acele etmez.

---

[165]- Baba vefat etmişse çocuğu emziren annenin barınma ve geçinmesi için gereken masrafı babanın mirasçısı yapar.
[166]- Karşılıklı anlaşma ve danışma ile iki yıl olmadan, çocuğu sütten kesebilirler.
[167]- 232. ayetle ilgili açıklamaya bkz.
[168]- Boşanan kadınların, yeni bir evlilik yapabilmeleri için beklemek zorunda oldukları müddete, iddet müddeti denir. Adet gören kadınlar üç defa adet görüp temizleninceye kadar, adet görmeyenler üç ay, hamile olanlar da doğuma kadar beklerler.

236- Kadınları, mehirlerini belirleyinceye kadar, el sürmeden, boşarsanız, bunun size günahı yoktur. Onlara yararlanacakları bir şey verin. İmkanı olan, gücü ölçüsünde, darlık içinde olan da gücü ölçüsünde, marufa uygun olarak, onları yararlandırsın. Bu, güzel davrananlar üzerine bir borçtur.

237- Kadınları, mehirlerini belirledikten sonra, el sürmeden boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısı gerekir. Ancak kadınlar veya nikah düğümü elinde olan taraf[169] hakkından vazgeçerse, o başka. Sizin vazgeçmeniz, korunmak için daha uygundur. Aranızdaki üstünlüğü unutmayın. Allah yaptığınız her şeyi görür.

238- Namazlara ve orta namaza özen gösterin[170]. Allah'ın huzurunda saygıyla durun.

239- Eğer korkuya kapılırsanız, namazı yürüyerek, yahut binek üzerinde kılın. Güvenliğe kavuşunca, bilmiyorken size öğrettiği gibi (namaz kılarak) Allah'ı anın.

240. Sizden, ölüm eşiğinde olup geride eşler bırakacak olanlar, eşleri için evden çıkarılmadan, bir yıllık geçimlerini vasiyet etsinler. Kendileri çıkarlarsa, marufa[171]

---

[169]- Nikah düğümü erkeğin elindedir. Çünkü o düğümü çözmek demek olan talak erkeğin hakkıdır.

[170]- Namazlar diye tercüme edilen "salavât", "salât"ın çoğuludur. Arapça'da çoğullar en az üç şeyi gösterdiğinden kelimenin anlamı en az "üç namaz" olur. Bir de "orta namaz" emrediliyor. Üçten sonra ortası olan ilk sayı beştir. Dolayısı ile bu ayet, en az beş vakit namaz kılınması gerektiğinin delillerindendir.

[171]- Maruf; kısaca güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey şeklinde tarif edilmiştir

uygun olarak yaptıkları şeyden dolayı size bir günah yoktur. Allah güçlüdür, yerinde karar verir.

241- Boşanmış kadınların marufa uygun geçinme hakları[172] vardır. Bu, sakınanların üzerine borçtur.

242- Allah size ayetlerini böyle açıklamaktadır. Belki aklınızı kullanırsınız.

243- Ölüm korkusuyla yurtlarından çıkmış o binlerce kişiyi görmeliydin[173]. Allah onlara "Ölün!" dedi. Sonra tekrar can verdi. Allah insanlara gerçekten ikramda bulunur. Ama insanların çoğu onun değerini bilmezler.

244- Allah yolunda savaşın. Bilin ki, Allah işitir ve bilir.

245- Allah'a güzel bir ödünç verecek kim var? O ona kat kat fazlasını versin. Kısan da Allah'tır, genişlik veren de. Ona döndürüleceksiniz.

246- Musa'dan sonra İsrail oğullarının ileri gelenlerini görmeliydin[174]. Peygamberlerine: "Başımıza bir komutan tayin et de, Allah yolunda savaşalım" dediler. O da: "Ya size savaş yazılır da savaşmazsanız?" dedi. Dediler ki: "Neyimiz kaldı ki, Allah yolunda savaşmayalım? Hem yurtlarımızdan çıkarılmış, hem çocuklarımızdan uzak bırakılmışız". Savaşmaları üzerlerine yazı-

---

[172]- Nafaka

[173]- Buradaki soru biçimi konusunda Bakara 133 ile ilgili açıklamaya bkz.

[174]- Buradaki soru biçimi konusunda Bakara 133 ile ilgili açıklamaya bkz

lınca, kaçıverdiler; pek azı kaldı. Allah, o dönekleri bilir.

247- Peygamberleri onlara: "Size komutan olarak Allah, Talut'u tayin etti" dedi. "O bizim üzerimize nasıl komutan olabilir? Komutanlık ondan çok bizim hakkımızdır. Onun fazla bir malı da yok" dediler. Peygamber: "Onu sizin üzerinize Allah seçti. Ona bilgi ve vücut bakımından üstünlük verdi. Allah, yetkiyi dilediğine verir" dedi. Allah'ın imkanları geniştir, her şeyi bilir.

248. Peygamberleri onlara dedi ki: "Ona verilen yetkinin işareti, Sandığın size gelmesidir. Onda Rabbinizden bir huzur, Musa ve Harun ailelerinden hatıralar olacaktır. Onu melekler taşıyacaktır. Bu sizin için gerçek bir delil olacaktır. Eğer inanırsanız".

249- Talut askerleriyle birlikte ayrılınca dedi ki: "Allah sizi bir ırmakla zor bir denemeden geçirecektir. Kim ondan içerse, benden değildir. Kim de yiyeceğine bile katmazsa, bendendir. Ama eliyle bir avuç alan alır". Sonra ondan içtiler, pek azı içmedi. O ve beraberindeki müminler ırmağı geçince şöyle dediler: "Bizim bugün Calut'a ve askerlerine karşı koyacak gücümüz kalmadı". Allah'ın huzuruna çıkacakları inancında olanlar ise şöyle dediler: "Nice küçük birlikler, Allah'ın izniyle, büyük birlikleri alt etmiştir. Allah direnç gösterenlerle beraberdir".

250- Calut'a ve ordusuna karşı meydana çıkınca, şöyle dua ettiler: "Ey Rabbimiz! Bize direnme gücü ver. Ayaklarımızı dayanıklı kıl. Bu kâfirler topluluğu karşısında bizi zafere ulaştır".

251- Sonra Allah'ın izniyle onları yenilgiye uğrattılar. Davut Calut'u öldürdü. Allah da ona hükümdarlık ve hikmet[175] verdi. Ona dilediği her şeyi öğretti. Allah insanların bir kısmıyla diğerlerini engellemese, yeryüzü karmakarışık olur. Ama Allah'ın bütün aleme ikramı vardır.

252- Bunlar Allah'ın ayetleridir. Bunları sana doğru olarak okuyoruz. Şüphesiz, sen elçilerden birisin.

253- Bunlar elçilerdir. Kimini kimine üstün kıldık. Allah onların kimiyle konuştu, kimini de derece derece yükseltti. Meryem oğlu İsa'ya açık deliller verdik. Onu Kutsal Ruh[176] ile destekledik. Allah dileseydi, onlardan sonrakiler o açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Ama ayrılığa düştüler. Kimi inandı, kimi görmezlikten geldi. Allah dileseydi[177], birbirleriyle savaşmazlardı. Ne var ki, Allah istediğini yapar.

254- Ey inananlar! Size rızık olarak ne vermişsek, ondan harcayın. Sonra öyle bir gün gelir ki, onda ne alış veriş, ne dostluk, ne de şefaat bulunur. Görmezlikten gelenler tam bir yanlışlık içindedirler.

255- Allah!.. Ondan başka İlah yoktur! O diridir, varlığı kendindendir. Onu ne uyuklama tutar, ne uyku. Göklerde ne var, yerde ne varsa, hepsi onundur. Onun katında şefaat edecek olan da kimmiş[178]? Onun izniyle olursa, o başka. O, onların önlerinde olanı bilir; arkala-

---

[175]- Doğru karar alma kabiliyeti.
[176]- Cebrail
[177]- Ama Allah'ın böyle bir kanunu yoktur.
[178]- Bakara 48 ile ilgili açıklamaya bkz.

rında olanı da. Onlar onun bilgisinden onun dilediği dışında bir şey kavrayamazlar. Hakimiyeti gökleri de içine alır, yeri de. Onları korumak ona ağır gelmez. O, yücedir, büyüktür[179].

256- Dinde zorlama olmaz[180]. Doğru ile eğri birbirinden iyice ayrılmıştır. Her kim azgınları tanımaz[181], Allah'a inanırsa, en sağlam kulpa yapışmış olur. Onun kopması imkansızdır. Allah işitir, bilir.

257- Allah, müminlerin velisidir[182]. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Tanımazlık edenlerin velileri de azgınlardır. Onlar bunları aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. Bunlar cehenneme saplanırlar. Sürekli orada kalırlar.

---

[179]- Bu ayette, Allah dışındaki varlıkların gerçek olduğu, Allah'ın onları koruduğu bildirmektedir. Bu yönüyle ayet, vahdet-i vücudu reddetmektedir. Çünkü vahdet-i vücuda göre Allah'tan başka varlık yoktur; varlık diye bilinenler onun gölgesidir. Aslında gölge de yoktur."

[180]- Dinin özü imandır. İmanın temeli de onu içten kabul etmek, yani kalp ile tasdiktir. Kalpteki tasdiki bir o kişi, bir de Allah bilir. Orası insanın en hür olduğu yerdir. Bu sebeple hiç kimse bir inancı kabule veya inkara zorlanamaz.

[181]- Yoldan çıkmışlara boyun eğmez.

[182]- Velinin anlamlarından biri, dosttur. Buna göre Allah, müminlerin velisidir. Dostluk karşılıklıdır. Aşağıdaki ayetler müminlerin de Allah'ın velisi olduğunu bildirmektedir: "İyi bilin ki Allah'ın velilerine korku yoktur. Onlar üzülecek de değillerdir. Bunlar inanan ve takva sahibi olan kimselerdir." (Yunus 10/62-63) Her müslüman kolayca bu tanıma girer. Çünkü takva sahipleri: "Gayba inanan, namaz kılan, kendilerine verilen rızıktan yerli yerince harcayan, Kur'an'a ve önceki elçilere indirilene inanan, ahireti kesinkes inanan kimselerdir."(Bakara 2/2-4)

258- İbrahim'e karşı Rabbi hakkında delil getiren kişiyi görmeliydin!.. Allah ona hükümdarlık vermişti. İbrahim: "Benim Rabbim hem yaşatır, hem öldürür" dedi. O: "Ben de yaşatır ve öldürürüm." dedi. İbrahim: "Allah, güneşi doğudan getirir; haydi, sen de batıdan getir!" dedi. Tanımazlık eden o kişi şaşkına döndü. Allah, yanlış davranan kimseleri yola getirmez.

259- Ya da şu kişiyi görmeliydin. Tavanları çökmüş, duvarları üzerlerine yıkılmış bir kente uğramıştı. "Allah burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?" dedi. Allah hemen onu yüz yıl ölü bıraktı. Sonra diriltti. "Ne kadar kaldın?" diye sordu. "Bir gün kaldım... belki bir günden de az" dedi. Allah dedi ki: "Yok, tam yüz yıl kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, bozulmadılar. Bir de şu eşeğe bak... – Seni insanlara bir belge yapalım. – (Eşekten kalma) kemiklere bak, onları nasıl birleştireceğiz, sonra ete büründüreceğiz". Bunları açık açık görünce, o kişi şöyle dedi: "Artık biliyorum! Allah'ın gücü, gerçekten, her şeye yeter".

260- Bir gün İbrahim dedi ki: "Rabbim! Bana göster, ölülere nasıl can verirsin?" "İnanmadın mı?" dedi. "Yok, ama içim yatışsın diye" dedi. "Öyleyse, dört kuş tut. Kendine alıştır. Sonra (kes ve) her dağın başına onlardan birer parça koy. Sonra çağır, hızla sana gelirler" dedi. Bil ki, Allah güçlüdür, doğru karar verir.

261- Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren bir taneye benzer. Her başakta yüz tane vardır. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah'ın imkanları geniştir, her şeyi bilir.

262- O kimseler ki, mallarını Allah yolunda harcarlar, sonra yaptıkları iyiliği başa kakmaz ve incitmezler... Onlara Rableri katında ödül vardır. Üzerlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler.

263- Bir tatlı dil, bir bağışlama, incitme ile sonuçlanan yardımdan iyidir. Allah zengindir, acelesi yoktur.

264- Ey inananlar! Yaptığınız yardımları, başa kakarak ve inciterek değersiz hale getirmeyin. İnsanlara gösteriş olsun diye malını harcayan, ama Allah'a ve Ahiret gününe inanmayan kişi gibi olmayın. Onun durumu, üzerinde biraz toprak bulunan kayaya benzer. Şiddetli bir yağmur yağar ve onu çıplak bırakır. İstedikleri bir tek şeyi bile elde edemezler. Allah o nankörler takımını yola getirmez.

265- Allah'ın rızasını kazanmak ve kendilerini sağlama almak için mallarını harcayanların durumu, bir tepe üstüne kurulu bahçeye benzer. Bol yağmur yağarsa, iki kat ürün verir. Yağmur yağmazsa, çisenti olur. Allah yaptığınız her şeyi görür.

266- Sizden kim ister ki; hurması ve üzümü olan bir bahçesi olsun, içinden sular aksın, orada her türlü meyve bulunsun, ihtiyarlık gelip çatmış, çocuklar da güçsüz olsun; sonra ateşli bir kasırga vursun, bahçe yansın, kavrulsun… İşte böyle. Allah o belirtileri size açık açık gösterir[183]. Belki düşünürsünüz.

---

[183]- Allah kendine her iyiliği yapmış ama onun bundan yararlanacak gücü kalmamış.

267- Ey inananlar! Kazandıklarınızın iyilerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Kötü kısmını vermeye kalkmayın. Siz olsanız onu almazsınız; gözünüzü yumarsanız başka. Bilin ki, Allah zengindir, ne yaparsa, güzelini yapar.

268- Şeytan sizi yoksul düşmekle tehdit eder. Sizden çirkin şeyler ister. Allah ise suçunuzu bağışlama ve ikramda bulunma sözü verir. Allah'ın imkanları geniştir, her şeyi bilir.

269- Allah, hikmeti[184] isteyene verir. Kime hikmet verilirse, ona çok iyilik yapılmış olur. Bunu saf akıl sahiplerinden başkası anlamaz.

270- Ne tür bir harcama yapsanız veya adak olarak ne adasanız, Allah onu bilir. Yanlış yapanların yardımcıları olmaz.

271- Zekatları[185] açıkça verseniz, ne güzel olur! Ama onları, fakirlere verirken gizlerseniz[186], sizin için daha iyidir. Bu bir kısım günahlarınızı örter. Allah yaptığınız her şeyi bilir.

272- Onları yola getirmek senin işin değildir. Kim isterse, Allah onu yola getirir[187]. Hayra yapacağınız her harcama kendiniz içindir. Ne harcarsanız, sırf Allah rı-

---

[184]- Doğru karar verme kabiliyetini.
[185]- Elif lamlı olarak geçen es-sadakât kelimeleri, zekatlar anlamına alınmıştır.
[186]- Zekatın verileceği yerler, Tevbe Suresinin 60 ayetinde 8 sınıf olarak belirlenmiştir. Fakirler, bunların birincisidir. Ayetten, diğer yedi sınıfa zekat verirken gizlemenin bir fazileti olmadığı anlaşılmaktadır.
[187]- Kimin bunu içten istediğini sen bilemezsin.

zasını kazanmak için harcarsınız. Yapacağınız her hayrın karşılığı size tam olarak verilir ve haksızlık görmezsiniz.

273- Harcamayı Allah yolunda hizmete kapanmış kalmış ihtiyaç sahiplerine yapın. Dışarı çıkıp çalışma fırsatı bulamazlar. Ağır başlı oldukları için bilmeyenler onları zengin sayarlar. Onları simalarından tanırsın. Kimseden ısrarla bir şey istemezler. Hayra yapacağınız her harcamayı Allah elbette bilir.

274- Mallarını gece gündüz, gizli ve açık hayra harcayanlar... Onların ödülü Rableri katındadır. Üzerlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler.

275- Faiz yiyenler, şeytanın peşine takılıp aklını çeldiği[188] kimsenin davranışından farklı bir davranış göstermezler. Bu onların, "alım satım, tıpkı faizli işlem gibidir" demeleri sebebiyledir. Allah alım-satımı helâl, faizli işlemi haram kılmıştır. Her kime, Rabbinden bir öğüt ulaşır da faize son verirse, geçmişte olan kendinindir. Onun işi Allah'a aittir. Kim de devam ederse, onlar cehenneme saplanırlar. Hep orada kalırlar.

276- Allah faizi eksiltir, zekatları artırır[189]. Allah nankör günahkarların hiçbirini sevmez.

---

[188]- Ayette geçen, تخبط kelimesi, genellikle "dokunup çarpma " şeklinde tercüme edilir. Bize göre bu tercüme manayı doğru aktarmamaktadır. تخبط Arapça'da; "takılıp aklını çelme ve aklını bozma" (Lisan'ul-Arab) "Aklını çelerek bozma." (Muhammed Murtaza ez-Zebîdî, Tâc'l-arûs), anlamlarına da gelir. Açıklamalar böl. bkz.

[189]- Faiz, ekonomiye daraltır; sosyal harcamalar ise canlılık ve gelişme sağlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz şey Allah yanında artmaz. Allah rızasını gözeterek

277- Kimler inanır, iyi işler yapar, namazı kılar ve zekatı verirlerse; onlara Rableri katında ödül vardır. Üstlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler.

278- Müminler! Allah'tan korkun! Faizden geriye ne kaldıysa, bırakın! Eğer inanmış kişilerseniz.

279- Bunu yapmadınız mı, bilin ki, Allah ve Elçisi tarafından bir savaşla yüz yüzesiniz. Tevbe ettiniz mi, ana mallarınız sizindir. Ne haksızlık edersiniz, ne de haksızlığa uğrarsınız.

280- Borçlu, darlık içinde ise, rahata çıkıncaya kadar beklenir. Bağışta bulunmanız sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz!..

281- Bir güne hazırlanın[190]; o gün Allah'a döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı tam olarak verilecek, kimseye haksızlık edilmeyecektir.

282- Ey inananlar! Belli bir süreye kadar birbirinize borçlandığınızda onu yazın. Aranızda bir yazıcı, doğru olarak, yazsın. Yazıcılar yazmaktan kaçınmasın; Allah

---

verdiğiniz zekata gelince işte onlar (mallarını ve sevaplarını) kat kat artıranlardır." (er-Rum 30/39)
Faiz alanlarla zekat alanlar, "alan el" olmaları sebebiyle aynı durumdadırlar. Faizci mevcut malını artırma amacında, zekat alan ise yaşayabilmesi için ihtiyaç duyduğu şeyleri karşılama amacındadır. Birincisi bir mala sahip olduğu için başkalarına yük olmakta, ikincisi güçsüz olduğu için yardım almaktadır. Kapital sahibine verilen faizin topluma bir faydası olmadığı halde zekatlar topluma canlılık, müteşebbise ümit, güçsüzlerin yüzüne sevinç getirir ve mal sahipleri için hayırlı dualar edilmesine sebep olur.

[190]- Ayet metnindeki ittekû = sakının kelimesinin "hazırlanın" diye tercüme edilmesi, Türkçe açısından daha uygun görülmüştür.

nasıl öğretiyorsa, öyle yazsın. Yazıyı borçlu yazdırsın. Rabbi olan Allah'tan korksun da borçtan bir şeyi eksiltmesin. Borçlu, sefih[191], güçsüz[192] veya söyleyip yazdıramayacak durumda ise, onu velisi, doğru olarak yazdırsın. Erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun. İki erkek yoksa, kabul edeceğiniz şahitlerden bir erkek ile iki kadın da olabilir[193]. Biri yanılırsa, diğeri hatırlatır. Şahitler çağrıldıklarında gelmezlik etmesinler. Borç, ister büyük, ister küçük olsun, vâdesi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böylesi Allah katında daha doğru, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygun olur. Aranızda peşin alıp verdiğiniz bir ticaret olursa böyle yapmayabilirsiniz. Onu yazmamanızın size bir günahı olmaz. Alım satım yaptığınızda şahit tutun. Ne yazıcı zarara uğratılsın, ne şahit. Öyle yapmanız, yoldan çıkmanız olur. Allah'tan korkun. Allah size öğretiyor. Allah her şeyi bilir.

283- Eğer yolculukta olur da bir yazıcı bulamazsanız, alınan rehinler yeterlidir. Biriniz diğerine bir emanet bırakırsa, kendine güvenilen kişi emaneti yerine versin, Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliği gizlemeyin. Kim gizlerse, kalbi günah işlemiş olur. Allah yaptığınız her şeyi bilir.

284- Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizde olanı açığa vursanız da, gizleseniz de

---

[191]- Beceriksiz, malının değerini bilmeyip, gereksiz harcama yapan.
[192]- Çocuk, bunak veya çok yaşlı.
[193]- Kadınların şahitliği ile ilgili olarak açıklamalar böl. Bkz.

Allah sizi ondan hesaba çekecektir[194]. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah'ın gücü her şeye yeter.

285- Bu Elçi, Rabbinden kendine indirilene inanmıştır. Müminler de öyle. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve elçilerine inanmıştır. "Onun elçileri arasında bir ayırım yapmayız" derler. Şunu da söylerler: "İşittik ve boyun eğdik! Bağışla bizi ey Rabbimiz! Dönüş sanadır!"

286- Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez. Kişinin kimi kazancı, lehinedir. Kimi kazancı da aleyhinedir. "Rabbimiz! Eğer unutur veya hata edersek, bizi sorumlu tutma. Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi, ağır yük yükleme. Rabbimiz! Gücümüzün yetmediği yükü bize taşıtma. Kusurumuza bakma! Bizi bağışla! Bize ikramda bulun! Sen bizim velimizsin! O tanımazlar takımına karşı bize yardım et!.."

---

[194]- Önceki ayette şu hüküm vardır: Şahitliği gizlemeyin. Kim gizlerse, kalbi günah işlemiş olur. Bu hüküm şu ayette de yer alır:"Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyiz, yoksa elbette günahkarlardan oluruz." (Maide 5/106)
Kalp karar organıdır. İman, şirk, münafıklık, yalan, dürüstlük vs. hepsi kalbin kararı ile olur. Allah bunlardan şirki affetmeyecek, onun dışındakileri istediği kişiler için affedecektir. O, şöyle buyurur: "Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bunun dışında olanı dilediği kimse için bağışlar." (Nisa 4/48).

AÇIKLAMALAR

AÇIKLAMALAR

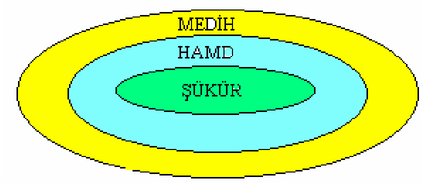
Fatiha 1

HAMD

Varlıkların sahibi Allah, neylerse güzel eyler.

Hamd; birini, yaptığı iyi bir işten dolayı övmektir. Buna medih de denir. O iyi işi, sizin için yaptı diye övmek şükür olur. Türkçe'de buna teşekkür denir. Kişinin, kendi katkısı olmadan sahip olduğu şeyle övülmesi, ne hamd'dir, ne şükür; ona sadece medih yani övgü denir. Hamd şükürden, medih de her ikisinden kapsamlıdır.

Birinin size cömert davrandığını söylemeniz hem hamd, hem şükür hem medih olur. "O cömerttir" demek hamd ve medihtir ama şükür değildir. "Uzun boylu ve zekidir" demek ise sadece medih olur. Çünkü zekayı ve uzun boyu, kendi çalışmasıyla elde etmemiştir. Bunlar aşağıda olduğu gibi iç içe övgü halkalarıdır.

Her şükür, hamd ve medihtir. Her hamd medihtir ama şükür değildir. Her medih hamd ve şükür olmaya-

bilir[195].

El-hamd'in başındaki el takısı, kelimeye cins anlamı kazandırır. El-hamdu lillah, "bütün hamdler Allah'a aittir" demek olur. Çünkü Allah'ın yaptığı her şey doğru ve yerindedir. Bir de her iyi davranış, onun verdiği nimetlerle yapılır. Bütün bu anlamları "neylerse güzel eyler" cümlesi tam olarak ifade etmektedir.

[195]- Er- Ragıb el-İsfahânî, Müfredâtu elfâz'il-Kur'ân, tahkîk Safvân Adnân Davudî, Beyrut- Dımaşk 1412 h./1992 m.

Bakara 3. Ayet

GAYBA İMAN

Onlar gayba inanırlar. Namazı sürekli kılarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimizden hayra harcarlar.

Allah'a iman, gayba imandır.

Allah hem zahir, hem batındır. Yani varlığının hem açık, hem gizli yönleri vardır. Varlığı açıktır; çünkü her şey onun varlığına delildir. Her insan, kendi gözlemleriyle, Allah'ın varlığını, birliğini, yaratıcılığını ve gücünü kesin olarak kabul eder. Sanki gözüyle görmüş ve eliyle dokunmuş gibi buna tanık olur[196]. Bu yüzden peygamberler onun varlığını ispata çalışmamışlardır. Kur'an'da da Allah'ın varlığını ispat ile ilgili bir ayet yoktur.

Allah'ın görünmeyen yanı da vardır. Kimse onun nasıl olduğunu bilemez. O, hiçbir varlığa benzemez. Zatında ve özelliklerinde tektir. Bu dünyada onu görmek mümkün değildir.

Peygamberlerin, üzerinde titizlikle durduğu, aracı ilahlar konusudur. Allah'ın varlığına sayısız delil olduğu halde, onun dışında bir ilah olabileceğinin delili yoktur.

Allah'ın var ve bir olduğunu şahsi çabamızla anlarız.

---

[196]- Bakara 27. ayetin açıklamasına bkz.

"Eşhedu en lâ ilâhe illallah" yani "Ben tanıklık ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur." dememiz bundandır. Bunun için peygambere ihtiyaç olsaydı "Ben tanıklık ederim ki..." yerine "Şu peygamberin bildirdiğine göre..." demek gerekirdi.

İbrahim aleyhisselamın, Allah'ın varlığını ispatladığı ve bunun En'am Suresi'nin 75 ve devamı ayetlerinde gösterildiği iddia edilir. Bu iddia yanlıştır. O ayetlerde, İbrahim aleyhisselama, "göklerin ve yerin melekûtunun", yani oradaki iktidarın kime ait olduğunun gösterildiği bildirilmiştir. Çünkü o toplum, gökleri ve yeri Allah'ın yarattığını biliyor, ama yönetimi güneşe, aya veya yıldızlara bıraktığını iddia ediyordu. Onlarda bir ruhaniyet var sayıyor, heykelleri karşısında saygıyla eğiliyor ve bazı isteklerini onlara sunuyorlardı. Bu, onları Allah'a ortak saymaktı. İbrahim aleyhisselam onlara şöyle demişti:

"Ben yüzümü dosdoğru, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben ortak koşan biri değilim."

Bu söz üzerine onlardan hiçbiri; "gökleri ve yeri yaratan da kim?" diye sormadı, onu zaten biliyorlardı. Onlar; Güneş, Ay ve yıldızlarda bir canlılık olduğunu, onlara da bazı yetkilerin verildiğini iddia ediyorlardı. Bu sebeple "Kavmi onunla tartışmaya girdi. İbrahim dedi ki, "Siz benimle Allah hakkında mı tartışıyorsunuz? Hem de o bana yolu göstermişken. Ona ortak saydığınız ne ise ben ondan korkmam; Rabbim bir şey dilemişse o başka. Rabbim her şeyi bilgisiyle kuşatmıştır. Aklınızı başınıza almaz mısınız?"

"Ona ortak saydığınız her ne ise, ben ondan nasıl korkarım? Oysa delil olarak indirdiği bir şey yokken, siz Allah'a ortak koşmuş olmaktan korkmuyorsunuz. Bu iki taraftan hangisi, güvende olma hakkına daha çok sahiptir? Eğer bilginiz varsa...” (En’am 6/79-81)

Ortak koşan en az iki tanrı tanır. Bunların birincisi daima Allah’tır. Diğeri de Allah’a karşı aracılık yaptığına inandığı şey veya şeylerdir. Bu aracıya, Allah’a ait bazı özellikler tanır ve müşrik olur. O, İsteklerini, ancak bir aracı ile Allah’a ulaştırabileceğine inanır. Tek dayanağı, büyüklerinden duyduğu şeylerdir. Bunlar akıllarını kullanmazlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Onlara, “Allah ne indirmişse ona ve o Elçi’ye gelin.” denince şöyle derler: “Atalarımızda ne bulmuşsak o bize yeter”. Ya ataları bir şey bilmez, doğru yolu da tutmaz kimseler idiyse ne olacak? (Maide 5/104)

“Allah, aklını kullanamayanları pislik altında bırakır.” (Yunus 10/100)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Şunu bilin ki, göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi Allah’ındır. Allah’ın dûnundan[197] ***ortaklar çağıranlar aslında hiçbir şeye uymaz, sadece kendi kuruntularına uyarlar. Onlar sadece işlerine geleni söylerler”*** (Yunus 10/66[198])

---

[197]-Dûn ile ilgili olarak Bakara 23'ün açıklamasına bkz.

[198]- Bu ayete şu meal de verilebilir: “Şunu bilin ki, göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi Allah’ındır. Allah’ın dûnundan ortaklar çağı-

Allah ile insanlar arasında var sayılan ilahların ne zahir, ne batın yönleri vardır. Onlara biçilen bu görev, ne akla, ne gerçeklere, ne de Allah'ın Kitabı’na uyar. Dolayısıyla bu batıl bir inançtır.

Peygambere iman gayba imandır.

Bunun da hem zahir, hem batın tarafı vardır. Allah, bazı insanları elçi seçmiş, emirlerini onlar aracılığı ile bildirmiş ve her elçiye belge vermiştir. O belge taklit edilemediği için adına mucize denir. Mucizeyi gören, o şahsın Allah’ın elçisi olduğunu kesin olarak anlar. Sanki Allah onu görevlendirirken yanındaymış gibi tanıklık eder. “Eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh” yani “Ben tanıklık ederim ki, Muhammed Allah’ın kulu ve elçisidir.” denmesi bundandır. Çünkü onun mucizesi olan Kur’an üzerinde düşünen her insan, kolayca bu kanaate varır. İşte bu, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin elçiliğinin zahir tarafıdır. Ama biz onu görmedik. Kur’an’ı getiren elçinin o olduğunu bize Kur’an haber vermektedir. Bu da onun gaib tarafıdır. Bu yönüyle Muhammed aleyhisselama ve Kuran’da adı geçen peygamberlere iman, gayba imandır.

Ahirete iman da gayba imandır.

Onun da görünen ve görünmeyen tarafı vardır. Ölen tabiatın yeniden dirilmesi, insanın da yeniden dirilebileceğinin işaretidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

---

ranlar neyin peşindedirler? Onların peşine takıldığı sadece bir kuruntudur. Onlar sadece işlerine geleni söylerler” (Yunus 10/66)

"Rahmetinin önünde, müjdeci olarak rüzgarları gönderen Allah'tır. Rüzgarlar, yağmur yüklü bulutu kaldırırlar, onu ölü bir memlekete göndeririz. Sonra ondan su indirir her türlü ürünü çıkarırız. İşte ölüleri de böyle, çıkarırız. Belki düşünüp ibret alırsınız." (Araf 7/57)

Herkeste ebedi yaşama duygusu vardır. Karşılıksız kalan iyilik ve kötülüklerin hesabının bir gün görülmesi beklenir. İyilerin ödüllendirilmesi ve kötülerin cezalandırılması gereğine inanılır. Bunlar bu dünyada gerçekleşmezse gerçekleşeceği bir yer olmalıdır. Allah'ın kitabı bu konuda kişiyi tatmin eden açıklamalar yapınca ona inanmak gerekir. Bu inanç, Allah'ın kitabına olan inancın da gereğidir.

Görüldüğü gibi gayba iman, körü körüne değil, açık ve net delillere dayalı imandır. Çünkü Kur'an'ın Allah'ın Kitabı olduğunu kavrayan her kişi, orada haber verilen şeylerin doğru olacağını da kavrar. Zaten kişinin fıtratı da, o bilgilerin doğruluğunu tasdik eder.

Bakara 6. Ayet

KÂFİR = GÖRMEZLİK EDEN

Görmezlik edenlere gelince, onlar için fark etmez, ister uyar, ister uyarma; inanacak değillerdir.

Kelimenin kökü küfr ve küfûr'dur, örtme anlamına gelir. İyi şeyleri örtmek kötü, kötü şeyleri örtmek olur.

A- İyi ve Doğru Şeyleri Örtmek

İyi ve doğru şeyleri örtüp gizleyen, onların görülmesine engel olur. Arapça'da buna küfûr veya küfrân denir. Bir çok kimse, kendine yapılan iyilikleri görmek istemez. Bu, kötü bir şeydir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Denizde başınıza bir sıkıntı gelse, yardıma çağırdığınız herkes kaybolur; yalnız Allah kalır. Allah sizi kurtarıp karaya çıkardı mı, yüz çevirirsiniz. İnsan, yapılan iyiliği görmez." (İsra 17/67)

"Allah, hain ve iyiliği görmezlikten gelenlerin hiçbirini sevmez." (Hac 22/38)

Birçok insan, bu hale düşebilir. En kötüsü, Allah'ı, peygamberini ve onun Kitab'ını görmezlikten gelmektir. İşte kâfirlik budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Biz bu Kur'an'da her örneği, gerçekten, türlü biçimlerde verdik. Ama insanların çoğu, kolayca bunları

görmezlik eder." (İsrâ 17/89)

Kâfir, sağlam bir gerekçeye dayanmaz. Kendini savunmak zorunda kaldı mı, gerçekleri saptırır. İblis'in yoldan çıkması ile ilgili ayetler bunun için iyi bir örnektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Sizi yaratmıştık. Sonra şekil vermiştik. Sonra meleklere: "Adem'e secde edin" demiştik. Hemen secde ettiler, İblis öyle yapmadı. O secde edenler arasında yoktu.

Allah dedi ki: ***"Emrettiğim zaman seni secdeden alıkoyan neydi?" "Beni ateşten, onu çamurdan yarattın. Ben ondan üstünüm" diye cevap verdi.*** (Araf 7/11-12)

İblis, Allah'ın emrini görmezlikten gelerek Adem'e karşıymış gibi davrandı. Gerçeği saptırıp nankörlüğünü gizlemeye çalıştı. Çünkü her şeyi Allah'a borçlu olduğunu biliyordu. Bunlar, İblis'in şu sözlerinde gizlidir:

"Ben ondan üstünüm. Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." (Sad 38/76)

"Balçıktan, işlenebilen kara topraktan yarattığın insana secde edemem." (Hicr 15/33)

Hak ettiği ceza gecikmedi. Allah ona şöyle dedi:

"İn oradan! Orada büyüklenmeye hakkın yok. Defol! Sen alçağın tekisin." (Araf 7/13)

İblis böyle kâfir oldu. O, Allah'ın varlığında ve birliğinde şüphe etmiyordu. Ahiretin varlığını da kabul ediyordu. Çünkü kovulmasından sonra şöyle yalvarmıştı:

"Rabbim! İnsanların tekrar dirilecekleri güne ka-

dar bana süre tanı." (Sad 38/79)

Allah'ın bir tek emrini görmezlikten gelmesi, İblis'in kâfir olması için yetmiştir. İnsan da öyledir; bilmediği için değil, Allah'ın emirlerini görmek istemediği için kâfir olur.

Bu çalışmada küfür kelimesine "görmezlikten gelme", "tanımama" bazen de "kâfirlik" anlamı verilmiştir.

B- Kötü ve Yanlış Şeyleri Örtme

Kötü ve yanlış şeyleri örtüp gizlemek iyiliktir. Onları Allah da gizler. O şöyle buyurur:

"Yasaklandığınız şeylerin büyüklerinden sakınırsanız, öbür günahlarınızı örteriz. Sizi güzel bir konuma sokarız." (Nisâ 4/31)

"İnananlar ve iyi işler yapanlar... Onların kötülüklerini elbette örteriz. İşlediklerinin en güzeliyle onları ödüllendiririz." (Ankebût 29/7)

"Müminler! Eğer Allah'tan sakınsanız, o size doğruyu eğriden ayırma gücü verir. Suçlarınızı örter. Sizi bağışlar. Allah büyük ikram sahibidir." (Enfâl 8/29)

Bakara 7. Ayet (1)

ALIŞKANLIKLAR

Allah kalplerinin ve kulaklarının üstünde izler oluşturmuştur. Gözlerinde de bir perde olur. Onlara büyük bir azap vardır.

Kur'an fıtratı anlatır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın fıtratına çevir. O, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din bu dindir. Ama insanların çoğu bunu bilmezler. (Rum 30/30)

Fıtrat, varlıkların temel yapısını ve onu oluşturan yaratılış, değişim ve gelişimin ilke ve kanunlarını ifade eder. Göklerin, yerin, insanların, hayvanların, bitkilerin yani her şeyin yapısı ve işleyişi buna göredir. Kur'an'a uyanlar, bu yapıya uygun davranır, göklerden ve yer yüzünden en iyi şekilde yararlanırlar. Öldükten sonra da cennete gider, sonsuz mutluluğa ererler.

Kur'an fıtratı anlattığı için ona aykırı davranan, gerçeğe aykırı davranmış olur ve dengeleri bozar. Bozulma, önce kendinde başlar. Onu bu davranışa iten; menfaatleri, beklentileri veya özentileridir. Bundan vazgeçmezse, demirin paslanması gibi paslanır ve yeni bir yapı kazanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Yok, yok, öyle değil; yapıp ettikleri şeyler kalpleri üstünde pas tabakası oluşturmuştur." (Mutaffifîn 83/14)

İnsan kötü davranışlara alışır ve onlardan zevk almaya başlar. Mesela sigara içenin ağzı, ilk sigarada leş gibi olur. İkinciyi de nefretle içer. İçmeye devam edince vücudunda yeni bir yapı oluşur ve sigaradan zevk almaya başlar. Yalancı da öyledir. Söylediği yalanlar başlangıçta onu rahatsız eder. Yalana devam edince yeni bir yapı kazanır ve onu bir ihtiyaç saymaya başlar.

Kişinin ana kumanda merkezi kalptir. Akıl doğruları tespit eder. Kalp, menfaatlerin, beklentilerin ve özentilerin etkisiyle onları ya kabul, ya reddeder. Çünkü aklın kararlarına uymak, bedel ödemeyi gerektirir.

Bedel ödemek istemeyen, doğru gördüğü bir çok şeyi yapamaz. Bozulma orada başlar. Bundan sonra göz, bazı şeyleri görmez, kulak, bazı şeyleri işitmez olur. Evrensel doğrular, kendi doğrularıyla yer değiştirir. Yeni bir dünya oluşur. Kişi orada kendine yeni arkadaşlar bulur. Allah Teâla şöyle buyurur:

Kendi arzusunu kendine ilah edineni görmen gerekmez mi? Bunu bilerek yaptığı için, Allah onu sapık saymış, kulağının ve kalbinin üstünde izler oluşturmuştur. Gözünün üstünde de perde vardır. Allah'ın bu kararından sonra onu kim yola gelmiş sayabilir? Kafanızı çalıştırmaz mısınız? (Casiye 45/23)

Kulakta ve kalpte izler oluşması ve gözün önüne perde inmesi, oluşan yeni yapıyı gösterir. İşte Bakara'nın 7. ayeti bunu anlatmaktadır. Şu ayet de konuya

biraz daha açıklık getirmektedir:

Kim inandıktan sonra Allah'ı görmezlikten gelmeye başlarsa...- Kalbi inançla dolu iken zorlanmışsa, başka, - Ama kim kâfirliğe gönlünü açarsa, böyleleri Allah'ın gazabına çarpılır. Onlara büyük bir azap vardır.

Bu, onların dünya yaşayışını öbür dünya yaşayışından çok sevdikleri içindir. Çünkü Allah, görmezlikten gelenleri yola getirmez.

Onlar Allah'ın kalpleri, kulakları ve gözleri üzerinde izler oluşturduğu kimselerdir. Onlar, kendi kurdukları dünyada yaşayanlardır. (Nahl 16/106-108)

Bu gibi ayetlerde geçen hatm ve tab kelimeleri sözlükte, hem mühür gibi bir şeyin iz bırakması, hem de bıraktığı iz anlamına gelir[199]. Bir çok mealde bunlara verilen anlam, "mühürleme"dir. Bakara 7. ayete şu meal verilmiştir: "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir...[200]"

Bize göre bu şekildeki meal, Kur'an'ın bütünlüğüne

---

[199]- el- Mufredât, htm ve tba maddeleri. Hatm ve tab' kelimeleri mecaz olarak bazen güven anlamı verir; "elinde mührü var" denir. Bazen engel anlamı verir; "kapısı mühürlü" denir. Bazen bir şeyin izini yakalama anlamı taşır. Bazen de bir şeyin sonuna ulaşma anlamına gelir; "Kur'an'ı hatmetti" denir. Tab' ayrıca yaratılıştan veya alışkanlıklardan dolayı vücutta oluşan tabiat, huy anlamına gelir.

[200]- Bu meal, Ali ÖZEK, Hayrettin KARAMAN, İbrahim Kâfi DÖNMEZ, Mustafa ÇAĞIRICI, Sadrettin GÜMÜŞ ve Ali TURGUT tarafından hazırlanmıştır. Hem Suudi Arabistan'da basılarak Türk hacılarına dağıtılmakta hem de Türkiye Diyanet Vakfı tarafından basılarak piyasa satılmaktadır.

aykırıdır. Eğer Allah, kâfirlerin kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş ve gözlerinin üstüne de perde çekmişse, onların ellerinden bir şey gelmez. Bu durumda onları cezalandırmak haksızlık olur. Halbuki, Allah haksızlık yapmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"… onlar yamukluk yapınca, Allah da onların kalplerini yamulttu. Allah, yoldan çıkan bir toplumu yola getirmez." (Saff 61/5)

Bu gibi ayetler, kötü davranışların kazandırdığı kötü huylardan söz edilir. Bu Allah'ın kanunudur. Bu imtihan dünyasında oluşum ile bozulma yan yanadır.

Bakara 7. Ayet (2)

KALP - İŞİTME – GÖRME

Allah kalplerinin ve kulaklarının üstünde izler oluşturmuştur. Gözlerinde de bir perde olur. Onlara büyük bir azap vardır.

İnsan genellikle, düşünen veya konuşan canlı diye tarif edilir. Buna bağlı olarak akıl, insan ile hayvanı ayıran en önemli varlık sayılır. Halbuki Kur'an'da kuşların ve karıncaların konuşmalarına ve akıllarını kullanarak yaptıkları değerlendirmelere yer verilir. Bu da aradaki temel farkın, başka taraflarda aranması gerektiğini gösterir. Karıncalar ve kuşlarla ilgili ayetler şunlardır:

"Süleyman için cinlerden, insanlardan ve kuşlardan ordular toplandı. Düzenli bir halde idiler.

Karınca deresine kadar geldiler. Bir karınca şöyle dedi: "Karıncalar, yuvalarınıza girin! Süleyman ve askerleri sakın sizi ezmesin! Onlar farkına varmazlar."

"Süleyman, dişleri gözükecek şekilde gülümsedi. "Rabbim!" dedi. "Beni bana bırakma ki ettiğin iyiliğin kıymetini bileyim. Anama, babama ettiklerinin de. Senin isteğine uygun iş yapayım. Beni, ikramınla, iyi kulların arasına kat."

Süleyman kuşlar ordusunu teftiş etti. Sonra şöyle dedi: ***"Ne oldu, neden Hüdhüd'ü (çavuş kuşunu)***

göremiyorum. Yoksa kayıplara mı karıştı?

Ne olursa olsun ona ağır bir ceza vereceğim, ya da onu keseceğim. Bana apaçık bir kanıt getirirse o başka!"

Fazla beklemedi. (Hüdhüd çıka geldi.) Dedi ki; "Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Seba'dan doğru bir haber getirdim.

Orada hükümdarlık yapan bir kadın gördüm. Her şeyi var, bir de koskoca tahtı.

Baktım ki, hem o, hem toplumu, Allah'ı bırakmış güneşe secde ediyorlar. Şeytan yaptıkları kötülükleri onlara güzel göstermiş. Onları doğru yoldan çıkarmış. Onlar yola gelmezler.

Allah'a secde etseler ya! Yerlerin ve göklerin bütün gizlilerini açığa çıkaran, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilen odur.

Allah... Ondan başka tanrı yoktur. O büyük arşın sahibidir."

Süleyman dedi ki: "Bakacağız, doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancı biri misin?

Şu mektubumu götür, onlara at. Sonra biraz kenara çekil. Bak bakalım ne diyecekler."

Kraliçe dedi ki: "Ey ileri gelenler! Bakın bana değerli bir mektup atıldı.

Süleyman'dan geliyor. Bismillahirrahmanirrahim

diye başlıyor,

"Bana karşı çıkmayın. Gelin teslim olun." diyor.

Dedi ki: Ey ileri gelenler! Bu işte bana doğru bir çözüm getirin. Sizlerle görüşmeden bir işi kesip atamam." (Neml 27/17-32)

Bu ayetlerde, kuşun ve karıncanın akıllıca yaptıkları konuşmalar geçmektedir. Kur'an, aklı ve konuşmayı değil; kalp, işitme ve görmeyi insanı hayvandan ayıran üç temel fark sayar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Yarattığı her şeyi güzel yaratan odur. İnsanı yaratmaya sulanmış topraktan (tîn)başlamıştır. / Sonra onun soyunu süzülmüş bir özden, dayanıksız bir sudan yaratmıştır. / Sonra onu düzenli bir şekle sokmuş ve içine ruhundan üflemiştir. Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var etmiştir. Ne kadar az şükrediyorsunuz! (Secde 32/7-9)

Aklını kullanmayan insanlar şu âyette; koyun, sığır ve deveye benzetilmişlerdir.

Cinlerden ve insanlardan bir çoğunu gerçekten Cehennem için yaratmış olduk. Onların da kalpleri vardır, onunla kavramazlar. Onların da gözleri vardır, onlarla görmezler. Onların da kulakları vardır, onlarla işitmezler. Onlar; koyun, sığır ve deve gibidirler; hayır, daha da düşüktürler. Gafiller işte onlardır." (A-raf 7/179)

Koyun, sığır ve deveden düşüğü kargadır. Gerçekleri görmezlikten gelen ve aklını kullanmayan insanlar, esas bu hayvana benzetilmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyu-

rur:

"Görmezlikten gelen bu kişiler, karga gibidirler; karga, kavramadığı sese karşılık öter. onun kavradığı sadece bağırma ve çağırmadır. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar.." (Bakara 2/171)

Hayvanın da kalbi vardır ama kanı vücuda pompalama dışında bir iş yapmaz. İnsanın kalbi, aynı zamanda bir karar organı, vücudun ana kumanda merkezidir. Akıl, doğruları tespit eder. Kalp, menfaatlerin, beklentilerin ve özentilerin etkisiyle onları ya kabul veya reddeder. İmanın, kalp ile tasdik şartına bağlanması bunu gösterir. Nitekim Firavun, Musa'nın elçiliğini kabul etmemişti ama onun Allah'ın elçisi olduğundan emindi. İlgili ayetler şöyledir:

"Belgelerimiz bütün açıklığı ile onlara gelince: "Bunlar apaçık büyüdür" dediler. / Onları, içten kanasıya, anlamışken zalimlikten ve büyüklük taslamadan dolayı, onlara karşı inkarcılık yaptılar". (Neml 27/13-14)

Cehennemlikleri anlatan aşağıdaki ayetler, onların suçu, bile bile işlediklerini göstermektedir.

Rablerini görmezlikten gelenlere Cehennem azabı vardır. Ne kötü hale düşmedir o!

İçine atılınca homurtusunu işitirler. O, kaynıyor olacaktır.

Öfkeden sanki çatlayacak gibi olur. Her bir bölük içine atıldı mı cehennem bekçileri sorarlar: "Size bir

uyarıcı gelmedi mi?"

"Evet" derler, bize uyarıcı geldi; ama biz yalana sarıldık. Allah hiç bir şey indirmiş değildir, siz büyük bir sapkınlık içindesiniz" dedik.

Şöyle devam ederler: "Keşke onu dinlemiş olsaydık, ya da aklımızı çalıştırsaydık; şimdi bu kızgın ateşe arkadaş olanlar arasında olmazdık."

Suçlarını itiraf ettiler. Def olsunlar, o kızgın ateşe arkadaş olanlar! (Mülk 67/6-11)

Hayvanlarda da göz vardır, ama basiret yoktur. Ayetler basirete vurgu yapar. Basiret, baktığı şeyi kavramadır. Hayvan gereği gibi kavrayamaz. Eğer o, elinde bıçakla yanına gelen kişinin kendini keseceğini kavrasa neler olur? Yanında boğanın veya ineğin kesildiğini gören bir sığır, hiçbir şey olmamış gibi otlamaya devam eder. Ama insanlar, bir katilin elini kolunu sallayarak dolaşmasına dahi razı olmazlar.

İşitme, duyduğu sesleri sınıflandırıp anlamını kavramadır. Kişi duyduğu şeyleri zihninde değerlendirir, sonra kalbilinin kararıyla kendine yol çizer. Hayvanda bu yoktur. Yukarıda karıncanın yaptığı uyarı bir tecrübe sonucu olmalıdır. Nitekim hayvanları eğitenler, onlara kazandırdıkları tecrübelerle başarılı oluyorlar. Buna şartlanma deniyor.

İnsan da şartlanır. Bazı davranışları onu, bu üç organı gereği gibi kullanamaz hale getirir. Artık kalp, gözün ve kulağın getirdiği bilgileri doğru değerlendiremez olur. Bu, kalbin kör ve sağır olmasıdır. Asıl körlük ve sa-

ğırlık da budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Onlar yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı ki kalpleri olsun, onunla düşünsünler; ya da kulakları olsun, onunla duysunlar. Aslında kör olan gözler değildir. Kör olan, göğüslerdeki kalplerdir. (Hac 22/46)

Eski halkının çekilmesinden sonra o toprağa yerleşenlere şu gerçek belli olmadı mı? Eğer istesek günahlarına karşılık onları da çarpardık. Ama kalpleri üstünde yeni bir tabiat oluştururuz, artık işitmezler. (Araf 7/100)

Aklı kullanmak, aklın gereğine göre hareket etmektir. Bunu yapmayan, bile bile suç işler ve cezayı hak eder.

Bakara 17- 18

MÜNAFIK KÖRLÜĞÜ

Onların durumu bir ışık yakmak isteyenin durumuna benzer. Işık çevresini aydınlatınca, Allah göz nurlarını gidermiş ve onları karanlıklar içinde bırakmıştır. Göremez hale gelmişlerdir.

Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar vazgeçmezler.

Münafık, önce inanan, sonra Allah'ı görmezlikten gelmeye başlayan, yine de kendini inançlı gören veya gösteren kişidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

O münafıklar sana geldiklerinde şöyle dediler: "Biz tanıklık ederiz ki, sen, gerçekten Allah'ın elçisisin" Allah biliyor ki, sen elbette kendi elçisisin. Ama Allah tanıklık eder ki, o münafıklar kesinlikle yalan söylüyorlar.

Yeminlerini kalkan edip Allah yolundan çekildiler. Ne kötü şey yapıp duruyorlar!

Bu, şundandır: Onlar önce inandılar, sonra görmezlik ettiler, sonra kalplerinde farklı bir yapı oluştu. Artık anlamazlar. (Münafikun 63/1-3)

Hiç inanmadığı halde kendini inançlı gösterenler de vardır. Allah Teâla şöyle buyurur:

"İnsanlardan "Allah'a ve Ahiret gününe inandık"

diyenler vardır. Oysa onlar inanmış değillerdir. / Allah'a ve inanmış kimselere oyun kurarlar. Oysa oyunu sırf kendilerine karşı kurarlar da farkına varmazlar." (Bakara 2/8-9)

Bakara 7. ayette, Allah'ı görmezlikten gelen kâfirlerin, gerçekleri görmeme alışkanlığı kazandığı ve bu yüzden gözlerinde perde oluştuğu bildirilmiştir. Aynı perde, münafıklarda da oluşur.

"Onların durumu, bir ışık yakmak isteyenin durumuna benzer" buyurulması, başlangıçta ilahi tebliğle aydınlanmaya istekli olduklarını gösterir. O tebliğ, gerçekleri ortaya çıkarınca rahatsız olur, onları görmezlikten gelerek tekrar karanlıklara dalarlar. Kendilerini sağır, dilsiz ve kör konumuna sokarlar. Doğruları; ne duymak, ne görmek, ne konuşmak isterler. Bundan vazgeçme niyetleri de yoktur.

Bakara 22. Ayet

DİNLER

Artık Allah’a benzerler uydurmayın. Siz bunu bilirsiniz.

Herkes Allah’ın benzerinin olamayacağını bilir. Bu yüzden kimse onun heykelini yapamamıştır. En büyük hastalık, Allah ile ilişkiyi, aracılarla kurmaya çalışmaktır. Allah’a dair sayısız delil olduğu halde aracılarla ilgili delil yoktur. Buna inananların tek dayanağı, atalarına dayandırdıkları haberlerdir.

Allah tek olduğu halde aracı olacağına inanılan varlıklar sayısızdır. Her topluluk, kendi hayaline göre, farklı aracılar uydurur. Bu onları şirke sokar. Çünkü bu aracıların, Allah'a ait bazı özelliklere sahip olduğu var sayılır. Allah'a yakın bilinir ve Allah’tan önce onlara köle olunur. Allah kral, onlar da onun yakınları gibi görülür.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“İyi bil ki, saf din Allah’ın dinidir. Onun dûnundan[201] velilere tutulanlar şöyle derler. “Biz on-

[201]- “Dûn” kelimesi için Bakara 23’le ilgili açıklamalara bakınız.

lara, başka değil sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye kul oluruz." (Zümer 39/3)

Aracıların değişmesi ile dinlerin isimi değişir. Hıristiyanlar İsa aleyhisselamı, Kutsal Ruh'u, Meryem'i ve havarileri aracı sayarlar. Taoistlerde Te, Yin - Yang vs'yi. Mekkeli müşrikler ise putları aracı sayarlar.

İslam, aracılığı kesin olarak reddeder. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "And olsun ki, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz. Biz ona şah damarından da yakınız." (Kaf 50/16)

Bütün Peygamberler insanları, Allah'tan başkasına ibadet etmemeye çağırmışlardır[202]. İbadet, kul, köle olmaktır[203]. Müslümanlar yalnız Allah'a kul olur ve hürriyetin doruğuna ulaşırlar.

Allah, yarattığı ve her şeyini temin ettiği insanın başka birine de kul olmasını affetmez. O, şöyle buyurur:

"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bunun dışında olanı dilediği kimse için bağışlar." (Nisa 4/48)

---

[202]- Konu ile ilgili ayetlerden bir kaçı şunlardır: En'am 6/56, Ra'd 13/36, Zümer 39/11.

[203]- İbnü Manzûr, Lisan'ul-Arab, Beyrut 1410/1990. İtaat, Tav' kökündendir. Tav' boyun eğmek demektir. Zıddı kerih görmek, hoşlanmamaktır. Ayette şöyle buyrulur: "Sonra, duman halinde bulunan göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne: "İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin" dedi. İkisi de "İsteyerek geldik" dediler." (Fussilet 41/11) Taat da aynı köktendir, gene boyun eğmek anlamına gelir ve daha çok "Emre uymak ve izinden gitmek." anlamında kullanılır. (Müfredât)

"Hiçbir insanın hakkı yoktur ki, Allah ona Kitap, doğru bilgi ve peygamberlik versin, o da tutsun halka, "Allah'tan önce bana köle olun" desin. Onun diyeceği şudur: "Kitabı öğrettiğinize ve okuduğunuza göre katıksız olarak Rabbe köle olun". (Al-i İmrân 3/79)

Allah ile insan arasına aracı koymayı kabul etmeyen tek din, İslam dinidir. Onun dışındaki dinleri, aracılara göre isimlendirilirler. "DÛN" ile ilgili açıklamalar, konuyu daha anlaşılır hale getirecektir.

Bakara 23

DÛN = ALLAH'A KARŞI ARACILIK

Kulumuza indirdiğimiz şey hakkında şüpheye düştüyseniz, ona denk bir sure getirin. Allah'ın dûnundan, bütün bilginlerinizi çağırın. Haklıysanız yaparsınız.

Dûn sözlükte; üstün zıddı, en üst mertebeden beri, ondan aşağıca, başka ve en yakın anlamlarına gelir[204]."

Gökleri, yeri, Güneş'i, Ay'ı, yıldızları ve bizi yaratan, yağmuru yağdırıp bitkiyi bitiren Allah, göklerin ve yerin tek kralıdır. Bize şah damarımızdan yakındır. Kimi insanlar onu, ülkelerinin kralı gibi kendilerinden uzak sanır, aracılık yapsın diye Allah'a yakın bildiklerine baş bururlar. Hıristiyanlar, aracı saydıkları İsa'ya Allah'ın oğlu, Mekkeli müşrikler putlarına, Allah'ın kızla-

---

[204]- Dûn kelimesi ile ilgili olarak Kamus'ta şu bilgiler yer alır: "Dûn, fevk'in zıddıdır, en üst mertebeden beri demektir, ondan aşağıca diye ifade edilir. Bazıları bunun "dünüv" kelimesinin maklûbu olduğunu söylemiştir. Kelime "gayr" manasına da gelir. "Akreb" manasına da olur ki, zarf olur. Ona çok yakın manasına "Haza dûnehu" denir. Dûne, kabl manasına da gelir. Bir şey öbüründen biraz aşağıda olunca "Haza dûne zâke" denir. Mütercim Asım, Kâmus Tercümesi (Firuzabâdî'nin), Bahriye Matbaası 1305.

rı[205], büyüklerinin ruhlarından yardım umanlar da onlara, Allah'ın evliyası, yani dostları derler.

Allah'a karşı aracı konan varlığa, Allah'a ait özellikler yakıştırılır. Onlar ölümsüzleştirilirler. Olağanüstü duyma, görme, anlama ve yardım etme özelliklerine sahip sayılırlar. Bunlar Allah'a ait özelliklerdir. Üstelik bu özellikleri onlara, Allah'ın verdiğine de inanırlar. Mekkeli müşrikler Kabe'yi tavaf ederken şöyle derlerdi:

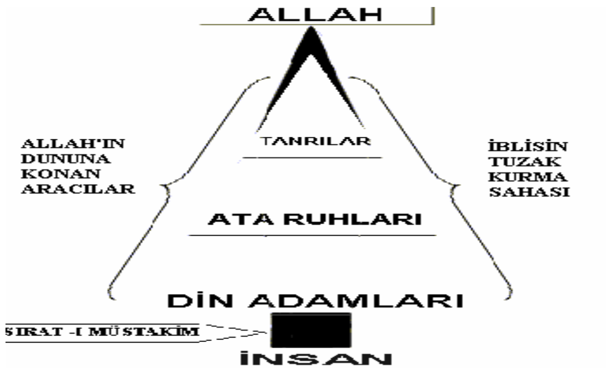
"Lebbeyk lâ şerîke lek illâ şerikin huve lek temlikuhu ve mâ melek"

"Emret Allah'ım, senin ortağın yoktur. Yalnız bir ortağın[206] var ki, onun da yetkilerinin de sahibi sensin."

Abbas diyor ki, onlar: *"Lebbeyk lâ şerîke lek. Emret, senin hiçbir ortağın yoktur"* dediklerinde, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem şöyle derdi*: "Yazık size! Burada kesin, burada kesin![207]"*.

Şirkin yapısı aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

205- Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Cami'ul-beyân fî tefsîr'il-Kur'an (Taberi Tefsiri), Beyrut 1412/1992, c. 11, s 519, Necm Suresi, 19. Ayetin tefsiri.
206- Kabe'nin etrafındaki putlardan her biri bir kabileye aitti. Herkes, kendi putu aracılığı ile Allah'a ulaşmaya çalıştığından her müşrikin sadece bir putu vardı.
207- Müslim, Hacc, 3/ 22-1185.

Her müşrik Allah'ı var ve bir bilir ama kendinden uzak sanır. Tanrılar, ata ruhları ve din adamları aracılığı ile Allah'a ulaşmaya çalışır. Bunlar Allah'ın dûnundan çağrılan ilahlar olurlar. Allah'a yönelen her insanın ö-nüne böyle tuzaklar çıkar. Çünkü sırat-ı müstakim, yani doğru yol, Şeytanın tuzak kurma sahasıdır. O Allah'tan yetki alınca şöyle demişti:

"Ne olursa olsun, onlar için doğru yolunun üstünde oturacağım. Sonra onlara sağlarından sollarından, üstlerinden altlarından geleceğim. Göreceksin, onların çoğu, elinde olanın kıymetini bilmeyecektir" (Araf 7/17)

Şeytan, bütün ustalığını, doğru yola girenleri saptırmak için kullanır.

Aracılara inananlar, Allah'ın onları kırmayacağına da inanırlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"De ki, baksanıza, Allah'ın dûnundan neyi çağırıyorsunuz? Gösterin bana, onların yeryüzünde yaratmış oldukları ne vardır? Yoksa onların göklerde bir payı mı bulunuyor? Bu konuda bana, bundan önce gelmiş bir kitap veya bir bilgi kalıntısı getirin bakalım. Doğru sözlü kimseler iseniz." (Ahkaf 46/4)

Aracılara inananlar onları, Allah'ı sever gibi severler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"İnsanlardan kimi, Allah'ın dûnundan ona benzer saydığı şeylere tutulur. Onları Allah'ı sever gibi severler." (Bakara 2/165)

Allah'tan istenmesi gereken şeyler onlardan istenir. Onları razı etmek, Allah'ı razı etmenin önüne geçer. Allah'ı razı etme işi onlara bırakılır. Dara düşünce aracıyı unutur ve doğrudan Allah'a yalvarır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Gemiye bindiklerinde, şirkten uzak bir şekilde, yalnız ona boyun eğerek Allah'a yalvarırlar. Onları karaya çıkardı mı, bir de bakarsın ona eş koşmaya kalkışıyorlar." (Ankebut 29/65) Çünkü tehlike geçince eski hallerine döner, kendilerini aracıların kurtardığını anlatmaya başlarlar.

"Darda kalmış kişi dua ettiği zaman onun yardımına kim yetişiyor da sıkıntıyı gideriyor ve sizi yeryüzünün hakimleri yapıyor? Allah ile beraber başka tanrı mı var? Ne kadar az düşünüyorsunuz!" (Neml 27/62)

"De ki: "Sizi karanın ve denizin karanlıklarından

kurtaran kimdir? Bundan bizi kurtarırsan şükredenlerden olacağız diye ona gizli gizli yalvarır yakarırsınız."

De ki: "Sizi ondan ve her sıkıntıdan Allah kurtarır, sonra da ona ortak koşarsınız." (En'am 6/63-64)

İşte Rabbiniz olan Allah... Hakimiyet onundur. Ondan başka çağırdıklarınız bir çekirdek zarına bile hükmedemezler.

Onları çağırsanız, çağrınızı işitmezler; işitmiş olsalar bile size karşılık veremezler; kıyâmet günü de sizin ortak saymanızı tanımazlar. Hiç kimse sana, her şeyi bilen Allah gibi, haber vermez. (Fatır 35/13-14)

A - Katoliklerde Aracılık İnancı

Ebu Saîd el-Hudrî'nin bildirdiğine göre, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem şöyle demiştir:

Sizden öncekilerin izlerini, kuşkusuz karış karış, arşın arşın takip edeceksiniz. Onlar kertenkele deliğine girmiş olsalar, siz arkalarından gideceksiniz.

Dedik ki; "Yahudi ve Hıristiyanlar mı?"

-Ya kim olabilir? dedi[208].

Hadise göre, günümüz müslümanlarını tanımak için ehl-i kitaba bakmak gerekir. Hıristiyan dünyasında en çok mensubu bulunan Katolikler; İsa, Kutsal Ruh, Mer-

[208]- Buhârî, İ'tisam b'is-sünneh, 14.

yem Ana, Petrus, Kilise ve ruhani liderleri aracı sayarlar. Bunlar arasında İsa'nın özel bir yeri vardır. Bu konuda şöyle derler: *"İsa, bizim için bizim yerimize ve bizim lehimize dua eder. Baba'nın yanında, durmadan bizim için arabuluculuk yapar. Duamız kararlı biçimde İsa'nınki ile evlada yaraşır güvenle ve yüreklilikle birleşmişse, onun adına dilediğimiz her şeyi elde ederiz*[209]."

Katoliklerin Allah ve aracılarla ilgili inançları şöyledir:

ALLAH (BABA) – Allah birdir. Ondan başka Tanrı yoktur[210]. O, gerçeğin kendisidir. Yeri ve göğü tek başına yaratmıştır. Yaratılış düzenini ayarlayan ve dünyayı yöneten odur[211]. O, peygamberleri aracılığı ile tüm ulusları tek olan kendisine dönmeye çağırır ve şöyle der: "Ey dünyanın en uzak köşelerinde olanlar, hepiniz bana yöneliniz ki kurtulasınız, zira ben Tanrı'yım, başkası da yoktur. (...) Evet, her diz benim önümde çökecek, her dil, güç ve hak Allah'tadır diyerek benimle ant içecektir[212].

---

[209]- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, Papa 14. Lui'nin (Episkopos II. Jean Paul) emriyle 1986'da Kardinal Joseph Ratzinger başkanlığında kurulan 12 kişilik bir heyetin altı yıllık bir çalışmasıyla meydana getirilmiş ve Vatikan Kilisesi tarafından kabul edilmiş öğretileri içerir. Türkçe'ye çeviren Dominik PAMİR, Türkiye Episkoposlar Konferansı adına neşredilmiştir İstanbul 2000, paragraf 2741.

[210]- A.g.e. par. 200 ve 212. Burada Allah yerine Tanrı kelimesi kullanılmaktadır.

[211]- A.g.e. par. 215, 216 ve 222.

[212]- A.g.e. par. 201.

İsa da Allah'ın tek Rab olduğunu, onu insanın tüm yüreğiyle, tüm canıyla, tüm aklıyla ve tüm gücüyle sevmesi gerektiğini söyler[213].

O insanlara yakındır[214], her şeyi bilir[215]. Onda ne bir değişme, ne de gölge salan bir dönüş vardır. O, her zaman için var olandır[216]. Varlığının başı ve sonu yoktur. Her şey varlığını ona borçludur. O, kendiliğinden var olandır[217]. Sahip olduğumuz her şey ondan gelmektedir[218].

"Tanrım ve Rabbim, seni benden uzaklaştıracak her şeyi benden al.

Tanrım ve Rabbim, seni bana yaklaştıracak her şeyi bana ver.

Tanrım ve Rabbim, beni benden kurtar ki, kendimi sana verebileyim[219].

Allah'ın Baba olarak adlandırılması, her şeyin başlangıcı ve aşkın otorite sahibi olmasından ve tüm çocuklarının üstüne titreyen sevgi dolu iyiliğinden dolayıdır. Allah ne erkektir, ne kadın; Allah, Allah'tır[220].

İSA (OĞUL) – Katoliklere göre Allah'ın oğlu unvanı Allah ile yaratığı arasında özel bir yakınlığı gösterir. Bu unvan meleklere, İsrail oğullarına ve onların

---

213- A.g.e. par. 202.
214- A.g.e. par. 206.
215- A.g.e. par. 208.
216- A.g.e. par. 212.
217- A.g.e. par. 212.
218- A.g.e. par. 224.
219- A.g.e. par. 226.
220- A.g.e. par. 239.

krallarına da verilir[221].

İsa, Baba'nın kutsal ruhla meshettiği ve onu rahip, peygamber ve kral yaptığı kişidir[222]. O, Baba'nın elçisidir. Göreve başladığı andan itibaren istediği kişileri yanına çağırdı, onlardan on kişiyi yanında bulundurmak, Allah'ın sözünü duyurmaya göndermek üzere seçti[223].

İsa kendiliğinden bir şey yapamaz. Her şeyi kendisini gönderen Baba'dan alır, İsa'nın elçileri de kendiliklerinden bir şey yapamazlar[224].

Havariler zamanında İsa'nın gerçek anlamda insan olması üzerinde durulurdu. Ama üçüncü yüzyıldan sonra Antakya'da toplanan konsil onun, Allah'ın oğlu olduğunu savunmak zorunda kaldı. 325'teki Ökümenik İznik Konsili ise Allah'ın oğlunun yaratılmış olmadığını, Baba'dan doğduğunu ve onunla aynı özde olduğunu kabul etti[225].

431'de Efes'te toplanan üçüncü ökümenik konsil şu karara vardı: "İsa, kendi kişiliğini, akıllı ruhla canlandırılmış bir bedenle birleştirerek insan olmuştur. Meryem Ana ise, gerçek anlamda Tanrı'nın Anasıdır."

451'de Kadıköy'de toplanan dördüncü ökümenik konsil şunu ilan etti: "Rabbimiz Mesih İsa'nın mükemmel Tanrılığa ve mükemmel insanlığa sahip, gerçek

---

[221]- A.g.e. par. 443.
[222]- A.g.e. par. 783
[223]- A.g.e. par. 858
[224]- A.g.e. par. 859
[225]- A.g.e. par. 465.

Tanrı ve gerçek insan olduğunu, akıllı bir ruhtan ve bedenden oluştuğunu, Tanrılık açısından Baba ile, insanlık açısından da bizimle aynı özde olduğunu, günah dışında hepimize her şeyde benzer olduğunu, Tanrılık açısından yüzyıllar öncesinden Baba'dan doğduğunu, insanlık açısından bizim esenliğimiz için bakire Meryem'den doğduğunu oybirliği ile kabul ettiğimizi resmen beyan ederiz[226].

Allah'ın Oğlunun insan oğlu olması, insanın onunla birlik içine girip Allah'a oğul olma niteliği kazanması içindir. Çünkü o, bizler (Katolikler) Tanrı olalım diye insan oldu[227].

Doğası gereği görünmeyen Allah, İsa'nın bedeninde görünür olmuştur[228].

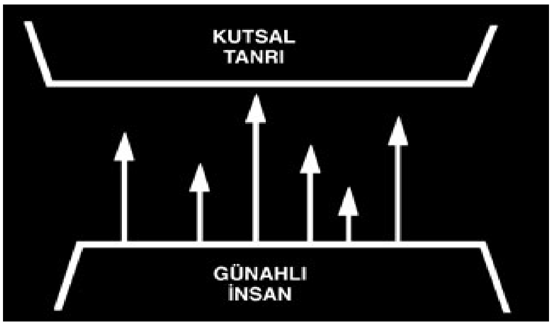
Mesih İsa, gerçek Tanrı ve gerçek insandır. İşte bu nedenle insanlarla Allah arasında tek aracıdır[229].

Şimdi o, Baba'nın yanında Hıristiyanların avukatlığını yapıyor. Onlar lehine aracılık etmek için hep canlıdır. Allah'ın huzurunda daima hazır bulunmaktadır[230]. Kendisi aracılığı ile Allah'a yaklaşanları tamamen kurtarmaya gücü yeter[231].

Hıristiyanlarda insanın konumu şöyledir:

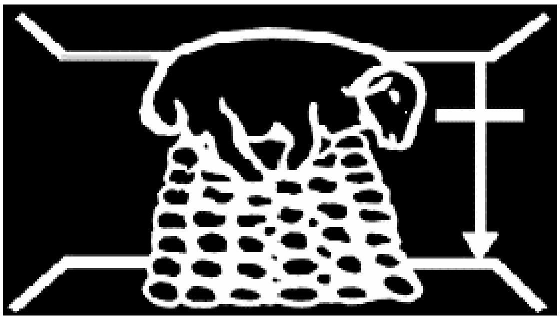
[226]- A.g.e. par. 467.
[227]- A.g.e. par. 460.
[228]- A.g.e. par. 477.
[229]- A.g.e. par. 480.
[230]- A.g.e. par. 519.
[231]- A.g.e. par. 2634.

Kutsal Tanrı yani Allah ile günahlı insan arasında büyük bir boşluk göze çarpar. Oklar günahlı insanın Allah'a ve onun sunduğu bol yaşama ulaşmak için gösterdiği çabayı simgeler. Bu çaba, Allah'tan karşılık beklenerek yapılan iyilikler, arayış içinde felsefeden felsefeye koşma ya da dinsel inanç biçiminde kendini gösterir.

Aşağıdaki resim aradaki ayrılığı kapatacak tek yolu açıklar[232].

[232]- Resim ve yazılar, internet'ten, www.incil.com'dan alınmıştır.

Allah ile insan arasındaki kuzu İsa’dır. O kendini, insanlığın kurtuluşu için kurban etmiştir.

Pavlus’un[233] Timoteos’a mektubunda şu söz yer alır: “Tek bir Allah ve Allah ile insanlar arasında tek bir Aracı vardır. Bu da insan olan ve kendisini herkes için fidye olarak sunmuş bulunan Mesih İsa’dır[234].”

---

[233]- Pavlus'un Mektupları elimizdeki İncil’in bir parçası sayılmaktadır. Bunu Kur'an kabul edemez. Çünkü Kur'an'a göre İncil Allah'ın kitabı, İsa, elçisidir. Pavlus ise İsa’yı görmemiştir. Elimizdeki İncil'de Pavlus’un asıl adının Saul olduğu (Elçilerin İşleri 13/9), azılı bir Hıristiyan düşmanı iken Şam yolunda ansızın gökten parlayan bir nurun çevresini sardığı, İsa'nın ona seslendiği (Elçilerin İşleri 9/3-6) sonra onun İsa'ya inandığı ve vaftiz edildiği (Elçilerin İşleri 9/18 vd.) ifade edilmektedir. Buna göre Pavlus, sıradan bir Hıristiyandır. Onun sözünün İncil’de yer alması kabul edilemez.

[234]- İncil, 1. Timoteos 2/5-6. (Kutsal Kitap, Eski ve Yeni Ahid (Tevrat ve İncil) Kitab-ı Mukaddes şirketi İst. 1981, s. 218.)

KUTSAL RUH - Pavlus'un Romalılara mektubunda şu ifadeler yer alır: "Kutsal Ruh, bizim zayıflığımıza yardım eder, çünkü nasıl dua etmemiz gerektiğini bilmiyoruz; ama Ruh'un kendisi sözle anlatılamayan iniltilerle bizim için şefaat eder. İnsanların yüreklerini araştıran Allah, Ruh'un düşüncesinin ne olduğunu bilir. Çünkü Ruh, Allah'ın isteğine göre kutsallar için şefaat eder.

Katoliklere göre Allah'ın işlerinin etkeni olan Kutsal Ruh, duanın da efendisidir[235].

MERYEM ANA - Meryem Ananın analığı bitmemiştir. Yinelenen arabuluculuğu ile ebedi esenliklerini sağlayan armağanları garanti altına almaya devam etmektedir. Onun içindir ki, Meryem Anaya Kilise'de avukat, yardımcı, yardıma koşan, arabuluculuk yapan derler[236]."

PETRUS - İsa'nın Petrus'a çok özel bir yetki vererek şunları söylediğine inanılır: "Göklerin egemenliğinin anahtarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceğin her şey, göklerde de çözülmüş olacak."

Anahtarlara sahip olmak, Kilise olan Allah'ın evini idare etme yetkisine sahip olmak demektir. Bağlama ve çözme demek, topluluğa alacağınız veya topluluktan atacağınız kişiler, Allah tarafından kabul görecek ya da

---

[235]- İncil, Romalılar 8/26-28. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, paragraf, 741.
[236]- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, paragraf 969.

reddedilecek demektir. Birliğinize yeniden alacağınız kişiyi Allah da kendi birliğine kabul edecektir. Kiliseyle barışma, Allah ile barışma demektir[237].

Mesih İsa on ikileri seçerken onlardan oluşan bir kurul kurdu ve başına içlerinden Petrus’u getirdi. Tıpkı bunun gibi Papa da Petrus’un halefi olarak ve havariler kurulunun halefleri olan öteki episkoposlarda kendi aralarında bir kurul oluştururlar[238]. İsa Petrus’a cennetin anahtarlarını verdi[239].

KİLİSE VE RUHANİ LİDERLER – Kilise, hiyerarşik organlardan ve Mesih’in mistik bedeninden oluşmuş bir topluluktur. Göksel armağanlarla donatılmıştır. Kilisenin, biri insani diğeri ilahi olan iki farklı yapısı vardır[240].”“Kilise insanlıkla Allah arasındaki birleşmenin işareti ve aracıdır[241].”

İman ve vaftiz ile Allah’ın halkından olunur. İnsanlar Mesih’te tek aile ve Allah’ın tek halkını oluştursunlar diye herkes Allah’ın halkına katılmaya çağrılmıştır[242].

Kilise kutsal ruhun tapınağıdır. Kutsal ruh mistik bedenin yani kilisenin ruhu gibidir. Hayatın kaynağıdır, armağan ve karizmalarının zenginliği ve çeşitliliğidir[243].

---

[237]- A.g.e. par.553, 1444- 1445.
[238]- A.g.e. par. 880
[239]- A.g.e. par. 881
[240]- A.g.e. par. 771
[241]- A.g.e. par. 775
[242]- A.g.e. par. 804
[243]- A.g.e. par. 809

HAVARİLER VE DİN ADAMLARI – Elimizdeki İncil'e göre İsa çarmıha gerilip defnedildikten üç gün sonra kabrinden çıkmış, Celile'de 11 havarisine görünmüş ve şöyle demiştir: «Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. [19]Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. [20]Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim.» (Matta 28/16-20).

Episkoposlar ilahi kurum olarak havarilerin yerlerini almışlardır. Onları dinleyen Mesih'i dinlemiş olur. Onları reddeden Mesih'i ve Mesih'in gönderdiği kişiyi reddetmiş olur[244].

Papazlığın kaynağı Mesih'in bizzat kendisidir. Papazlığı o kurdu; ona yetki, misyon, yönelim ve güç verdi[245].

Mesih'e benzeyen kilise görevlileri gerçekten Mesih'in kullarıdır. Çünkü söyledikleri sözler ve verdikleri ihsan kendilerinin değil, başkalarına verilmek üzere kendilerine emanet edilen Mesih'in sözü ve ihsanıdır[246].

Her episkopos görevini episkoposlar kurulu içinde Petrus'un halefi ve episkoposlar kurulunun önderi olan Roma episkoposu ile birlik içinde yerine getirir. Papazlar da görevlerini episkoposlarının yönetimi altındaki

---

[244]- A.g.e. par. 862
[245]- A.g.e. par. 874
[246]- A.g.e. par. 876

episkoposluk bölgesinde yerine getirirler[247].

Papaz kişisel yetkisiyle insanlara; "seni Baba'nın adına vaftiz ediyorum, seni bağışlıyorum diyebilir[248].

İsa petrus'a cennetin anahtarlarını verdi. Petrus'a verilmiş olan bağlama ve çözme yetkisi[249] kilisenin temelini oluşturur ve Papa'nın önderliği altındaki episkoposlar tarafından sürdürülür.

B- Kur'an'ın Konuya Bakışı

Kur'an bunları kâfirlik sayar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Allah Meryem'in oğlu Mesih'tir" diyenler tam kafir oldular. Oysa Mesih şöyle demiştir: "Ey İsrail oğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kul olun. Şurası bir gerçek ki; kim Allah'a ortak koşarsa Allah ona cenneti haram eder, varacağı yer o ateştir. Zalimlerin yardımcıları da olmaz".

"Allah üçün üçüncüsüdür" diyenler de tam kafir oldular. Oysa Tek Tanrı'dan başka tanrı yoktur. Eğer bu dediklerinden vazgeçmezlerse, onlardan kafir olanları, elem verici bir azap elbette çarpacaktır." (Maide 5/72-73)

---

[247]- A.g.e. par. 877
[248]- A.g.e. par. 878
[249]- Bu, göklerin egemenliğinin anahtarını almak demektir. Yeryüzünde bağlayacağı her şey göklerde de bağlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceği her şey, göklerde de çözülmüş olacak demektir.

İsa, vefatından sonra ümmetinden habersiz hale gelecektir. O, ahirette şöyle diyecektir:

" ... içlerinde olduğum sürece onlara tanıktım. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi görüp gözetirsin." (Mâide 5/117)

Kendinden habersiz birini aracı koymak ve ondan yardım istemek olur mu? Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Allah'ın dûnundan çağırdıklarınız da, sizin gibi kullardır. Eğer haklıysanız onları çağırın da size cevap versinler bakalım.

Onların yürüyecek ayakları mı var, yoksa tutacak elleri mi var, ya da görecek gözleri mi var, veya işitecek kulakları mı var? De ki: "Ortaklarınızı çağırın sonra bana tuzak kurun, hiç göz açtırmayın."

"Çünkü benim velim Kitap'ı indiren Allah'tır. O, iyilere velilik eder."

"Onun dûnundan çağırdıklarınız kendilerine yardım edemezler ki size yardım etsinler." (Araf 7/191-197)

"Belki kendilerine yardımları dokunur diye Allah'ın dûnundan tanrılar edindiler. Ama onların yardıma güçleri yetmez. Oysaki kendileri onlar için hazır askerdirler." (Yasin 36/74-75)

C- Taoizm'de Aracılık İnancı

Taoizm, Çin dini geleneğine ait temel inançlardandır. Kurucusu sayılan Lao-Tzu'nun, Konfüçyüs ile çağdaş olduğuna ve ondan 53 yaş büyük olduğuna inanılır.

Lao-Tzu, hayatının sonuna doğru Çin'den çıkıp batıya göç etmiş ve orada Budda'ya dönüşmüştür. Bunun sonucu olarak Tao; Buddizm, Konfüçyüsçülük ve Hint dinlerinin ortak değeri olmuştur.

TAO – Tao ile kastedilen Allah'tır. Çünkü O, yüce varlıktır. Tabiat düzeninin idarecisi, her şeyin üstündeki varlık, yaratıcı kudrettir. Yüce hükümdardır. Hürmet ve ibadet edilmesi gereken varlıktır. Kainatın düzenini kuran odur. Sabah Tao'yu zikreden akşam rahat ölür[250].

O uludur, yücedir. Yerdeki insanlara hükmeder, kötü olanlar çoğalınca da hükmü amansızdır. Ölmek ve di-

[250]- Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara, 1997 s. 62.

rilmek, şeref ve zenginlik, onun takdirindedir. O her şeyi açıkça görür. Bütün işlerde insanlarla beraberdir[251].O, ezelidir, ebedidir, her yerde vardır, nasıl olduğu bilinmez[252]. Onu zihninde resmetmeye kalkan kaybeder[253]. Yaratılmamıştır. Her şeyi yaratan[254] ve evreni yöneten odur[255]. Değişmez[256], her zaman vardır ve her zaman hazırdır[257]."

TE - Te, Tao'nun gerçek varlığının ortaya çıkışıdır[258]. İnsanda ve öteki varlıklarda görünen halidir. Bütün varlıkları Tao meydana getirir; ''Te'' besler, büyütür, şekil verir ve kuvvetini tamamlar. Bütün varlıklar TAO'yu yükseltir, Te'ye değer verirler[259].

YİN - YANG - Bunlar kainat düzeninin yönlendirici ve yönetici iki büyük gücünün evrensel simgesidir. Bu iki güç birbirinden bağımsız olarak varlıklarını sü düremezler[260]. Her şey Yin ve Yang'ın gizemli ilişkisi sonucu latif alemden zahir olan dünyaya çıkartılır.

---

[251]- Tümer Günay, Küçük Abdurrahman, a.g.e . s. 63.
[252]- Yener Osman, a.g.e, s.16-26-46
[253]- Lao-Tzu, Bilinmeyen Öğretiler (Hua Hu King), Çev. İsmail Taşpınar, Amine Gülşah Coşkun, Kaknüs Yay. İstanbul, 1999s. 20
[254]- Lao-Tzu, a.g.e, s.92
[255]-Ana Britannica, c.20, s.394
[256]- A.g.e, s.88
[257]- Lao-Tzu, a.g.e, s. 36
[258]- Tümer Günay, Küçük Abdurrahman, a.g.e, s. 69-70
[259]- J.C cooper, Erdemin Işığı (Taoculuk), Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayıncılık, İstanbul, 1994 s.39.
[260]-İzutsu Toshihiko, Taoculuk'daki Anahtar-Kavramlar, Çev. Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001, s.164

TAO bu prensibi yaratmıştır. Ancak bu yaratma işleminden sonra TAO'nun yaratma gücü Yin-Yang ikilisine geçmiştir. Bu noktada Te bu iki kuvveti birlik içinde uyumlu bir biçimde tutar[261].

"TAO'dan bir doğar, birden iki (Yin ve Yang)[262], İkiden üç, üçten on bin şey doğar; bütün varlıklar uyum içinde, Yin'i barındırır, Yang'ı kucaklar."[263]

TAO'nun yaratma vasfı Te'ye verilmiştir. O bunu, Yin ve Yang ikilisi ile gerçekleştirmektedir. Yaratılan her şeyi Te kontrol eder.

ÖLÜMSÜZ RUHLAR, LATİF GÜÇLER - "TAO ile hayatına düzen veren için karanlık ile aydınlık, hayat ile ölüm arasındaki aldatıcı sınırlar kalkar. Pek çok yüksek ruhlu varlığın dostluğunu kazanır. Onlar arasında, olumsuz etkilenmelerden korunur ve yok edilemez yaşama gücüne sahip olur. Böylece ölümsüzlüğe ulaşır[264]."

"Ağaçlar ve hayvanlar, insanlar ve böcekler, çiçekler ve kuşlar... Bunlar yıldızlardan evrene akan latif güçlerin canlı hayalleridir. Onlar birbirleriyle ve yeryüzündeki varlıklarla karşılaşarak onlarla birleşerek tüm canlılara hayat verirler"[265]

---

[261]- Lao-Tzu, a.g.e, s. 65
[262]- Yener Osman, a.g.e, s. 60
[263]- Lao-Tzu, a.g.e, s. 51
[264]- Lao-Tzu, a.g.e, s. 52
[264]- Demek ki, atalara ait özel tapınaklar bulunmaktadır.
[265]- Tümer Günay, Küçük Abdurrahman, a.g.e . s. 58.

ATA RUHLARI - Her aile, ata ruhlarını özel koruyucu olarak görür ve evin güneybatı köşesinde onlar için bir yer ayırır. Her evde üzerinde atalarının adları özel tarzda yazılmış levhalar bulunur. Aile reisi, evin ana salonunda veya atalar için ayrılmış olan yerdeki bu levhaların önünde onlara yiyecek, tütsü gibi şeyler sunar. Nişan, evlenme gibi önemli işler burada yapılır. Bütün ailenin önünde yapılan bu törenlerde baba, üç tütsü çubuğu yakar, levhaların önüne gelir. (Bu levhalar üç dört nesil korunup atalara ait tapınağa bırakılır[266].) Tütsü çubuklarını alnına kadar kaldırıp buhurdanlığa koyar, ya üç kere diz çökerek dokuz vuruş yapar ya da üç kere baş eğer. Bazen atalar çağrılır ve önemli konular haber verilip yardım istenir.

Cenaze törenlerine çok önem verilir. Mezarlar, ilkbaharda süpürülür, onlara hediyeler sunulur. Mezarlar, bereket versin diye tarlalarda yapılır[267].

BİLGELER, MELEKSİ ÜSTATLAR - Gaybı bilen bilgeler, ölümsüzler, ilahi mülkle bağlantılı meleksi üstatlar ve manevi rabıta, ilahi güce ulaşmanın yollarıdır. Bunlar aracılığıyla ölümsüz olunur, fenayı tamma ulaşılır. Bunlar ilahi varlık ile insan arasındaki aracılardır. Çünkü bunlar:

---

[265]- Yener, Osman, Tao Te Chıng-Yol ve Erdemin Kitabı, Çeviri, Yorum ve Notlar, Anahtar Yayıncılık, İstanbul 1998 s. 65
[266]- Tümer Günay, Küçük Abdurrahman, a.g.e . s. 58.
[267]- Yener, Osman, Tao Te Chıng-Yol ve Erdemin Kitabı, çeviri, yorum ve notlar, Anahtar Yayıncılık, İstanbul 1998 s. 65
[267]- Lao-Tzu, a.g.e, s. 82

"Kapılarının önüne çıkmadan evreni bilirler. Pencereden bakmadan, gökyüzünü görürler. Gitmeden bilir, bakmadan görür, yapmadan başarırlar[268]." "Eğer kutsal, ölümsüz bir melek olmak istersen, doğruluk ve hizmet yoluyla varlığının meleksi taraflarını onar. İlahi mülke ulaşmak için gerekli olan olgunlaşma ve manen yükselme yöntemlerini öğreten ölümsüzlerin dikkatini elde etmenin tek yolu budur. Bu meleksi üstatlar bulunamazlar; talip olanları, onlar bulurlar. Bundan sonra yüksek feraset ve temyiz erdemi yardımıyla İlahi mülk ile bağlantı kurulduğunda nihai manevi hakikatlerin nakli de peşinden gelecektir. Bu, tüm meleklerin ilahi mülke giderken izledikleri yoldur."[269]

"... mükemmel yol süresince meydana gelecek ilerlemenin her basamağında yarın dünya mülkünde tutkulu görünene değil, bugün manevi mülkte önemli olana değer vermeyi öğreneceksin. O zaman mistik kapı açılacak, sen koskocaman evrenin yönetmeyen yöneticilerine, yaratmayan yaratıcılarına katılacaksın."[270]

"...tüm mürşitler ve teknikler geçicidir; asıl gerçekleşme, kişinin varlığının TAO'nun ilahi enerjisi ile birleşmesinden ortaya çıkar[271]."

RABITA - Tao'ya ulaşmak isteyen, meleksi üstatlardan biriyle rabıta kurmak zorundadır. Bu kişi, "üstatlarının öğretileri üzerinde çalışmalı, ikilemle ilgili tüm

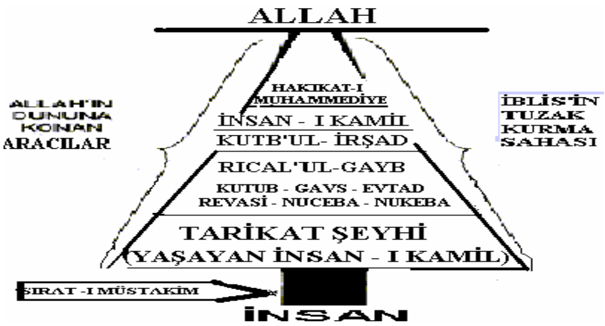
---

[268]- Yener, Osman, Tao Te Chıng-Yol ve Erdemin Kitabı, s. 65.
[269]- Lao-Tzu, a.g.e, s. 82
[270]- Lao-Tzu, a.g.e, s. 83
[271]- Lao-Tzu, a.g.e s. 96

kavramları çözümlemeli, başkalarına hizmet etmek için elinden geleni yapmalıdır. İç temizliğini yerine getirmeli, hocasını gereksiz engellerle rahatsız etmemeli, hocasının ilahi gücü ile manevi rabıtayı (spiritual connection) korumalıdır. Böylece onların anlayışı ile karşısındaki tüm engelleri aşar, mutlak samimiyetini daima muhafaza eder. Kainatın duyarlılığını andıran alçak gönüllülüğü, azmi ve uyum yeteneği onu ilahi ışıkla doldurur[272]."

D- Tarikatta Aracılık İnancı

Tarikat kitapları incelenirse yaklaşık olarak aşağıdaki şekil ortaya çıkar.

ALLAH - Allah'ı tanımlamada önemli bir sıkıntı yoktur. Sıkıntı, Allah ile ilişkilerde ortaya çıkar. Her Müslüman, Allah'ın şah damarından yakın olduğuna i-

[272]- Lao-Tzu, a.g.e, s. 32

nanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"İnsanı biz yarattık. İçinin ona ne fısıldadığını biz biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız." (Kaf 50/16)

Tarikata giren, Allah ile kendi arasına aracılar koyar. Şimdi bu aracılara bakalım:

HAKİKAT-İ MUHAMMEDİYE – Hakîkat-i Muhammediye varoluşun başlangıcıdır. Allah ile hakîkat-i Muhammediye aynı gerçeğin ön ve arka yüzleridir. Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakîkat-i Muhammediye var olmuş, bütün yaratıklar ondan ve onun için yaratılmıştır. O, bütün peygamberlerin ve velilerin ledünnî ve bâtınî bilgileri aldıkları kaynaktır[273].

"Ahad Ahmed'dürür, kim mim eder fark,
Bütün âlem o mîm içre olur gark.

Ahad yani Allah'tır[274]."

Bunların Muhammed aleyhisselama yaptığı, Hıristiyanların İsa aleyhisselama yaptığının aynıdır.

---

[273]- MEHMET DEMİRCİ, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Hakikat-i Muhammediyye maddesi.

[274]- Ali Ramazan DİNÇ, İki Cihan Serveri Peygamber-i Zîşânımız, Yeni Dünya dergisi, 58-59 sayılar, Ağustos-Eylül 1998, s. 32.
Bu şahıs, Nakşibendi tarikatı şeyhlerdendir ve İlahiyat Fakültesi mezunudur. Bu yazıyı dergide gördüğüm gün onu, İstanbul Gedikpaşa'da bulunan bir müridinin evinde ziyaret ederek gerekli uyarıyı yaptım. Ancak o, bunun sevgiden kaynaklandığını iddia edip kendini canla başla savundu. İnşaallah ölmeden tevbe eder. Suçu yazılı işlediği için tevbesi de yazılı olmalıdır.

İNSAN-I KÂMİL - İnsan-ı kâmil, maddî-manevi bütün kemâl mertebelerini kapsar. Onun kalbi Arş'a, benliği Kürsü'ye, makamı Sidre-i müntehâya, aklı Kalem-i a'lây'a, nefsi Levh-i mahfûz'a, tabiatı anâsır-ı erbaaya bağlantılıdır....[275] "

İnsan-ı Kâmil, varlığın ve yaratılışın gayesidir. İlâhî irade ancak onun vasıtasıyla tahakkuk edebilir. İnsan-ı kâmil olmasa Allah bilinemezdi..."

"İnsan-ı kâmil alemde daima vardır, birden fazla olmaz. İnsan-ı kâmil için mülkte, melekûtta ve ceberûtta hiçbir şey gizli değildir. O eşyayı ve eşyanın hikmetini olduğu gibi bilir..."

"Bu hakikat, her devirde zamana göre değişen isim ve suretlerde peygamber ve veli ortaya çıkar[276].

Her tarikat kendi şeyhini insan-ı kâmil bilir ve bu makamı ona layık görür.

KUTB'UL-İRŞAD - İmam Rabbânî'ye göre Kutbu'l-irşad son derece az bulunur. Uzun zamanlar ve a-

---

[275]- Hasan Kâmil YILMAZ, İnsân-ı Kâmil, Altınoluk Mecmuası, Temmuz 1996, sayı 125, s. 31.
Arş: Tüm alemi kuşatan, insan aklının kavrayamayacağı en yüksek kat, gökler, Cennet, Sidre ve Kürsü hep onun altında düşünülür. Kürsü: Allah'ın kudret ve hakimiyetinin sembolü. Sidre-i müntehâ: Yedi kat göğün üstünde bir makam, Cennet'ül-me'vâ onun yanındadır. Kalem-i a'lâ: İlahi bilgilerin yazıldığı en yüksek kalem. Levh-i mahfûz: Allah'ın ilminin, kainatta olmuş ve olacak şeylerin yazılı olduğu levha. Anâsır-ı erbaa: Maddi alemin kendisinden meydana geldiğine inanılan toprak, su, hava ve ateş.
[276]- Hasan Kâmil YILMAZ, a.g.e, s. 31.

sırlar geçtikten sonra ortaya çıkar, hidayet ve zuhurunun nuru ile karanlık cihanı aydınlatır. Onun irşadı bütün cihana yaygındır. Arştan yeryüzünün merkezine kadar her kime rüşt, hidayet, iman ve marifet ulaşırsa onun yolundan ulaşır ve ondan alınır. Onun aracılığı olmadan bu devlet kimseye nasip olmaz. Nuru, mesela büyük okyanus gibi cihanı kaplamıştır da bu denizde hiçbir hareket meydana gelmemiştir, sanki donmuş gibi durmaktadır. Ona yönelen ve samimiyetle inanan, yahut onun yöneldiği talibin -yönelme sırasında- sanki kalbinden bir pencere açılır ve bu yoldan, yöneliş ve samimiyeti (ihlası) nispetinde nasip alır ve doyar. İnkar ettiği için değil de onu tanımadığı, bilmediği için (doğrudan) Allah'ın zikri ile meşgul olan ve gönlünü Allah'a yönelten kimse de – tıpkı o kutba yönelenler gibi- ondan istifade ederler; ancak birinci durumdaki istifade daha ziyadedir. Kutbu inkar eden, yahut ondan rahatsız olan kimselere gelince, Allah'ı zikir ile meşgul olsalar bile gerçek rüşd ve hidayetten mahrum olurlar. Onu inkar ve rahatsız etmek kişinin feyz yolunu tıkar, kutub onu faydalandırmamayı, ona zarar vermeyi istemese bile o gerçek hidayetten uzak kalır. Onda bulunan ancak rüşt ve hidayetin görünüşüdür (suretidir). Manadan uzak, içi boş suretin faydası da azdır. O kutbu seven ve ona içten inanan kimseler, ona gönülleriyle yönelmeseler, Allah'ı zikir ile meşgul olmasalar dahi, yalnızca sevgileri sebebi ile rüşt ve hidayetin nuru onlara ulaşır[277].

---

[277]- İmam Rabbânî, el- Mektûbât, Arapça nusha, tarih ve yer yok, c. I, s.254, 260. mektubun son bölümü. Yukarıdaki tercüme için bkz.

Hakikat-i Muhammediye, insan-ı kâmil ve kutb'ul-irşad'ın, haşa, Allah'a ortak, hatta ondan önemli konumda sayıdığı açıkça görülmektedir. Allah şirkin her çeşidinden uzaktır.

RİCAL'ÜL-GAYB - Bunlar, kimliklerini gizlediğine inanılan ve kendilerine, kutup, gavs, evtâd, revâsî , nukebâ, ve nucebâ adı verilen kimselerdir.

Kutup; en büyük velîdir. Erenlerin başı, Allah'ın izniyle kâinatta tasarruf sahibidir. Yani evrendeki işlerin yürütülmesinde yetki sahibidir.

Gavs; darda kalındığında sığınılan ve yardım istenilen kutuptur. Darda kalan sûfiler, "Yetiş ya Gavs!" diye gavsa sığınırlar. Gavs, istimdat edene yardım elini uzatır. Gavs olarak bilinenler, esmâ ve sıfât-ı ilahî mazharıdırlar. Yani Allah'ın isim ve sıfatları onların şahsında ortaya çıkar. Abdülkadir Geylânî, "Gavs-ı azam = en büyük gavs" lakabıyla ünlüdür.

Revâsî" dağlar, **evtâd** direkler anlamına gelir. Bir felaket zamanında kullar evtâda, evtâd da revâsîye yönelir. Revâsîyi Kutup idare eder.

Kutuptan sonra gelen iki kişiye "imâmân" denir. Bunlardan birine "imam-ı yemîn", diğerine "imam-ı yesâr" adı verilir. İmam-ı yemîn (sağdaki imam) kutbun hükümlerine, imam-ı yesâr (soldaki imam) da hakikatine mazhardır. Yani biri kutbun kararlarını, diğeri de

---

Hayreddin Karaman, İmam-ı Rabbani ve İslam Tasavvufu, İstanbul 1992, s. 219-220.

gerçek yönünü bilir. Kutup ölünce yerine imam-ı yesâr geçer. Kutup ile iki imam, üçleri oluşturur.

Bunlardan başka, sayıları bir rivayette sekiz, diğer bir rivayette kırk olan **"nücebâ"** ile, sayıları on ya da üç yüz olan **"nukabâ"** gelir. Bunlar insanların iç dünyalarından haberdar olan velilerdir. Bunlardan ölenin yerine kendisinden sonraki yükseltilir[278].

Bu iddialar, Kitap ve Sünnetin küfür ve şirk sayarak yasakladığı ve bütün peygamberlerin mücadele ettiği şeylerdir. Müslümanlar, namazların her rekatında "iyyâke nestaîn, = yalnız senden yardım isteriz" (Fatiha 1/5) âyetini okur ve bunu günde en az kırk kere tekrarlar ki, bu kötü duruma düşmesinler.

TARİKAT ŞEYHİ – Tarikat şeyhi hem Hakikat-i Muhammediyeyi temsil eder, hem İnsan-ı kâmil, hem kutup, hem de gavstır. Mürit, Allah ile bitecek işin, ancak şeyhin araya girmesi ile olacağına inanır[279]. Şeyhe karşı yıkayıcı önünde ölü gibi olur[280].

Allah müşahhas yani elle tutulup, gözle görülen bir varlık değildir. Tarikata göre onu kavramak için kulun zihnen ve manen yoğunlaşmasını sağlayacak müşahhas (somut) bir şeye ihtiyaç görülür. Tasavvufta bu obje Allah'ın en mükemmel tecellilerinin mazharı olan "insân-ı kâmil" konumundaki şeyhtir". Yani Müridin Allah'a gereği gibi kul olması için önce şeyhe kul olması ve kulluk

---

[278]- Hasan Kamil YILMAZ, Altınoluk Mecmuası, Aralık 1995 sayısı.
[279]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 172.
[280]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 173.

eğitiminden geçmesi gerekir. Bunu sağlamak için râbıta gerekli görülmüştür. "....Sâlik önce insan-ı kâmil olan şeyhe, ardından Rasûl'e, onun ardından Allah'a kalbini bağlamalı ve bu suretle huzur-i kalbe erip fena fillâh'a varmalıdır." Çünkü râbıta, Allah ile murâkabeye varmak için yapılır...."

"Murâkabe ve teveccühe devam eden kişiye vezaret, yani bakanlık verilir. Buna sahip olan, mülk ve melekûtta kolayca tasarrufa (haşa Allah'ın yetkilerini kullanmaya) başlar; hatırlardan geçen işlere vâkıf olur. Gönülleri hidayet nuruyla aydınlatmak da onun için mümkündür[281].

Şeyhin bakışı kalp hastalıklarına şifadır. Yüzünü göstermesi, manevi hastalıkları giderir. O, anlatılan olgunlukların sahibi, vaktin imamı, zamanın halifesidir. Kutuplar, bedeller onun makamları sayesinden yetişip yaşarlar. Evtâd, nücebâ, onun kemalât denizinden akıp gelen bir katredir. Onun irşadı güneş misalidir. Kendi istemeden her şeye feyzini yağdırır...[282]"

Râbıta yapan mürit, şeyhinin dışında her şeyden ilgisini kesmek ve kalbinde yalnız ona yer vermek zorundadır[283]. O, şeyhin suretini anlının ortasında hayal eder, sonra onu kalbinin ortasına indirir, kendini yok, şeyhini var bilir[284]. Biri doğuda, biri batıda da olsa, şeyhin

---

[281]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 268.
[282]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 238.
[283]- Sadık Dana, Altınoluk Sohbetler I, s. 39-40.
[284]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 239-242.

ruhaniyeti onu râbıta ile terbiye eder ve Allah'a ulaştırır[285].

Hakiki şeyh, müritle Rabbi arasında vasıtadır. Ondan yüz çevirmek Allah'tan yüz çevirmektir[286]. Mürit inanır ki, şeyhini nerede düşünse, ruhaniyeti orada hazır olur. Yine inanır ki, şeyhin ruhani tasarrufları Hak Teâlâ'nın tasarruflarıdır[287].

Tarikatta Şeyh, tümüyle Allah'ın yerine konmaktadır. Kilisede de papaz öyledir. Bu şirkten Allah'a sığınmak gerekir.

Tarikatlara göre:

" Mürit şeyhinin kendisine emrettiği şeyi yapmakta acele etmeli, onu derhal yerine getirmelidir. Hiçbir tevil ve tehir yoluna sapmamalıdır. Zira tevil ve tehir yol kesicilerin en büyüğüdür[288]."

"Sâlik, mürşidinin yanında ve uzağında daima onun rızasını elde edeceği yolda yürümeğe bakmalıdır. Mürşidinin nelerden hoşlanacağını anlamak ve ona göre çalışmak zorundadır. Bu iş gayet zordur ve derin bir dikkat ve öngörüye bağlıdır[289]."

---

[285]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 239-242.
[286]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 244.
[287]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 239-242.
[288]-Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 172, 173.
[289]- Sadık Dânâ (Alaaddin Attar'dan naklen), Altınoluk Sohbetleri I, s. 41-42. Metin sadeleştirilmiştir.

Onlar Allah Teâlâ'nın bulunduğu oturumda bulunurlar, dolayısıyla Allah Teâlâ'yı zikirle elde edilecek fayda, bu zatları görmekle aynen elde edilir.

Allah'ın Elçisine tam uymayı, bu kamil şeyhin sevgisi ile bir tutmak gerekir[290].

Sonuç olarak bunlar ne Kitab'a, ne de Sünnete sığar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Allah'ın dûnundan öyle şeye taparlar ki, Allah onun hakkında hiç bir kanıt indirmemiştir. Onunla ilgili kendilerinin de bir bilgisi yoktur. O zalimlerin yardımcısı olmaz." (Hacc 22/71)

Kur'an'da "Allah'ın dûnundan" ifadesinin geçtiği her yerde, Allah ile insan arasına konan ve kendilerine tanrılık özelliği verilen ve yukarıda anlatılmaya çalışılan gerçek veya hayali varlıklar anlaşılır.

---

[290]- Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, s. 235.

Bakara 27

"ELESTU Bİ RABBİKUM" OLAYI

Onlar Allah'a verdikleri sözün kesinleşmesinden sonra cayarlar. Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keseler. Ortalığı karıştırırlar. Onlar büsbütün zarardadırlar.

Her insan, Allah'ın varlığını ve birliğini, gözüyle görmüş ve eliyle dokunmuş gibi kavrar ve bu hususta Allah'a kesin söz verir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Rabbin, Ademoğullarından, onların bellerinden nesillerini aldığında onları kendilerine karşı şöyle şahit tuttu: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Onlar da: "Evet Rabbimizsin. Biz buna şahidiz." dediler. Artık kıyamet günü; "biz bunun farkında değildik" diyemezsiniz.

Şunu da diyemezsiniz: "Önceden ortak koşanlar babalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir nesil idik. O batıla sapanların işlediklerinden ötürü bizi yok mu edeceksin?"

İşte o belgeleri böyle açık açık anlatırız. Belki dönerler. (Araf 7/172-174)

Halk arasında *"bezm-i elest'te alınan misak"* veya *"elestu birabbikum"* denen bu olay, insanın, açık ve net olarak, Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmesi olay-

dır. Ayet bu işlemin, Adem oğullarının “bellerinden nesillerinin alınması” sırasında kesinleştiğini bildirmektedir. Halbuki bazı tefsirler, hiçbir sahih delile dayanmadan, bu işin ruhlar aleminde olduğunu iddia ederler. Bu, Kur’an’a aykırı bir iddiadır.

Neslin belden alınması, nesli devam ettirecek tohumun alınmasıdır. Kişi onunla erginlik çağına girer ve çocuğu olacak yaşa gelir. İnsan, henüz çocuk yaşta iken Allah’ı aramaya başlar. Bu konuda çevresini soru yağmuruna tutar. Sonunda Allah’ın var ve bir olduğunu tam olarak kavrar. Karşısına çıkan delillerle sanki Allah ona, “Ben senin rabbin değil miyim?” diye sorar. O da tam bir kararlılıkla “evet, Rabbimsin, ben buna tanıklık ediyorum” der. Benzeri durumlar, hayat boyu tekrarlanır. Her insan, Allah’ın var ve bir olduğunu, her şeyi onun yarattığını tam bir kanaatle kabul eder.

Müşrik, ortak koşan demektir. Ortaklık için en az iki şey gerekir. Bunlardan birincisi daima Allah’tır. Allah’ın var ve bir olduğunu bilen insan, şirke bir gerekçe bulamayacak ve şu sözü söyleyemeyecektir:

“Önceden ortak koşanlar babalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir nesil idik. Şimdi o batıla sapanların işlediklerinden ötürü bizi yok mu edeceksin.” (Araf 7/174)

Erginlik çağı önemlidir. Sorumluluk bu çağda başlar. Babalar aksini söylese de erginlik çağına giren insan, Allah’ın varlığına ve birliğine, onun kendinin ve tüm varlıkların sahibi ve efendisi olduğuna kesinkes tanık olur. Kimi bunu açığa vurur. Kimi de önemli olaylar

karşısında ortaya çıkarır. Bir çok insan bu kadar bir inancın kendine yeteceğini sanır. Bu bir şeytan aldatmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

O aldatıcı şeytan, sakın sizi Allah ile aldatmasın. (Lokman 31/33)

Kendilerine tanrıtanımaz diyen ateistler Allah'ı işlerine karıştırmak istemeyenlerdir. Onlar kendilerini tanrılaştırır ve kendilerinin efendisi olmaya çalışırlar. Diğer müşrikler ise Allah ile beraber başka efendiler bulur, onları Allah'a benzer konuma getirir ve Allah'a verdikleri kesin sözden cayarlar. Ama hepsi de bilir ki, Allah'ın bir benzeri olamaz.

Şirke düşenler; "...Allah'a verdikleri sözün kesinleşmesinden sonra caymış, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi kesmiş olurlar." Çünkü Allah'a karşı aracı koymak doğrudan ilişkiyi kesmektir

Bakara 30

HALEF- SELEF

Bir gün Rabbin meleklere: "Yeryüzünde bir halef-selef oluşturmaktayım" dedi. "Orada karıştırıcılık yapacak ve kan dökecek birilerini mi oluşturuyorsun? Ama neylersen, güzel eylersin; biz bu sebeple sana boyun eğeriz. Sen en temizini yaparsın." dediler. Dedi ki: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim."

Başkasının yerine geçene halife veya halef denir. Her insan, öncelikle, kendi atasının yerine geçer. Hayatı boyunca, bir çok kimsenin malını, makamını ve imkanlarını ele geçirebileceği gibi elinde olanları da kaptırabilir. Bu, başkasının malına, makamına, işine ve aşına göz dikmeye yol açar. Bu yüzden kavga çıkar ve kan dökülür. Peygamberlere karşı gelenler de ellerindekini kaybetme korkusu ile hareket etmişlerdir. Onlardan bu korkuyu gidermek için peygamberler şunu söylemişlerdir: "*Ben sizden bunun bir karşılığını beklemiyorum. Alacağım karşılığı alemlerin Rabbi verecektir."* (Şuarâ 26/127) Her halifenin yerine geçtiği kişi, onun selefi olur. Böylece bir halef-selef sistemi oluşur. Melekler; *"Orada karıştırıcılık yapacak ve kan dökecek birilerini mi oluşturuyorsun?"* derken bu sistemden duydukları endişeyi aktarmışlardır. Allah Teâlâ bunun olmayacağını söylememiş ama meleklerin bilmediği şeyler olduğu-

nu belirtmiştir.

Bu ayete dayanılarak insanın, Allah'ın halifesi olduğu iddia edilir. Halife, birinin bulunmaması, acizliği veya ölümü sebebiyle yerine geçen kişidir[291]. Öyle ise insan Allah'a değil, ancak, bir başka insana halife olabilir. İlgili bütün âyetler kelimenin bu anlamını destekler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Bak Davud! Biz seni bu toprağa halife yaptık. İnsanlar arasında gerçekçi kararlar ver. Arzuna uyma, bu seni Allah'ın yolundan saptırır." (Sad 38/26)

Çünkü Davud, kendinden önce o toprağa hakim olan Talut'un yerine geçmişti. Konu ile ilgili ayetlerin tamamı insanların birbirlerine halife olmasını anlatır[292]. Onlardan ikisi şöyledir:

"Kavmi, Nuh'u yalancı yerine koydu. Biz de onu ve gemide kendisiyle beraber olanları kurtardık. Onları ötekilere halifeler yaptık. Ayetlerimizi yalan sayanları da suda boğduk. Bak bakalım, o uyarılanların sonu nasıl olmuş. (Yunus 10/73)"

Musa'ya dediler ki: "Sen gelmeden önce de işkence gördük, geldikten sonra da." Dedi ki: "Belki Rabbiniz düşmanlarınızı yok eder de bu toprakta sizi onların hali-

---

291- Müfredât, hlf maddesi.

292- Halef kökünden türemiş olup aynı anlama gelen kelimeler şu ayetlerde geçmektedir.
Bakara 2/30,66, Ali İmran 3/170, Nisa 4/9, En'am 6/133,165, Araf 7/69,74,129,169,Yunus 10/14,73, Hud 11/57, Ra'd 13/11, İsra 17/76 Meryem 19/59, Nur 24/55, Neml 27/62, Fatır 35/39. Sad 38/26. Toplam 20 ayet.

fesi yapar. Sonra da nasıl davranacağınıza bakar." (A-raf 7/129)

Bir alimle aramızda şu konuşma geçti:

Sordum: İnsan Allah’ın vekili olabilir mi?

Dedi ki: Hayır, Allah, peygamberini vekil etmemiştir, bizi eder mi? Peygamberine şöyle demiştir:

"Allah dileseydi şirke düşmezlerdi. Biz seni onların üzerinde bir koruyucu yapmadık. Sen onların üzerinde bir vekil de değilsin." (En'am 6/107)

"Sen sadece bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan Allah'tır." (Hud 11/12)

Sordum: İnsan Allah’ın halifesi olabilir mi?

Dedi ki: “Evet, çünkü Allah meleklere, “Yeryüzünde bir halife var edeceğim” buyurmuştur.

Sordum: Halifelik mi üst görevdir, yoksa vekillik mi?

Dedi ki: “Halifelik. Vekil bazı konularda temsile yetkili olur ama halifenin yetkisi fazladır.

Sordum: Allah’ın vekili olamayan, halifesi olabilir mi?

Dedi ki: Peki sen o ayeti nasıl anlıyorsun?

Dedim ki: Kur’an’da her ayeti açıklayan bir başka ayet mutlaka vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur*: Elif, Lam, Ra. Bu öyle bir kitaptır ki, âyetleri muhkem kılınmış, sonra hakîm olan ve her şeyden haberi olan Allah tarafından ayrıntılı olarak açıklanmıştır.* (Hûd 11/1)

İlgili âyetlere bakınca Bakara 30. âyette, bir kişinin diğerinin yerine geçeceği, halef-selef sisteminden bahsedildiği ortaya çıkar. Yoksa insan Allah'a halife olamaz. İnsanın Allah'a halife olması, hem kelimenin sözlük anlamına aykırıdır; hem de çok çirkin bir durumun ortaya çıkmasına yol açar. Çünkü Melekler; Allah'ın yerine geçecek birinin karıştırıcı ve kan dökücü olacağını söylemekle, Allah'ın karıştırıcı ve kan dökücü olduğunu söylemiş olurlar. Allah Teâlâ da Melekler de böyle şeylerden uzaktır.

Dedi ki; "Beni susturdun.

Bakara 30

TESBİH VE TAKDİS

Melekler: Neylersen, güzel eylersin; biz bu sebeple sana boyun eğeriz. Sen en temizini yaparsın.” dediler. Dedi ki: “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.”

Tesbih, sebh kökündendir. Sebh, havada veya suda hızla akıp gitme, yüzme, yıldızların kendi yörüngelerinde dönmesi anlamlarına gelir. ***“Her biri bir yörüngede yüzer”*** (Yasin 36/40)

Hızla işe koşma veya atın hızla koşması anlamlarına da gelir.

“Gündüz vakti sana uzun bir yüzme var.” (el_Müzzemmil 73/7)

“Hızla koşan atlar hakkı için” (Naziât 79/3)

Tesbih, Allah’a kul olmada hızlı davranma anlamına kullanılmıştır[293].

Buna göre “nusebbihu bi hamdike” cümlesi, “Hamdin sebebiyle derhal sana kul oluruz” demek olur. Hamd’in de Türkçe[294] karşılığını söyleyince anlam şöyle

[293]- Mufredât, sbh maddesi.
[294]- Fatiha 1 ile ilgili açıklamalara bkz.

olur: "Neylersen güzel eylersin, biz bu sebeple sana boyun eğeriz".

Takdis, kuds kökündendir. Kuds, temiz olma anlamınadır. Takdis ise, teksir kalıbında tertemiz saymak demektir. Kuddüs, Allah'ın isimlerinden, lekesiz, tertemiz demektir[295]. Allah'ın lekesiz ve tertemiz olduğunu, yaptığı işlere bakarak görebiliriz. "Nukaddisu lek" seni takdis ederiz sözünü, "en temizini yaparsın" diye tercüme etmemiz bundandır.

[295]- Mufredât, kds maddesi; el-Besâir, kds maddesi.

Bakara 48

ŞEFAAT

Öyle bir günden sakının ki, o gün kimse kimsenin yerine ceza çekmez. Kimseden şefaat kabul edilmez. Kimseden bir karşılık alınmaz. Onlar yardım görmezler.

Şefaat sözlükte, yardımcı olmak veya bir şey istemek maksadıyla birine eşlik etmektir. Daha çok, saygın birinin düşük konumda olana arka çıkması anlamında kullanılır[296]. İnsanlar arasında bu tür ilişkiler olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Herkim iyilik için şefaat ederse (arka çıkarsa) bundan kendine pay vardır. Herkim de kötülük için şefaat ederse (arka çıkarsa) onun da bundan sorumluluğu vardır. Allah her şeyi korur ve kollar. (Nisa 4/85)

Şefaat derken, saygın birinin Allah'ın yanında başkasına arka çıkması ve yardımcı olması akla gelir. Allah, kendine karşı yapılacak böyle davranışı kabul etmez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Rablerinin huzurunda toplanacakları günden korkanları Kur'an ile uyar; onların Allah'tan başka ne bir dostları ne de şefaatçileri vardır. Belki kendile-

[296]- Müfredât.

rini korurlar." (En'am 6/51)

O gün herkesin işi başından aşar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"O gün kişi kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından kaçacaktır. O gün herkesin işi başından aşacaktır." (Abese 80/34-37)

"De ki: O şefaat, bütünüyle Allah'ındır." (Zümer 39/44)

"De ki: Allah'ın dilemesi dışında ben kendime bile bir fayda ve zarar verecek durumda değilim." (Araf 7/188)

Ey inananlar! Size rızık olarak ne vermişsek, ondan harcayın. Sonra öyle bir gün gelir ki, onda ne alış veriş, ne dostluk, ne de şefaat bulunur. Nankörlük edenler tam bir yanlışlık içindedirler. (Bakara 2/254)

Ensar'dan Ümmü'l-alâ diyor ki, muhacirlere kura çekilince bize Osman b. Maz'ûn düştü. Onu evlerimize yerleştirdik. Sonra ölümüne sebep olan hastalığa tutuldu. Vefat edince yıkandı ve kendi elbiseleri içine kefenlendi. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem içeri girdi. O sırada dedim ki, "Ebu's-Sâib[297]! Allah sana rahmet eylesin. Allah'ın sana gerçekten ikramda bulunduğuna şahidim." Bunun üzerine Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem şöyle dedi: "Allah'ın ona ikram ettiğini ne biliyorsun?" Dedim ki, "Babam sana kurban ey Allah'ın Elçisi, Allah ya kime ikram eder?" Muhammed

---

[297]- Osman b. Maz'un radıyallahu anhın lakabıdır.

sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki, "Evet ona kaçınılmaz gerçek geldi. Vallahi onun için hep hayırlar bekliyorum. Ama ben Allah'ın Elçisi olduğum halde nasıl karşılanacağımı vallahi bilmiyorum."

Ümmü'l-alâ dedi ki, "Vallahi bundan sonra hiç kimseyi tezkiye etmem[298]."

Müşrik, Allah'ı, yer yüzü krallarına benzettiği için arabuluculuk yapacak ve kendini ona karşı koruyacak birini arar. Bu, Allah'a yakınlığı olan ve onun geri çeviremeyeceği biri olmalıdır. Mekkeli müşrikler putlarını bu konumda görürlerdi. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Allah'ın dûnundan[299], öyle şeye kul olurlar ki, kendilerine ne bir fayda sağlayabilir ne de zarar verebilir. Derler ki, "Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir" De ki: "Göklerde ve yerde, Allah'ın bilmediği bir şeyi mi ona haber veriyorsunuz?" Allah, onların ortak koştukları şeyden uzak ve yücedir. (Yunus 10/18)

Allah kime şefaat yetkisi verirse yalnız onlar, Allah'ın dilediği kimselere şefaat edebilirler, kendi dilediklerine değil. Bu, bilinen anlamda şefaat değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Allah onların yaptıklarını da yapacaklarını da bilir. Şefaate yetkili kıldıkları, onun razı olduğu kişilerden başkasına şefaat edemezler. Kendileri de onun korkusundan titrerler.

---

[298]- Buhârî, Cenâiz, 3.
[299]- Bakara 23, Dûn ile ilgili açıklamalara bkz.

Onlardan kim, "Ben Allah'a yakın bir ilahım." Derse, onu cehennemle cezalandırırız. İşte o zalimleri böyle cezalandırırız." (Enbiya 21/28)

Ebu Hureyre bildiriyor:

"Kabilenin en yakınlarını uyar." (Şuarâ 26/214) ayeti inince Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kalktı ve şöyle bir konuşma yaptı:

"Ey Kureyş topluluğu! Kendinizi kurtarmaya bakın; Allah'ın yanında size hiç bir faydam olmaz. Ey Abdumenaf oğulları! Allah'ın yanında size hiç bir faydam olmaz. Ey Abdulmuttalib oğlu Abbas (Amcası)! Allah'ın yanında sana hiç bir faydam olmaz. Ey Safiyye (halası)! Allah'ın yanında sana hiç bir faydam olmaz. Ey Muhammed kızı Fatma! Benim malımdan dilediğini benden iste. Ama Allah'ın yanında sana hiç bir faydam olmaz." (Buhârî, Vesâyâ, 11)

Allah Teâlâ Peygamberimize hitaben şöyle buyurur:

"Sana ne iyilik gelse Allah'tan gelir. Sana ne kötülük gelse kendinden gelir. Seni insanlara elçi olarak gönderdik, şahit olarak Allah yeter." (Nisa 4/79)

Bakara 61

TARIM TOPLUMU

Bir ara şöyle demiştiniz: "Musa! Biz tek çeşit yemeğe katlanamayız. Haydi, bizim için Rabbine yalvar, bize yerde yetişen şeylerden çıkarsın; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden ve soğanından..." O da şöyle demişti: "Yani üstün olanı daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? İnin bir şehre, orada istediğiniz her şeyi bulursunuz". Başlarına sefillik ve çaresizlik çöktü. Tekrar Allah'ın azabına çarpıldılar. Evet, öyle! Çünkü Allah'ın âyetlerini görmezlikten geliyorlar, peygamberlerini haksız yere öldürüyorlardı. Evet, öyle! Çünkü isyana dalıyorlar ve aşırı gidiyorlardı.

"...üstün olanı daha aşağı olanla değiştirme... " gıdaların karşılaştırılması şeklinde yorumlanmıştır. Bize göre burada karşılaştırılan, tarım toplumu ile avcı ve göçebe toplumdur. Çünkü ayette yer alan istekler, Yahudileri tarım toplumu haline getirir. Halbuki kudret helvası ve bıldırcın avı onları avcı ve göçebe toplumu yapmıştı. Böyle toplumlar çok gezer ve çok şey öğrenirler. Canlı ve çevrelerine karşı duyarlı olurlar. Güvenliklerini de en üst düzeyde sağlarlar. Toprağa bağlı olanların dünyaları toprakları ile sınırlı olur. Gelişmeleri takip edemez, ko-

lay sömürülürler. "Yerin bitirdiği sebze, hıyar, sarımsak, mercimek ve soğan"ı tercih edenlerin "... başlarına sefillik ve çaresizlik çökmüş...." olmasının sebebi bu olmalıdır. Çölde kalan Yahudiler ise Calut'u yenerek büyük bir başarı elde etmişlerdi.

Musa aleyhisselam onlara,".. İnin bir şehre, orada istediğiniz her şeyi bulursunuz" dedi. Yani istediğiniz yiyecekleri elde etmek için tarım yapmanız gerekmez. Hangi şehre inseniz onları bulursunuz, demiş oluyordu. Böylece onları ticarete de teşvik ediyordu.

Bakara 62

CENNETE KİMLER GİRER

İman etmiş olanlar; Yahudi, Hıristiyan ve Sabiî olanlar... Bunlardan kim Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve iyi iş yaparsa, onların ödülleri Rableri katındadır. Üstlerinde ne bir korku olacak, ne de üzüleceklerdir.

Kendine peygamber tebliği ulaşmayan kişi, sadece şirkten ve bildiği doğrulardan sorumlu olur. Peygamber tebliği ulaşan ise o peygambere inanmak ve onun gösterdiği gibi yaşamak zorundadır.

Tebliğin ulaşması, peygamberin mucizesini, yani peygamberlik belgesini görmekle olur. Muhammed aleyhisselamın belgesi Kur’an’dır. Kur’an ayetlerini, kendi anlayacağı dille okumamış veya dinlememiş kişiler ona inanmak zorunda değillerdir. (Bakara 121’e bkz.)

Yukarıdaki ayetin bir benzeri Maide suresinde geçer. O ayet, öncesi ve sonrasıyla şöyledir:

“De ki: "Ey kitap ehli! Tevrat'ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirilmiş olanı uygulamadıkça bir değeriniz olmaz. Rabbinden sana indirilenler, onların çoğunun azgınlık ve inkârını iyice artıracaktır. Onun için bu kâfirler topluluğuna üzülme.

İman etmiş olanlar; Yahudi, Sabiî veya Hıristiyan olanlar... Bunlardan her kim Allah'a ve Ahiret gününe iman eder ve iyi iş yaparsa üstlerinde ne bir korku olacak, ne de üzüleceklerdir.

Doğrusu biz, İsrail oğullarından kesin söz aldık ve onlara elçiler gönderdik. Kendilerine, canlarının istemediği bir şeyle gelen ne kadar elçi varsa, onlardan kimini yalanlamışlar, kimini de öldürmüşlerdir. (Maide 5/67/70)

Konu ile ilgili bir ayet de şöyledir:

“Yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı bulacakları ümmi peygambere uyanlar... O onlara, iyiliği emreder, kötülükten men eder. Onlara iyi şeyleri helal, kötü şeyleri haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri, bo-

yunlarından demir halkaları kaldırır atar. İşte ona inananlar, onu saygıyla destekleyenler, ona yardım edenler, onunla birlikte gönderilen o Nur’a uyanlar; onlar umduklarına kavuşacaklardır.” (Araf 7/157)

Bu üç dinde; Yahudi, Sabiî ve Hıristiyanlarda Allah’ın varlığı ve birliği inancı ile Ahiret inancı vardır[300]. İyi işlerin ne olduğunu da bilirler. Onlar bunlardan sorumlu olurlar. Yukarıdaki ayetlerin açıkça gösterdiği gibi onlardan kim, son peygamberin tebliği ile karşılaşırsa ona inanmak zorundadır. Çünkü Allah, bu konuda peygamberlerden kesin söz almıştır:

"Size kitap ve hikmet verdim de, sonra sizdekini doğru sayan bir elçi geldi mi, ona muhakkak inanacaksınız ve yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Bu hususta ağır ahdimi üzerinize aldınız mı?" demişti. Onlar: "Kabul ettik" demişlerdi. "Öyleyse şahit olun, ben de sizinle beraber şahit olanlardanım" demişti.” (Al-i İmran 3/81)

Sonuç olarak Bakara 62. ayet, Kur’an tebliği ulaşmamış Yahudi, Hıristiyan ve Sabilerle ilgilidir. Kur’an tebliği ulaşanlarla ilgisi yoktur.

---

[300]- Hıristiyanlardaki Allah inancı ile ilgili olarak Bakara 23 dûn kelimesi ile ilgili açıklamalara bkz.

Bakara 62

SABİÎLER

İman etmiş olanlar; Yahudi, Hıristiyan ve Sabiî olanlar... Bunlardan kim Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve iyi iş yaparsa, onların ödülleri Rableri katındadır. Üstlerinde ne bir korku olacak, ne de üzüleceklerdir.

Sabiî kelimesi üç ayette geçer. İkisi birbirinin tekrarı gibidir. Üçüncüsü farklı hükümler taşır.

1- ***İman etmiş olanlar; Yahudi, Hıristiyan ve Sabiî olanlar... Bunlardan kim Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve iyi iş yaparsa, onların ödülleri Rableri katındadır. Üstlerinde ne bir korku olacak, ne de üzüleceklerdir.*** (Bakara 2/62)

2- ***İman etmiş olanlar; Yahudi, Sabiî ve Hıristiyan olanlar... Bunlardan her kim Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve iyi iş yaparsa üstlerinde ne bir korku olacak, ne de üzüleceklerdir.*** (Maide 5/69)

3- ***"İman etmiş olanlar, Yahudi, Sabiî, Hıristiyan ve Mecusi olanlar bir de müşrik olanlar... Allah Kıyamet günü onları biri birinden ayıracaktır. Allah her şeye tanıktır."*** (Hac 22/17)

Birinci ve ikinci ayette insanlar iki gruba ayrılmak-

tadır:

a- İman etmiş olanlar.

b- Yahudi, Sabiî ve Hıristiyan olanlar.

Bunlarla ilgili şu ortak karar verilmektedir:

"Bunlardan her kim Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve iyi iş yaparsa üstlerinde ne bir korku olacak, ne de üzüleceklerdir."

Üçüncü ayet insanları üç gruba ayırmaktadır:

a- İman etmiş olanlar.

b- Yahudi, Sabiî, Hıristiyan ve Mecusi olanlar.

c- Müşrik olanlar.

Bunlarla ilgili şu farklı karar verilmektedir:

"Allah Kıyamet günü onları biri birinden ayıracaktır."

İlk iki ayet Sabiîleri ehli kitap ile aynı saymaktadır. Şu ayet de Sabiîlere indirilmiş bir kitabın işareti sayılabilir:

Allah sana bunu, gerçekleri içeren ve kendinden öncekileri kabul eden bir kitap olarak indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de o indirdi.

Onlar daha önce, insanlar için birer rehberdi. O Furkan'ı da indirmiştir. Allah'ın ayetlerini görmezlik edenler... Onlara ağır bir ceza vardır. Allah güçlüdür;

öç alması da vardır. (Al-i İmran 3/3-4)

Tevrat Yahudilere, İncil Hıristiyanlara indirildiğine göre Furkan, Sabiîlere indirilmiş olabilir. Buhârî Ebu'l-Âliye'den şunu nakletmiştir: "Sabiîler ehl-i kitaptan bir fırkadır, Zebur okurlar[301]."

Bu deliller Sabiîlerin de ehl-i kitaptan olduğu konusunda birleşmektedir.

Üçüncü âyette geçen Mecusilerle ilgili Peygamberimiz şöyle buyuruyor: Onlara, ehli kitaba davrandığınız gibi davranın[302].

Araştırmacılar Sabiîlerin bugün Irak'ta Fırat ve Dicle ırmaklarının birleştiği bölge ile İran'ın Irak'a yakın kısmında, Karun ırmağı boylarında ve dağınık olarak da Bağdat ve Basra şehirlerinde yaşadığını tespit etmişlerdir. Bunların toplam sayısının yirmi bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Onlara göre Sabiîlik Işık Elçisi (Cebrail?) tarafından ilk insana (Adem'e) öğretilmiş ve ondan sonra nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Yahya aleyhisselam doğruluğun peygamberi ve ilahi elçidir. O, İlahi mesajı getiren, bazı ibadetleri uygulayan ve öğreten bir rehber, bir öğretmen ve kötü güçleri yenebilmek gayesiyle ışık yolunu izleyenlere kutsal metinleri tebliğ eden bir tebliğcidir.

---

[301]- Buhârî, Teyemmüm, 6.

[302]- el-Muvatta, Zekat, 42. Bakara 22 DÛN" başlıklı açıklamaya bkz.

En önemli kutsal kitapları Ginza'dır. Bundan sonra Draşia d Yahya (Yahya'nın Öğretileri) gelir. Bir diğer kitapları da Qolasta'dır.

Bütün varlıkları var eden Yüce Varlık inancı Sabiîliğin temelini oluşturur.

Onlara göre bir ışık alemi, bir de karanlık alemi vardır. Bunlar biri diğerinin ayrılmaz parçası ve varlığının şartıdır. Işık aleminin başında Yüce Varlık, yani Işık Kralı vardır. O, en üstün özelliklere sahiptir ve bütün noksanlıklardan uzaktır.

Işık Kralı'nın altında, ona karşı savaş içinde olan Karanlık Kralı bulunur. Şeytanlar, devler, kötü ruhlar, vampirler, canavarlar, erkek ve dişi bütün kötü varlıklar bu kralın emri altındadırlar. Işık Kralı ahirette bunların hesabını görecektir.

Ölüm, yeni bir hayatın başlangıcı, beden hapishanesinden kurtulup ışık alemine yükselişin ilk adımıdır. Dünyada ilahi mesaja uygun yaşamış, kötü şeylerden yüz çevirmiş ruh, yükseliş yolculuğuna başlar. Dünyayı kuşatan yedi gezegeni şimşek hızıyla geçer ve Abatur'un terazisine ulaşır. Orada tartılıp yoluna devam eder ve Işık Alemi'ne ulaşır.

Günahkar kötü ruhlar ise dünyayı kuşatan yedi gezegenden geçerken işlediği günah ölçüsünde, Kıyametten sonraki hesap gününe kadar işkence görürler.

Kıyametten sonra, günahkar ve kötü ruhlar için genel bir hesap dönemi başlar. Hesap verdikten sonra Suf Denizi adı verilen cehenneme atılacaklardır. Burada gü-

nahları oranında kalan ruhlar, Işık Elçisi Hibil Ziva tarafından vaftiz edilecek ve sırayla Işık Alemi'ne alınacaklardır.

Sabiîler, müslümanların abdestine ve boy abdestine benzer uygulamalarda bulunurlar. Bütün hayatlarını kuşatan duaları, koç ve güvercin kesmek suretiyle yaptıkları kurban ibadetleri, oruçları ve kutsal gün ve bayramları vardır. Din adamları ve mabetleri bulunmaktadır.

Dua, Yüce Tanrı'ya, onun emrindeki Işık Elçisi'ne, ışık varlıklara ve ata ruhlarına yöneliktir. Bunlar dışındaki varlıklara dua yasaktır.

Sarhoş eden içkiler, kendiliğinden ölmüş veya bir başkası tarafından öldürülmüş hayvanların eti, dini kurallara göre kesilmeyen veya Sabiî olmayan biri tarafından kesilen hayvanın eti haramdır[303].

---

[303]- Günay TÜMER, Abdurrahman KÜÇÜK, Dinler Tarihi, IV. Baskı, Ankara 2002, 127-143.

Bakara 65 – 66

CUMARTESİ YASAĞI

İçinizden cumartesi yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. Bundan dolayı onlara "aşağılık maymunlar olun!" demiştik.

Bunu yaptık ki, hem orada olanlar ve olmayanlar için caydırıcı bir ceza, hem de sakınanlar için bir öğüt olsun.

Yahudilerde cumartesi günü av yasağı vardır. Davûd (a.s.) zamanında sahil kenti olan Eyle'de[304] Yahudiler yaşardı. Yılın bir ayında her taraftan oraya balıklar akın eder, balık çokluğundan neredeyse su görünmezdi. O ayın dışında ise sadece cumartesi günleri balık gelirdi. Derken deniz kenarında havuzlar kazıp arklar açtılar. Balıklar cumartesi havuzlara doldu, pazar günü avladılar. Kendilerince yasağı çiğnememiş oldular. Cezalanacaklarından korka korka balıklardan yararlandılar. Zamanla evlatlar babaların yolundan gitti. Mal mülk edindiler. Şehirden bu işi hoş karşılamayan bazı kimseler onları bundan vazgeçirmeye çalıştılarsa da vazgeçmediler. Dediler ki, "Ne zamandır biz bu işi yapıyoruz, bunun için Allah'tan hiçbir ceza gelmedi." Onlara denildi ki, "Aldanmayın, belki size bir azap gelir, yok olursu-

---

[304]- Kutsal Kitap’ınTürkçe nüshasına eklenen haritada bu yerin adı Eylat olarak geçmektedir.

nuz." Bunlar bir sabah alçak maymunlar haline geldiler. Üç gün böyle yaşadılar, sonra helâk olup gittiler[305].

Bir bölük mücadeleyi sonuna kadar sürdürmüştü. "Aralarından bir (başka) bölük şöyle diyordu: "Allah'ın yok edeceği veya şiddetli azaba uğratacağı bir topluma niçin öğüt veriyorsunuz?" Öğüt verenlerin buna cevabı şöyle olmuştu: "Bu, Rabbinize, hiç değilse bir özür beyan edebilmemiz içindir, belki Allah'a karşı gelmekten sakınırlar"

Ayetler şöyle devam ediyor:

Kendilerine yapılan öğütleri unutunca, Biz fenalıktan men edenleri kurtardık ve zalimleri, Allah' a karşı gelmelerinden ötürü şiddetli azaba uğrattık.

Kendilerine edilen yasakları aşınca, onlara: ***"Aşağılık birer maymun olun" dedik."*** (Araf 7/165-166)

[305]- Fahrüddin er-Râzî, Tefsir-i Kebîr, Bakara 64-65’in tefsiri.

Bakara 67-71

KURBANLIK BOĞA OLAYI

Bir gün Musa ulusuna dedi ki: "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor". "Sen bizimle eğleniyor musun?" dediler. "Kendini bilmez biri olmaktan, Allah'a sığınırım" dedi.

Dediler ki: "Bizim için Rabbine sor, o nasıl bir şeydir, bize açıklasın". Dedi ki: "O bir sığırdır, diyor. Ne yaşlı, ne körpe. İkisinin ortası bir şey". "Haydi, verilen emri yerine getirin!"

"Bizim için Rabbine sor, o ne renktir, bize açıklasın" dediler. Dedi ki: "O, sarı bir sığırdır, diyor. Sapsarı renkte. Görenlere zevk verir".

"Bizim için Rabbine sor, o nasıl bir şeydir, bize açıklasın! Bize göre, sığır sığıra benzer. Allah dilerse, hedefi tam tuttururuz" dediler.

Dedi ki:"O bir boğadır" diyor. "Ne koşulup toprağı sürmüş, ne de ekin sulamıştır. Sapasağlam! Hiç alacası da yok". "Tamam! Şimdi doğru açıklamayı getirdin, dediler". Nihayet onu kestiler. Neredeyse yapmayacaklardı."

Erkek veya dişi sığır anlamına gelen bakara = بَقَرَةٌ, bakar = بَقَر kelimesinin tekilidir.. Sığırın erkeğine (ثور)

denir[306]. Kesilmesi emredilen sığırın erkek olduğunu ayetteki (تُثِيرُ الْأَرْضَ) ifadesinden anlıyoruz. Çünkü (ثور) ile (تُثِيرُ) aynı köktendir. (وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ) bunun ikinci kanıtıdır. Öyle bir sığır ki;, *"Ne koşulup toprağı sürmüş, ne de ekin sulamış olacaktır"* Bu bir boğadan başkası olamaz. بَقَرَةٌ, müennes-i lafzî olduğu için cümle içinde müennes gibi kullanılabilir.

Memfis’te Apis adı verilen boğaya tapılırdı. Memfis, Kahire’nin 35 km. güneyinde, Nil üzerinde yer alan eski Mısır kentidir. Bu inanç daha sonra Mısır’ın diğer bölgelerine yayılmıştı. Apis bir tane olur ve ölen Apis’in başka bir boğanın bedeninde yeniden dünyaya geldiğine inanılırdı. Bu yeni boğayı rahipler otlaklarda arar, belirgin özellikleriyle diğerlerinden ayırarak bulurlardı[307].

Tevrat'ta konu ile ilgili şu ifadeler vardır:

"Mısır'da bildirin, Migdol'da duyurun, Nof'ta[308], Tahpanhes'te duyurun: 'Yerini al, hazırlan, çünkü çevrendekileri yiyip bitiriyor kılıç!

İlahın Apis neden kaçtı? Boğan neden ayakta kalamadı? Çünkü Rab onu yere serdi." (Yeremya 46/14)

Bakara’nın ayetleri Apis özelliğinde bir boğanın kesilmesini emretmektedir. Böylece o batıl inanç ortadan

---

306 - *Müfredât,bkr maddesi.*

307- Büyük Larousse Ansiklopedisi, A maddesi, İst. 1986.

308-Nof, Memfis'in diğer adıdır. Bu husus, Tevrat'tın dipnotlarında ve ekindeki haritada yer almaktadır. (Kutsal Kitap, Yeni Çeviri, Kasım 2001, İstanbul)

kalkacaktı. Çünkü Musa aleyhisselam, 40 günlüğüne Tur'a gidince İsrailoğulları, Harun aleyhisselama rağmen buzağı heykeli yapıp tapmışlardı. *"...buzağı tutkusu onların içlerine işlemişti..."* (Bakara 2/93) Bu olmasa, o sığırı kesmemek için bahane aramazlardı.

Hindular, ineğe saygı gösterirler. Bir inek camiye girse çıkarılması sıkıntı doğurur. Hindistan'da 250 milyon kadar inek olduğu belirtiliyor. Hint yönetiminin, ineği asıl konumuna getirmek için uğraştığı ama başarılı olamadığı bildiriliyor[309].

Müslümanların her yıl kutladığı kurban bayramı bu bakımdan önemlidir. İnsanların bir kesimi tarafından kutsanan hayvanları kurban kesen Müslümanlar bu tür inançlardan sürekli uzak kalmaktadır. Kurbanla ilgili şu ayet pek anlamlıdır:

O kurbanların ne etleri, ne de kanları Allah'a erişecektir. Ona erişecek olan, sizin (şirkten) korunmanızdır. (Hac 22/37)

Kurban bayramı kurbanında önemli olan hayvanın kanını akıtmaktır. Etin yenmesi veya fakirlere dağıtılması şart değildir. Bu sebeple kurbanı kesip etini kendi yiyen veya öylece bırakıp kimseye yedirmeyen kişi de kurban kesme sevabını alır. Ama kurban kesmeden tonlarca eti fakir fukaraya ve eşe dosta dağıtan kişi kurban kesme görevini yerine getirmiş olmaz.

---

[309]- Tümer Günay, Küçük Abdurrahman, a.g.e . s. 145

Bakara 73

ÖLÜNÜN DİRİLTİLMESİ

Sığırın bir parçası ile o ölüye vurun, dedik. İşte Allah ölüleri böyle diriltir. Size belgelerini gösterir. Belki aklınızı kullanırsınız.

Sığırın parçası ile, sadece uyuyan uyandırılabilir yoksa ölü diriltilmez. Ama ayetler, ölü ile uyuyanı aynı sayar. Ölüm bir uyku, kabir uyuma yeri, öldükten sonra dirilme de uykudan kalkma gibidir. Bir ayet şöyledir:

"Geceleyin sizi öldüren ve gündüzün ne yaptığınızı bilen odur. Sonra belirli süre doluncaya kadar gündüzün sizi kaldırır." (En'am 6/60)

Kıyâmetin anlamı kalkıştır. Öldükten sonra dirilme yataktan kalkış, sura üfleme de kalk borusunun çalması gibidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Sura üflenmiştir. İşte o zaman kabirlerinden Rablerine doğru koşup giderler. Yazık oldu bize! Bizi uyuduğumuz yerden kim kaldırdı? derler." (Yasin 36/51-52)

Yukarıdaki ayet, yeni öldürülmüş ve vücudu henüz bozulmamış kişinin diriltilmesinden bahsediyor. Allah Teâlâ kudretiyle onun tahrip olmuş organını düzeltmiş ve ruhu o vücuda göndermiştir. İşte ölülerin yeniden dirilmesi böyle olacaktır. Önce kişinin vücudu canlı hale getirilecek sonra ruhu, uykudan uyanır gibi bedene dön-

dürülecektir.

İnsan, sulanmış topraktan *(tîn)* yaratılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Yarattığı her şeyi güzel yaratan odur. İnsanı yaratmaya tînden başlamıştır. Sonra onun soyunu süzülmüş bir özden, dayanıksız bir sudan yaratmıştır. (Secde 32/7-8)

Tîn, su ile toprağın karışmış halidir[310]. Su toprağa karışmazsa hayat olmaz. Bütün yiyecekler bu şekilde oluşur. Dolayısıyla sadece Adem değil, her insan topraktan yaratılmıştır. Gıdalardan süzülen bir öz, insan tohumunu oluşturur. Tohum ana rahminde, topraktan gelen gıdalarla gelişir. Vücut ölünceye kadar toprak ve su ile beslenir. Ondan ayrılan her şey, tekrar toprak olur.

İnsan Ruhu

Vücut, ana rahminde belli bir kıvama geldikten sonra Allah ona ruh üfler. Yukarıdaki ayetlerin devamı şöyledir:

"Sonra onu düzenli bir şekle sokmuş ve içine ruhundan üflemiştir. Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var etmiştir. Ne kadar az şükrediyorsunuz!" (Secde 32/9)

Ölüm ve Uyku

Ruh, vücudu ev gibi kullanır. Uykuya dalınca çıkar gider. Uyanma sırasında tekrar gelir. Ölen vücut, yıkılan

[310]- Müfredât tyn maddesi.

ev gibidir. Yeniden yapılıncaya kadar ruh oraya gelmez. Şu ayet bunu anlatmaktadır:

"Allah ölüm esnasında ruhları alır, ölmeyenlerinkini de uykuda alır. Ölümüne hükmettiğini tutar, ötekini belli bir vakte kadar salıverir. (Zümer 39/42)

Uyuyan ve ölen bedendir. Ruh ne ölür, ne de uyur. İnsan, ruh ile bedenin birleşimidir. Uyku, vücudun dinlenmesi için zorunludur. Ölüm de bozulmayan, ihtiyarlamayan ve hasta olmayan ölümsüz bir vücuda kavuşmak, yani Ahiret hayatına uygun hale gelmek için zorunludur. Kişi, bu işin göz açıp kapayıncaya kadar bittiğini sanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***O Kıyamet işi ancak bir göz kırpması kadar sürer, belki ondan da az. Çünkü Allah'ın gücü her şeye yeter.*** (Nahl 16/77)

Uyku ne ise ölüm de odur. Yukarıdaki ayetler bunu net olarak anlatmaktadır.

Bakara 75

KİTABI TAHRİF

Şimdi bunların size inanmalarını mı bekliyorsunuz? Halbuki, içlerinden bir takımı, Allah'ın sözünü dinlerler. Ona akılları yatar, yine de başka tarafa çekerler. Bunu bile bile yaparlar. "

Tahrîf, harf kökündendir. Harf sözlükte uç, kıyı, sivri ve keskin taraf anlamlarına gelir[311]. Sözü tahrif ise iki tarafa yüklenebilecek anlamlar taşıyan bir sözü yalnız bir tarafa çekmektir[312]."

Kur'an'ın yasakladığı tahrif, dine saldırma maksadıyla, kelimeyi yerleşik anlamından çıkarıp diğer anlamına kaydırmaktır. Şu ayette tahrif, örneklerle açıklanmıştır.

مِنَ الذِينَ هَادُواْ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ
مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِينِ وَلَوْ أَنهُمْ قَالُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانظُرْنَا
لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِن لَعَنَهُمُ اللّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُونَ إِلا قَلِيلاً

Kimi Yahudiler kelimeleri yerlerinden tahrif ederler (yerleşik anlamlarından kaydırırlar). "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" " وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ" bir de "رَاعِنَا" derler. Bunu dillerini bükerek ve

[311]- Mütercim Asım, Kamus harf maddesi.
[312]- Müfredât, harf maddesi.

dine saldırarak yaparlar. Eğer bunların yerine " سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا" " اسْمَعْ " bir de "انظُرْنَا" deselerdi elbette daha iyi ve daha doğru olurdu. Ama tanımazlık etmelerinden dolayı Allah onları lanetledi. Artık pek az inanırlar. (Nisa 4/46)

Ayette geçen üç cümleden her birinin iki anlamı vardır. Bunlar bir birine zıttır.

1- "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" cümlesinin bir anlamı *"dinledik ve sıkı tuttuk"* diğeri ise *"dinledik ve isyan ettik"* şeklindedir. Çünkü (asâ = عصى); hem isyan, hem de değneği tutar gibi tutma anlamına gelir[313]. Ulaşabildiğimiz tefsir ve meallerde bu inceliğin tespit edilemediği görülmektedir.

Eğer "سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا" *"Dinledik ve boyun eğdik"* deselerdi onu tahrif, yani başka anlama çekme imkanı olmayacağından daha iyi ve daha doğru olurdu.

2- "وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ" cümlesinin bir anlamı, "lütfen dinle, sana söz söylemek haddimize değil ama.." diğeri ise "dinle, söz dinlemez adam[314]" şeklindedir. Eğer sadece "dinle" anlamına gelen, "اسْمَعْ" ifadesi kullanılsaydı başka anlama çekilemezdi.

3- "رَاعِنَا" cümlesinin anlamlarından biri *"bizi güt"* diğeri "bizi gözet" şeklindedir. "Bizi güt" sözünde bir

313- es- Sıhah, Tac'ul- arus, Lisan'ul-Arab.
314- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili. Nisa 46. ayetin tefsiri.

iğneleme vardır. Yani *"Sen bizi hayvan güder gibi gütmek istiyorsun, öyleyse güt."* demiş olurlar. Dillerini biraz eğer, ayn harfini uzatarak raînâ derlerse *"bizim çoban"* demiş olurlar. Eğer "انظرنا" deselerdi *"bizi gözet"* dışında başka anlama çekilemezdi.

Tahrifin başka şekilde olması Kur'an, Tevrat ve İncil nüshaları için mümkün değildir. Çünkü bu kitaplar milyonlarca insanın hafızasındadır ve sayısız baskısı bulunmaktadır.

Ayette yer alan*, "... Bunu dillerini bükerek ve dine saldırarak yaparlar."* cümlesi tahrif için kötü niyeti şart koşmaktadır. Yoksa birden faza anlam içeren bir sözle ilgili yanlış bir tercih veya dili dönmeyen yahut unutan kişinin ayeti yanlış okuması, tahrif kapsamına girmez.

Bakara 93

SIKI TUTMA / İSYAN

Bir gün sizden kesin söz almıştık. Tur'u da tepenize kaldırmıştık. "Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın. Dinleyin!" demiştik. "Dinledik ve sıkı sarıldık" demiştiniz. Halbuki, tanımazlık etmeniz sebebiyle o buzağı tutkusu içinize işlemişti. De ki: "İmanınız size ne kötü emir veriyor!.. Eğer inanmış kimselerseniz".

Asa (العصا) değnek anlamına gelir. (عصى) ise değneği tutar gibi tuttu veya değnekle döver gibi dövdü anlamınadır. Esmaî bazı Basralıların şu sözünü nakletmiştir: Değneğe asa denmesi elin ve parmakların, üzerinde birleşmesinden dolayıdır. Ebu Abîd'e göre asa'nın kök anlamı, birleşme ve anlaşmadır. (عصى): İsyan etti, emre karşı çıktı anlamına da gelir[315].

Buna göre iki ayette geçen "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" cümlesi, *"işittik ve sıkı sarıldık"* anlamına gelebileceği gibi *"işittik ve isyan ettik"* anlamına da gelebilir. Kötü niyetliler, böyle ifadeleri seçerler ki, her yöne çekebilsinler. Bu tür kullanıma cinas denir.

"سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا"nın, Bakara'nın 93'te *"işittik ve sıkı sarıldık"* anlamına olduğu açıktır[316].

---

[315]- es- Sıhah, Tac'ul- arus, Lisan'ul-Arab.

[316]- İbrani dili uzmanı Salih AKDEMİR, konu ile ilgili soruma şu cevabı verdi: Bu ibare Tevratta, *şama'nû ve asînû* şeklinde geçer. Anla-

Meal ve tefsirler, “سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا” cümlesine “Dinledik ve isyan ettik” şeklinde anlam vermişlerdir. "İsyan ettik" diye söz alınamaz. Allah, “Bir gün sizden kesin söz aldık” dediğine göre “سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا” cümlesinin tek anlamı “Dinledik ve sıkı sarıldık” şeklinde olanıdır. Cümlenin devamı da bu anlamı kuvvetlendirmektedir. Çünkü sıkı sarıldık diye söz vermişlerdi ama bir taraftan da “O buzağı tutkusu içlerine işlemişti.”

“سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا”nın Nisa suresindeki anlamı cinaslıdır. Ona hem sıkı sarılma, hem isyan anlamı verilebilir. (Bu konuda "Bakara 75 Kitabı Tahrif" başlıklı açıklamaya bkz.)

Bu konu Tevrat’ta şöyle geçer:

Musa gidip RAB'bin bütün buyruklarını, ilkelerini halka anlattı. Herkes bir ağızdan, «RAB'bin her söylediğini yapacağız» diye karşılık verdi.

Musa RAB'bin bütün buyruklarını yazdı. Sabah erkenden kalkıp dağın eteğinde bir sunak kurdu, İsrail'in on iki oymağını simgeleyen on iki taş sütun dikti.

Sonra İsrailli gençleri gönderdi. Onlar da RAB'be yakmalık sunular sundular, esenlik kurbanları olarak boğalar kestiler.

Musa kanın yarısını leğenlere doldurdu, öbür yarısını sunağın üzerine döktü.

---

mı, “ işittik ve yerine getireceğiz."dir. Asînı sin ile yazılır, isyan ile hiçbir bağlantısı yoktur.

*Sonra antlaşma kitabını alıp halka okudu. Halk, «**RAB'bin her söylediğini yapacağız, O'nu dinleyeceğiz**» dedi. (Tevrat, Çıkış 24/3-7)*

Bakara 105

İSTEYEN / İSTEDİĞİ

"وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ"

Allah, ikramını, kim isterse ona has kılar".

Bu ayete genellikle, "Allah ikramını, kime isterse ona has kılar" şeklinde anlam verilir. Bu fark, "يَشَاءُ = ister" fiilinin faili olan "o" zamirinin neyi gösterdiği ile ilgili tercihten kaynaklanır. Bize göre zamir, yanı başında bulunan "مَنْ = kim'i göstermektedir. Çünkü Arapça'da zamir en yakınını gösterir. Uzağı göstermesi için karine gerekir. Ulaşabildiğimiz tefsir ve meallere göre zamir, uzakta kalan Allah kelimesini gösterir.

Büyük iyilik sahibi, sadece kendi istediğine değil, isteyene de verir. Ayetin; "Allah pek büyük iyiliklerin sahibidir" şeklinde bitmesi, verdiğimiz anlamın doğruluğuna delildir. Bir ayette şöyle buyurulur:

"İnsanın çalıştığından başkası kendinin olmaz. Çalışmasına bakılacak. Sonra karşılığı tastamam verilecektir". (Necm 53/39-41)

Bir âyet de şöyledir: ***"Kim hemen isterse, orada ona yani istediğimiz kimseye, dilediğimiz kadarını hemen veririz. Sonra ona cehennemi hazırlarız; yerilmiş ve sürülmüş olarak oraya girer. Kim de sonrasını***

ister ve orası için gerekli çalışmayı, inanarak yaparsa işte onların çalışmaları teşekküre değer. Bunlardan her birine, hem onlara, hem de öbürlerine, yine de Rabbinin ihsanından veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir". (İsra 17/18-20)

Rabbimizin ihsanı kısıtlı değilse, bir karine olmadan zamiri uzağa göndererek onu kısıtlı göstermek yanlış olur. Şu ayet, bütün tereddütleri giderecek niteliktedir:

"Kim dünyalık isterse, ona ondan veririz. Kim de Ahiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Biz şükredenleri mükafatlandıracağız". (Al-i İmran 3/145)

Bakara 200 – 2002 ile ilgili açıklamalara bkz.

Bakara 106

NESİH ve ZİNA CEZASI

Biz bir ayeti nesheder veya unutturursak, yerine ya daha hayırlısını, ya da dengini getiririz. Bilmez misin, Allah'ın gücü her şeye yeter.

Nesih sözlükte bir şeyi bir başka şeyle değiştirme, onun yerine başkasını koyma anlamına gelir[317]. Allah Teala şöyle buyurur:

Bir ayetin yerine başka bir ayeti koyunca, ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilir, şöyle dediler: "Sen sadece iftiracısın." Yok, onların pek çoğu bilmezler. (Nahl 16/101)

Yukarıdaki iki ayete göre nesih, "Bir ayetin, kendi dengi veya daha hayırlısı ile değiştirilmesidir."

İlk peygamberden son peygambere kadar vahiyde bütünlük vardır. Allah Teala şöyle buyurur:

Allah Nuh'a buyurduğunu, sana vahyettiğini, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğini sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Dini ayakta tutun, onda ayrılığa düşmeyin... (Şura 42/13)

Bu durumda Kur'an, önceki ilahi kitapları neshetmiş

[317]- Lisan'ul-Arab nsh maddesi.

olur. Ayetlerinin büyük bir kısmı Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya vahyedilene denktir. Bir kısmı da sadece Peygamberimize vahyedilen ve hafifletici hükümler içeren ayetlerdir.

Böylece neshin iki şartı ortaya çıkar:

1- Ayetler arasında olması.

2- Neshedilen ayetin, öncekiyle aynı hükmü veya ondan daha hayırlı bir hükmü taşıması.

Sünnet Kur'an'ın açıklaması olduğu için Kur'an'a tabidir. Tabi olana ayrı bir hüküm verilemez. Allah Teala şöyle buyurur: ***Sana bu Zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın.*** (Nahl 16/44)

Peygamberimizden bazı istekler olmuş, bunun üzerine şu ayet inmiştir:

Ayetlerimiz onlara açık belgeler halinde okununca, bizimle karşılaşmak istemeyenler şöyle dediler: "Ya bundan başka bir Kuran getir veya bunu değiştir." De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem, olacak şey değildir. Ben, bana ne vahyolunursa sadece ona uyarım. Ben Rabbime karşı gelirsem, büyük bir günün azabından korkarım." (Yunus 10/15)

Bir ayet neshedilince, Peygamberimizin onunla ilgili söz ve uygulamalarının da neshedilmiş olacağı açıktır. Çünkü o, kendine ne vahyolunursa ona uyar.

Ayetin lafzının neshedilip manasının devam ettiği de iddia edilemez. Çünkü bir âyet, ancak yeni bir ayet ile neshedilebilir. Bu yeni ayet, öncekinin lafzını neshettiği gibi manasını da nesheder.

Nesheden ayetin, neshedilenden ağır hüküm taşıyamayacağı, şu ayetin de gereğidir.

"Yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmi peygambere uyanlar... O onlara, iyiliği emreder, kötülükten men eder. Onlara iyi şeyleri helal, kötü şeyleri haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri, boyunlarından demir halkaları kaldırır atar..." (Araf 7/157)

Bir ayetin daha hayırlı bir ayetle neshine zina cezası örnek olabilir. Tevrat ve İncil'de zinanın cezası ölümdür. Bunu Peygamberimiz de bir süre uygulamıştır. Kur'an, daha sonra o hükmü neshetmiştir.

A- Tevrat'ta Zina Cezası

Levililer Bap 20'de şu hükümler yer alır:

10 *«Biri başka birinin karısıyla, yani komşusunun karısıyla zina ederse, hem kendisi, hem de zina ettiği*

kadın kesinlikle öldürülecektir.

11 *Babasının karısıyla yatan, babasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de kesinlikle öldürülecektir. Ölümü hak etmişlerdir.*

12 *Bir adam geliniyle yatarsa, ikisi de kesinlikle öldürülecektir. Rezillik etmişler, ölümü hak etmişlerdir.*

13 *Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler. Ölümü hak etmişlerdir.*

17 *«Bir adam anne ya da baba tarafından üvey olan kız kardeşiyle evlenir, cinsel ilişki kurarsa, utançtır. Açıkça aşağılanıp halkın arasından atılacaklardır. Adam kız kardeşiyle ilişki kurduğu için suçunun cezasını çekecektir.*

19 «Teyzenle ya da halanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü yakın akrabanın namusudur. İkiniz de suçunuzun cezasını çekeceksiniz.

20 *«Amcasının karısıyla cinsel ilişki kuran adam, amcasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de günahlarının cezasını çekecek ve çocuk sahibi olmadan öleceklerdir.*

21 *Kardeşinin karısıyla evlenen adam rezillik etmiş*

olur. Kardeşinin namusunu lekelemiştir. Çocuk sahibi olmayacaklardır.

Tesniye Bap 22'de şu hükümler yer alır:

22 *«Eğer bir adam başka birinin karısıyla yatarken yakalanırsa, hem kadınla yatan adam, hem kadın, ikisi de öldürülecek. İsrail'den kötülüğü atacaksınız.*

23 *«Eğer bir adam kentte başka biriyle nişanlı erden bir kızla karşılaşır ve onunla yatarsa,*

24 *İkisini de kentin kapısına götürecek,* ***taşlayarak öldüreceksiniz****. Çünkü kız kentte olduğu halde yardım istemek için bağırmadı; adam da komşusunun karısıyla ilişki kurdu. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız.*

25 *«Eğer bir adam kırda nişanlı bir kızla karşılaşır, onu yakalayıp tecavüz ederse, yalnız tecavüz eden adam öldürülecek.*

26 *Kıza hiçbir şey yapmayacaksınız. Çünkü kızın ölümü hak edecek bir günahı yoktur. Bu, komşusuna saldırıp onu öldüren adamın davasına benzer.*

B- İncil'de Zina Cezası

Yuhanna 8. bölümde şu olay yer alır:

[3-4]Din bilginleri ve Ferisiler, zina ederken yakalanmış bir kadın getirdiler. Kadını orta yere çıkararak İsa'ya, *«Öğretmen, bu kadın tam zina ederken yakalandı» dediler. [5] «Musa, Yasa'da bize böyle kadınların taşlanmasını buyurdu, sen ne dersin?» [6]Bunları İsa'yı sınamak amacıyla söylüyorlardı; onu suçlayabilmek için bir neden arıyorlardı. İsa eğilmiş, parmağıyla toprağa yazı yazıyordu. [7]Durmadan aynı soruyu sormaları üzerine doğruldu ve, «Aranızda günahsız olan, ona ilk taşı atsın!» dedi. [8]Sonra yine eğildi, toprağa yazmaya koyuldu. [9]Bunu işittikleri zaman, başta yaşlılar olmak üzere, birer birer dışarı çıkıp İsa'yı yalnız bıraktılar. Kadın ise orta yerde duruyordu. [10]İsa doğrulup ona, «Kadın, nerede onlar? Hiçbiri seni yargılamadı mı?» diye sordu. [11]Kadın, «Hiçbiri, efendim» dedi. İsa, «Ben de seni yargılamıyorum» dedi. «Git, artık bundan sonra günah işleme!»*

İsa aleyhisselam bu sözü ile recm cezasını kaldırmamış, sadece günahkar insanların ihbar ve şahitliğine dayanarak bu kadar ağır bir cezayı vermemiştir. Matta İncil'inde onun şu sözüne yer verilir:

[17]«Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim. [18]Size doğrusunu söyleyeyim, gök ve yer ortadan kalkmadan, her şey ger-

çekleşmeden, Kutsal Yasa'dan ufacık bir harf ya da bir nokta bile eksilmeyecek. [19]*Bu nedenle, bu buyrukların en küçüklerinden birini kim çiğner ve başkalarına öyle yapmayı öğretirse, Göklerin Egemenliğinde en küçük sayılacak. Ama bu buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, Göklerin Egemenliğinde büyük sayılacak.* (Matta 5)

C–Peygamberimizin Uygulaması

Muhammed aleyhisselamın önünden yüzü karartılmış ve değnekle dövülmüş bir Yahudi geçirildi. Onları çağırdı, dedi ki; "Kitabınızda zinanın cezası böyle midir?" "Evet" dediler. Sonra onların alimlerinden birini çağırdı ve "Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah adına soruyorum, Kitabınızda zina cezası bu şekilde midir? dedi. Dedi ki; "Eğer böyle sormasaydın söylemezdim, orada recm cezası vardır. Ama üst düzey kişiler arasında zina çoğaldı. Onlardan birini yakalarsak serbest bırakırdık, zayıfı yakalarsak ona o cezayı uygulardık. Dedik ki; gelin, üst düzeye de zayıfa da uygulayacağımız bir ceza üzerinde anlaşalım. Sonra recmin yerine yüz karartma ve değnek cezası koyduk. Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle dedi:

"Allah'ım! Senin emrini ilk hayata sokan ben olacağım, çünkü onlar öldürmüşler."

Hemen emir verdi, o Yahudi recmedildi, yani taşla-

narak öldürüldü. Sonra Allah Teâlâ şu ayeti indirdi:

"… Kimi Yahudiler … sözleri yerleşik manasından kaydırır, tahrif ederler. Derler ki; Hakkınızda şu karar verilirse uyun, bu karar verilirse uymayın..." (Maide 5/41)

Çünkü diyorlardı ki, "Muhammed'e gidin; yüz karartma ve değnek cezası verirse uyun, recm yani taşlanarak öldürme cezası verirse kaçın." Sonra bütün kafirlerle ilgili şu ayetler indi:

"... kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar kafirlerin ta kendileridir."

"... kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar zalimlerin ta kendileridir."

"... kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar fasıkların ta kendileridir." (Maide 5/44-45-46)[318]

Bir Yahudi kadınla erkek zina etmişlerdi. Biri birine dedi ki; "Bizi şu peygambere götürün. Çünkü o, hafifletici hükümlerle gönderilmiştir. Eğer recmden hafif bir ceza verirse kabul ederiz, Allah'ın yanında bize bir dayanak olur, deriz ki; "Peygamberlerinden birinin kararına uyduk". Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme geldiler. Mescitte ashabı arasında oturuyordu. Dediler ki;

[318]- Müslim, Hudud, 28 (1700)

"Ebu'l-Kasım[319]! Zina etmiş bir erkekle kadın hakkındaki görüşün nedir?" O, hiçbir şey söylemeden Beyt-i midraslarına yani Tevrat eğitim ve öğretimi yaptıkları kuruma[320] geldi. Kapıda durdu dedi ki: "Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah adına soruyorum, evli iken zina edenin cezası, Tevrat'ta nedir?" Dediler ki; yüzü kül ile karartılır, değnek vurulur ve eşeğe ters bindirilerek dolaştırılır. İçlerinden bir genç sessiz kaldı. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem onun suskunluğunu görünce yemin verdirerek ısrar etti. O genç dedi ki: "Allahım! ... Sen bize yemin verdin… Biz Tevrat'ta recm cezasını görüyoruz…" Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle dedi: "Allah'ın emrine karşı ilk çıkışınız nasıl oldu?" Dediler ki: Başkanlarımızdan birinin bir yakını zina etti. O, ona recm uygulamayı erteledi. Sonra halktan biri zina etti. Başkan onu recmetmek istedi. Onun kavmi araya girdi ve dediler ki, "Senin yakınını getirip recmetmezsen bizim yakınımız recmedilemez." Sonra uygulanacak ceza konusunda anlaştılar. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem dedi ki: "Ben Tevrat'ta olan ile hükmediyorum." Emir verdi, ikisi de recmedildi.

Zührî dedi ki: Bize gelen bilgiye göre şu ayet bu konuda inmiştir:

"Biz Tevrat'ı indirdik. Onda doğru yol ve nur vardır. Allah'a teslim olmuş peygamberler onunla hük-

---

[319]- Kasım'ın babası demektir. Araplar bir kişiyi ilk oğlunun adıyla çağırırlar. Peygamberimiz ilk oğlunun adı Kasım idi..
[320]- Mütercim Asım, Kamus Tercümesi.

mederler." (Maide 5/44) Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de onlardandır[321].

Bir gün Muhammed aleyhisselama bir Yahudi erkek ile bir Yahudi kadın getirilmişti. Birlikte suç işlemişlerdi. Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem dedi ki: Bu konuda Kitabınızda ne buluyorsunuz? Alimlerimiz yüzlerinin külle karartılması ve hayvana ters bindirilmeleri cezası koydu dediler.

Abdullah b. Selam dedi ki: Ey Allah'ın Elçisi, söyle, Tevrat'ı getirsinler. Tevrat getirildi. Biri elini recm ayeti üzerine koydu. Öncesini ve sonrasını okumaya başladı. Abdullah b. Selam; "Kaldır elini" dedi. Elinin altında recm ayeti hemen göründü. Allah'ın Elçisi emir verdi, ikisi de taşlanarak öldürüldü[322].

Allah'ın Elçisi'nin Yahudilere hükmü, ancak Allah'ın hükmü olabilirdi. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Sana bu Kitab'ı; önceki kitapları haklı bulur ve onları güven altına alır biçimde, doğrularla dolu olarak indirdik. <u>Öyleyse onların arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet.</u> Sana gelen bu doğruları bırakıp onların arzularına uyma... (Mâide 5/48)

---

[321]- Ebu Davud Hudud, 26, hadis no 4450.
[322]- Buhârî, Hudûd 24.

Aşağıdaki ayetin, bu zina olayı ile ilgili olduğu bildirilmiştir[323]:

Seni nasıl hakem yapıyorlar? Yanlarında Tevrat var ve onda Allah'ın hükmü var. Sonra bunun arkasından sırtlarını çeviriyorlar! Onlar inanan kimseler değillerdir. (Maide 5/43)

Bu âyet, Tevrat'taki zina hükmünün Allah'ın hükmü olduğunu kesinleştirmiştir. Yahudilerin Peygamberimize gelmeleri, bu cezadan kaçmak içindi. Bu yüzden gönderdikleri kişilere; ***"... Hakkınızda şu karar verilirse uyun, bu karar verilirse uymayın..."*** (Maide 5/41) demişlerdi[324].

Tevrat'taki hüküm, Allah'ın hükmü olduğuna göre Peygamberimizin başka bir ceza veremezdi. O, bir süre, zina eden müslümanlara da Tevrat'ı uygulamıştır. Şu hadis bunu göstermektedir:

Ebu Hureyre ve Zeyd b. Halid dediler ki, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin yanındaydık. Bir adam

---

[323]- Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Cami'ul-beyân fî tevîl'il-Kur'an (öl. 310 h./922 m.), Beyrut 1412/1992, c. IV s. 583; el-Cessâs Ebubekr Ahmed b. Ali er-Râzî (öl. 370 h./980 m.), Ahkâm'ul-Kur'ân, İst. 1335 h. C. II, s. 438; el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (öl. 671 h./1273 m.) , el-Cami li Ahkâm'il-Kur'ân, Beyrut 1408/1988, c. VI, s. 122, (Maide 48'in tefsiri)

[324]- Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Cami'ul-beyân fî tevîl'il-Kur'an (öl. 310 h./922 m.), Beyrut 1412/1992, c. IV, s. 577.

kalktı ve şöyle dedi: "Allah için, aramızda sadece Allah'ın kitabıyla hükmetmeni istiyorum." Davalısı daha anlayışlıydı, o da kalktı ve şöyle dedi; "Aramızda Allah'ın kitabı ile hükmet ve beni dinle." Peygamberimiz, "konuş" dedi, o da şöyle konuştu:

"Oğlum bunun işçisiydi. Karısıyla zina etti. 100 koyun ile bir hizmetçi köleyi fidye olarak verdim. Bilenlere sordum, oğluma 100 değnek ve bir yıl sürgün, kadına da recm gerektiğini söylediler."

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem dedi ki: Canım elinde olana and içerim, aranızda elbette şanı yüce Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim. 100 koyun ile köle geri alınır. Oğluna 100 değnek ve bir yıl sürgün gerekir. Üneys! Şu adamın karısına git, suçu kabul ederse recmet. Gitti. Kadın suçu kabul edince recmetti[325].

Burada sözü edilen kitabının Tevrat olduğu kesindir. Çünkü Kur'an'da zina ile ilgili bir âyet henüz inmemişti. İnen ayetlerin hiçbirinde de recm cezası bulunmamaktadır.

Elimizdeki Tevrat'ta değnek cezası yoktur. Bu ceza, Medine Yahudilerinin elindeki nüshada olabilir.

Nisa Suresindeki ayetlerle ölüm cezası kadınlar için ev hapsine çevrilmiş ayrıca kadın ve erkeğe, kendilerini

[325]- Buharî, Hudûd, 30.

düzeltinceye kadar eziyet edilmesi, hükme bağlanmıştır. Allah Tealâ şöyle buyurmuştur:

Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse onları evlere kapatın. Bu, ölüm canlarını alıncaya, ya da Allah onlara bir yol açıncaya kadar böyle gitsin.

İçinizden bu suçu işleyen çiftlere eziyet edin. Eğer tevbe edip kendilerini düzeltecek olurlarsa bırakın. Allah tevbeleri kabul eder, ikramı boldur. (Nisa 4/15-16)

Bu ayetler hem Tevrat'taki recm, yani taşlanarak öldürme cezasını kaldırmış, hem de bekarlara verilen 100 değnek ve sürgün cezasını hafifletmiştir. Bakire bir kadının bir yıl sürgünde kalması, yeni bir ayetle önün açılmasına kadar evinde kalmasından zordur. Burada evli - bekâr ayrımı da yapılmamıştır.

Birinci ayette geçen, "...Allah onlara bir yol açıncaya kadar..." ifadesi, cezanın daha da hafifletileceğini gösterir. Hafifletme Nur Suresinin ikinci ayetiyle olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüz değnek vurun. Eğer Allah'a ve o son güne inanıyorsanız, Allah'ın hükmünü yerine getirirken onlara karşı yumuşamayın. İnananlardan bir takım da onlara

yapılan azabı gözleriyle görsün. (Nur 24/2)

Bu ayet, kadın-erkek, evli bekar ayırımı yapmadan zina cezasını 100 değnek olarak hükme bağlamıştır. Bu ceza, Nisa suresinde geçen, ölünceye kadar ev hapsinden ve kendini düzelttiği kanaati doğuncaya kadar eziyet görmekten hafiftir.

Bir erkek zina itirafında bulunmuştu. Allah'ın Elçisi sopa istedi. Kırık bir sopa getirildi. *"Daha iyisi olsun"* dedi. Yeni bir sopa getirildi, budakları yontulmamıştı. *"Bundan hafif olsun"* dedi. Düzgün, yumuşak bir sopa getirildi. Allah'ın Elçisi emretti, sopa vuruldu. Sonra şöyle dedi:

Ey insanlar! Artık Allah'ın koyduğu sınırlardan kaçınmanızın zamanı geldi. Kim bu pisliklerden bir şey yaparsa Allah'ın örtüsüyle örtünsün. Çünkü bize yüzünü gösterene Allah'ın Kitabını uygularız[326].

Burada evli, ya da bekar olduğuna bakılmaksızın, suçluya 100 değnek vurulması, sonra Allah'ın kitabının uygulandığının söylenmesi, bütün şüpheleri kaldıracak mahiyettedir. Çünkü Allah'ın Kitabı'nda 100 değnek dışında bir ceza yoktur.

Eş- Şeybânî dedi ki; Abdullah b. Ebî Evfâ'ya *"Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem recm cezası uy-*

[326]- Muvatta, Hudûd, 2/12.

guladı mı?" diye sordum. "Evet" dedi. "Nur suresinden önce mi, sonra mı" dedim. "Bilmiyorum" dedi[327].

Kur'an, Tevrat'ta yer alan, Peygamberimizin de bir süre uyguladığı zina ile ilgili hükümleri neshetmiştir. Peygamberimizin önceki uygulamalarına bakarak Nur Suresinin, bekarlara verilecek cezayı düzenlediği, Kur'an'da evlilerle ilgili hüküm olmadığı, onlara recm cezası gerektiği kanaatine varanlar olmuştur. Halbuki üç ayette, evlilere verilecek cezanın da 100 değnek olması gerektiği açıkça gösterilmiştir:

1- Karısının zina ettiğini iddia edenle ilgili ayetler:

Karılarına zina suçu atan ve kendileri dışında şahitleri olmayanlar... Böyle birinin şahitliği, kesinkes doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutması ile olur.

Beşincisinde, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine uğramayı diler.

Kadından o azabı (el- azab) giderecek olan şu şekilde dört defa şahitlik etmesidir: Allah şahit, kocası kesinkes yalan söylüyor.

Beşincisinde, eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğramayı diler. (Nur 24/6-9)

[327]- Buhârî, Hudûd, 21.

8. âyette geçen *“o azab = el- azab”* ifadesi, dört ayet önceki 100 değnek cezasını gösterir. Oradaki *“el”* takısı ahd içindir. Yani başında bulunduğu kelimeye, önceden belirlenmiş bir anlam yükler. Zina konusunda Kur’an’da belirlenmiş azab, sadece 100 değnektir. Arapça bakımından o kelimenin başka bir şeyi göstermesi mümkün değildir. Kocası tarafından zina ile suçlanan kadının evli olacağı da kesindir.

2- Evli cariyelerin zinası ile ilgili ayet:

"… ellerinizin altındaki mümin cariyeler… Evlendikleri zaman fahişelik yaparlarsa hür kadınlara verilen o azabın (el- azab) yarısı gerekir... (Nisa 4/25)

Evli hür kadınların cezası recm olsa, taşlanarak öldürmenin yarısı olmaz. Çünkü bazıları tek taşla ölür, bazıları için çok sayıda taş gerekir. Yarıya bölünebilecek olan, sadece yüz değnektir.

3- Peygamber eşleriyle ilgili ayet:

Ey peygamberin hanımları! İçinizden kim açık bir fahişelik yaparsa onun için o azab (el- azab) ikiye katlanır. (Ahzab 33/30)

Peygamber hanımlarının evli olduğu açıktır. Onlara verilebilecek bir cezanın katlanabilir cinsten olması gerekir. Ölüm cezasının iki katı olmaz ama 100 değnek i-

kiye katlanabilir.

Bu ayetlerde geçen el-azab kelimesi de, sadece Nur suresindeki 100 değneği gösterir. Çünkü onlardaki *"el"* takısı da ahd içindir.

Sonuç olarak zina suçunun tek cezası 100 değnektir. Bu kadar açık delillerden sonra bunun aksi iddia edilemez. Zaten Allah'ın Elçisi şöyle demiştir: İmkan buldukça şüphelerle had cezalarını düşürün[328]. Bu kadar açık delil varken şüpheli delile dayanarak recm cezası savunulamaz.

Böylece Kur'an, zina cezası konusunda hem Tevrat'ı, hem de İncil'i neshetmiş olmaktadır.

[328]- Molla Hüsrev II/81; Damad, II/545, 546

Bakara 124

İBRAHİM ALEYHİSSELAM

Rabbi İbrahim'i bir takım sözlerle imtihan etmişti. O da tam başarı gösterdi. Rabbi: "Ben seni insanlara önder yapacağım" dedi. İbrahim: "Soyumdan da olsun" dedi. Rabbi: "Sözüm yanlış davranacak olanlarını kapsamaz" dedi.

İbrahim aleyhisselam çok sayıda imtihandan geçirilmiştir. İlgili bazı ayetler şöyle sınıflandırılabilir:

A- Kavmine Karşı Kesin Tavrı

"Bir gün İbrahim babası Azer'e şöyle dedi: "Şimdi sen putları tanrılar olarak mı algılıyorsun? Ben hem seni hem kavmini, gerçekten, açıkça yoldan çıkmış görüyorum." (En'am 6/74)

Biz daha önce İbrahim'in olgunluğunu sağlamıştık. Biz onu biliriz.

Bir gün İbrahim, babasına ve kavmine şöyle dedi: "Bu heykeller ne ki, onlara bağlanıp duruyorsunuz?"

Dediler ki;"Biz bildik bileli atalarımız onlara kul olurlar."

Dedi ki; "Hem siz hem babalarınız, gerçekten, açıkça yoldan çıkmışsınız."

"Sen ciddi misin, yoksa bizimle eğleniyor musun?" dediler.

"Hayır, dedi; Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir, onları yaratan odur. Ben buna tanıklık ederim."

(Kendi kendine şöyle dedi:)

"Siz dönüp gittikten sonra, vallahi, putlarınıza bir oyun oynayacağım."

Onları parça parça etti, sadece büyüğünü bıraktı. Belki ona başvururlar diye.

Dediler ki; "Bunu Tanrılarımıza kim yaptı? Bunu yapan tam bir zalimdir!"

"Bir gencin onlara dil uzattığını duymuştuk" dediler. "Ona İbrahim derler."

"Getirin onu, herkesin önüne! Belki bir gören olmuştur." dediler.

İbrahim'e dediler ki; "İbrahim! Bu işi tanrılarımıza sen mi yaptın?"

"Belki şu büyükleri yapmıştır, dedi. Sorun onlara!.. Eğer konuşurlarsa."

Hemen kendilerine döndüler ve "Siz var ya siz, asıl zalim sizlersiniz!" dediler.

Sonra baş aşağı geri döndüler. İbrahim! dediler. Sen de iyi bilirsin, bunlar konuşacak değillerdir."

Dedi ki; "Yani siz, Allah'ın dûnundan[329], size ne fayda sağlayacak ne de zarar verebilecek bir şeye kul oluyorsunuz, öyle mi?

Size de yuh olsun, Allah'ın dûnundan kul olduğunuza da! Hiç aklınızı kullanmaz mısınız?"

Dediler ki; "Yakın şunu!.. Tanrılarınıza destek olun!.. Eğer bir iş yapacaksanız"

"Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve güvenli ol." dedik.

Ona bir düzen kurmak istediler, ama biz onları çok zararlı çıkardık.

İbrahim'i kurtardık, Lut'u da. Onları herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık.

İbrahim'e İshak'ı, üstelik Yakub'u da verdik. Her birini iyi kimseler yaptık.

Onları, buyruğumuz altında yol gösteren önderler yaptık. İyi işler yapmayı, namaz kılmayı, zekat vermeyi vahyettik. Onlar, bize kul olmuşlardı. (Enbiya 21/51-73)

"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda, sizin için güzel bir örnek vardır. Bir gün kavimlerine şöyle demişlerdi: "Biz hem sizden uzağız, hem Allah'ın dûnundan neye kul oluyorsanız ondan... Biz sizi tanımıyoruz. Aramızda ebedi düşmanlık ve kin doğ-

[329]- "Dûn" kelimesi için Bakara 23'le ilgili açıklamalara bakınız.

muştur. Bu, sizin Allah'a, bir tek ona, güvenmenize kadar sürecektir..." (Mümtehine 60/4)

B- Eşini ve Çocuğunu Bitkisiz, Çıplak Bir Vadiye Bırakması

"Rabbimiz!.. Ben soyumdan bir kısmını senin kutsal Mabedinin yanında, bitkisiz, çıplak bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz!.. Bu, namazı sürekli kılsınlar diyedir. İnsanlardan kimilerinin gönlünü onlara yönlendir. Onları çeşitli ürünlerle azıklandır. Belki şükrederler." (İbrahim 14/37)

C- Tek Başına Bir Ümmet Olması

İbrahim tek başına bir ümmetti. Allah'a boyun eğmişti. Dosdoğru idi. Müşriklerden değildi.

Allah'ın verdiği nimetlere şükrederdi. O da onu seçti ve ona doğru yolu gösterdi. (Nahl 16/120-121)

D- Oğlunu Kurban Etmesi

İbrahim, "Rabbim! Bana iyi bir evlat ver." diye yalvardı.

Ona yumuşak huylu bir oğlan müjdesi verdik.

Onunla birlikte çalışma çağına geldi. O zaman babası ona şöyle dedi: "Yavrucuğum! Ben rüyamda görüyorum... Ben seni, gerçekten kesiyorum... Düşün bakalım, ne diyeceksin?.." Dedi ki; "Babacığım! Sana ne emrediliyorsa yap. Allah'ın yardımıyla benim sabırlı biri olduğumu göreceksin."

İkisi de teslim olmuştu. Baba oğlunu yüz üstü ya-

tırmıştı.

İşte tam o zaman "İbrahim!.. diye seslendik.

Sen o rüyayı gerçekten doğru yorumladın. Biz güzel davrananları, işte böyle ödüllendiririz."

Bu, tamı tamına açık ve yıpratıcı bir imtihandır.

Çünkü ona kan bedeli olarak büyük bir kurbanlık vermiştik.

Sonraki nesillerin dilinde o, bu teslimiyetiyle anılıp durmaktadır.

Selam İbrahim'e!..

Güzel davrananları işte böyle ödüllendiririz.

O, bize güvenen kullarımızdandır. (Saffat 37/100-111)

Bakara 133

SORU CÜMLELERİ

Yakub ölüm döşeğinde iken, orada olmak istemez miydiniz? O gün oğullarına sormuştu: "Benden sonra neye kul olacaksınız?" Onlar: "Senin İlahına kul olacağız! Ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın İlahına; o tek İlaha... Biz, zaten, ona teslim olmuş kimseleriz" demişlerdi.

Soru bir şeyi, ya öğrenmek ya da kabul ettirmek için sorulur. Öğrenmek için sorulana tasavvur, diğerine tasdik sorusu denir. Mesela “Hasan mı geldi?” sorusu, gelenin kim olduğunu öğrenmek için sorulabileceği gibi Hasan’ın gelip gelmediğini onaylatmak için de sorulabilir.

Daha farklı amaçlarla da soru sorulabilir. Bunların en yaygın olanları şunlardır:

1- Bir şeyin varlığını pekiştirmek için soru (İstifham-ı ikrârî).

Babanın oğluna, “Ben senin baban mıyım?” diye sorması böyledir.

2- Bir şeyin yokluğunu pekiştirmek için soru (İstifham-ı inkârî).

Yabancı birine, “Ben senin baban mıyım?” diye so-

rulması böyledir.

3- Örnek vermek için soru (İstifhâm-ı temsîlî) .

Bu türden sorular, anlatılacak olaya muhatabın ilgisini çekmek için teşvik kalıbı ile sorulur. Mesela "Bize yanlış yapana nasıl ders verdiğimizi öğrenmek ister misiniz?" sorusu böyledir. Arapça'da buna, tenbîh, vaîd veya tehdît ... amaçlı soru denir[330]. İstifham-ı temsîlî terimi, bunların hepsini içerdiği için, tercih edilmiştir.

Kur'an'da bu tür sorular çoktur. Ayetteki soru onlardandır. Bu gibi ayetlere meal verilirken, sorunun şekline değil, amacına dikkat edilmiştir.

[330]-Bkz. Sa'd et-Teftezânî, Mes'ud b. Ömer, Muhtasar'ul-Meânî, (Muhammed b. Abdurrahman el-Ğazvînî'in Telhis adlı kitabının şerhi) İst. 1304, s. 197 vd.

Bakara 171

AKLINI KULLANMAYANIN HALİ

Görmezlikten gelen bu kişiler, karga gibidirler; karga, kavramadığı sese karşılık öter. Onun kavradığı sadece bağırma ve çağırmadır. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar.

İnsanı koyun, sığır ve deve gibi hayvanlardan ayıran, akıldır. İnsan aklını kullanmadığı zaman onlar gibi olur. Çoğu kişi, din konusunda aklıyla değil, duygularıyla hareket eder. Dünya ve ahiret mutluluğunu etkileyecek bir konuda, böyle bir tavır kabul edilemez. Allah Teâla, şöyle buyurur:

Cinlerden ve insanlardan bir çoğunu gerçekten Cehennem için yaratmış olduk. Onların kalpleri vardır, onunla kavramazlar. Onların gözleri vardır, onlarla görmezler. Onların kulakları vardır, onlarla işitmezler. Onlar; koyun sığır ve deve gibidirler; hayır, daha da düşüktürler[331]. Gafiller işte onlardır. (Araf 7/179)

Koyun, sığır ve deve diye tercüme ettiğimiz kelime

---

[331]- Daha düşük diye tercüme edilen (الۆگل)’in kökü olan dalâlet Arapça’da, yoldan çıkma ve düşük seviyede olma anlamınadır. (Lisan’ul-Arab)

en’âm (الأنعام)’dır[332]. Türkçe’de bunu tek bir kelime ile karşılamak mümkün değildir. Bir çok meal, “dört ayaklı” diye tercüme eder. Dört ayaklı tanımına kedi, köpek ve vahşi hayvanlar da gireceğinden doğru bir tercüme olmaz. Bu sebeple kelimenin anlamı, tam olarak yazılmıştır.

Koyun, sığır ve deve faydalı hayvanlardır. Ama kâfirler. “bu hayvanlardan da düşüktürler”. Onların bu konumu karganın konumuna uygun gelmektedir. Çünkü o, zararlı bir hayvandır.

Karga leşle beslenir. Küçük kuşları, yumurtaları ve civcivleri yer. Yiyecek aramak için çöplükleri karıştırır. Tahıl bitkilerine, meyve ağaçlarına, sebzelere ve bağlara büyük zarar verir. Gelişmiş psişik yetenekleri vardır, kolayca evcilleştirilebilir[333]. Kâfir de ***“İş başına geçti mi, ortalığı karıştırmak, kaynakları tahrip etmek ve nesilleri bozmak için gayret gösterir.”*** (Bakara 2/205) Onu bu hale düşüren, aklını kullanmamasıdır. Aklını kullanırsa yola gelebilir.

Kâfirler kargaya benzetilerek Araf 179’daki *“Onlar; koyun, sığır ve deveden de düşüktürler”* hükmüne açıklık getirilmiştir. Âyetler arası ilişkiye dikkat etmeyenler bu âyete; *“Onlar; bunlardan da sapıktırlar”* veya *“Onlar; bunlardan da şaşkındırlar”* şeklinde anlam vermişlerdir. Koyun, sığır ve deveye, sapık veya şaşkın demenin haklı gerekçesi olamayacağı için bu, yanlış bir meâl

---

332- Müfredât, n’am maddesi.
333- Büyük Larousse Ansiklopedisi.

olmaktadır.

Kâfir – karga ilişkisi, *Habil – Kabil* olayında da vardır. Yoldan çıkarak kardeşi Habil'i öldürmüş olan Kabil kendini, karga kadar olamamakla suçlamıştır. Bu olayı anlatan ayetler şöyledir:

"Onlara, Adem'in iki oğlunun olayını olduğu gibi anlat: Bir gün birer kurban sundular. Birininki kabul edildi, diğerininki edilmedi. Kabul edilmeyen, "Emin ol, seni öldüreceğim" dedi. Öteki: "Allah, sadece sakınanlarınkini kabul eder" dedi.

"İnan ki, beni öldürmek için elini kaldırsan, ben seni öldürmek için el kaldırmam. Ben Allah'tan, varlıkların sahibinden korkarım".

İsterim ki, hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenip o cehennem ateşinin arkadaşlarından olasın. Zalimlerin cezası budur".

Sonra ötekisi nefsine uydu ve kardeşini öldürdü… Kaybedenlere karıştı gitti.

Derken Allah, yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Bu ona, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi içindi. "Yazık bana!" dedi. "Şu karga kadar da mı olamadım ki, kardeşimin cesedini gömeyim?" Nihayet ettiğine pişman oldu. (Maide 5/27-31)

Bakara 184

ORUÇ FİDYESİ

Sayılı günlerde... Sizden kim hasta veya yolculukta olursa, o günler sayısınca diğer günlerde oruç tutsun. ***Onu tutabilenlere bir yoksulu doyuracak fidye de gerekir.*** *Kim bir hayrı içten gelerek yaparsa onun için daha iyi olur. Oruç tutmanız sizin için daha iyidir. Eğer bilmiş olsaydınız!*

"Onu tutabilenlere bir yoksulu doyuracak fidye de gerekir." Âyetteki "onu" zamiri; ya önceki ayette yer alan oruç = siyam kelimesini, ya da bu ayetteki kaza orucunu gösterebilir:

A- *"Onu"* zamiri 183. ayetteki oruç = siyamı gösterir diyenlerin yorumları şöyledir:

1- "Ramazan orucunu tutabilenlere bir yoksul doyuracak fidye de gerekir." Ayeti, Ramazan bayramında verilen fitreyi emreder. Bu bizim yorumumuzdur. Gerekçeleri bu bölümün sonunda yer alacaktır.

2- Tefsircilerin çoğuna göre yolcu ve hasta olmayıp oruç tutabilenler başlangıçta serbestti; isteyen oruç tutar; isteyen tutmaz bir fakiri doyururdu. Daha sonra , ***"Sizden kim Ramazanı yaşarsa, o ayı oruçlu geçir-***

sin..." (Bakara 2/185) ayeti bunu neshetti[334].

Bu iddia üç açıdan kabul edilemez.

a- Hasta ve yolcuya, tutamadığı oruçları kaza etme emri verilirken, oruç tutabileceklere fidye ruhsatı verilmesi çelişki olur. Allah'ın kitabında çelişki bulunmaz.

b- Ayetin metni muhayyerlik değil, vücub ifade eder. "وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ Onu tutabilenlere bir yoksulu doyuracak fidye gerekir" cümlesi, mübteda ve haberden oluşan isim cümlesidir. Haber, ef'âl-i ammeden olup hazfedilmiştir. İsim cümlesi sübut ve devam ifade eder. Çocuğun emzirilmesi ile ilgili şu ayet de aynı cümle yapısındadır: وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ (Sütannenin) gıda ve giyeceğini temin; çocuk kendi için doğurulmuş babanın görevidir. (Bakara 2/233) Bu ve benzeri ayetlere, tefsirlerde vücub anlamı verilirken yalnız yukarıdaki ayete muhayyerlik anlamı verilmesi kabul edilemez.

c- Burada nesihten bahsedilemez. Çünkü nesheden ayet, ya önceki ile aynı hükmü ya da daha hafif bir hükmü içerir. Oruç tutabilenlere verildiği iddia edilen ruhsatın kaldırılması şeklinde bir nesih olamaz[335]. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***Biz bir ayeti nesheder veya unutturursak, yerine ya daha hayır-***

---

[334]- Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf el- Endelüsî el- Gırnâtî, (654 – 754 h.) el- Bahr'ul-muhît fî't-tefsîr, Beyrut 1412/1992, c. II, s. 189.

[335]- Bakara 106. ayetle ilgili açıklamalara bkz.

lısını, ya da dengini getiririz. (Bakara 2/106)

"Oruç tutamayanlar, bir yoksulu doyuracak fidye versinler."

Kimi tefsirciler de ayetin *"Onu tutabilenlere.."* olumlu cümlesini *"Onu tutamayanlara..."* şeklinde olumsuza çevirmişlerdir. Bundan hareketle ayetin, şeyh-i fânî denen ve her gün biraz daha güç kaybettiği için oruç tutacak gücü olmayanlarla ilgili olduğu iddia edilmiştir. Olumlu cümleyi olumsuza çevirmenin kabul edilemeyeceği açıktır.

Bu görüş, Kur'an'ın şu hükmü ile de çelişir: ***"Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez... Rabbimiz! Gücümüzün yetmediği yükü bize taşıtma…"*** (Bakara 2/286) Bir şeye gücü yetmeyenler, ondan sorumlu olmazlar.

B- *"Onu tutabilenlere.."* âyetindeki *"onu"* zamirinin kaza orucunu gösterdiğini söyleyenlerin yorumları şöyledir:

1. Hasta ve yolcular iki kısımdır. Bir kısmı oruca dayanamazlar; bunlar daha sonra kaza orucu tutarlar. Bir kısmı da fazla sıkıntı çekmeden oruç tutabilirler. İşte ayet; bunların ikinci kısmını, oruçla fidye arasında muhayyer bırakmıştır. Fahrettin Razi, bu görüşten başkasına itibar edilemeyeceğini

söyler[336].

Bize göre âyetin manası vücub ifade ettiğinden ona dayanılarak muhayyerlik yorumu yapılamaz.

2. Ebû Hayyân'a göre İmam Malik bu ayeti şöyle yorumlamıştır: Ramazan ayı gelene kadar, tutma gücü olduğu halde önceki Ramazandan kalma kaza orucunu tutmayana fidye gerekir[337].

Kaza borcu olan ve onu tutmaya gücü yetenlerin hepsini değil de bir kısmını fidye kapsamına sokmak için delil gerekir. Böyle bir delil yoktur. Kaza borcu olan herkesi fidye ile yükümlü tutmak da olmaz. Önce orucu kaza emri, sonra onun yerine fidye emri vermek bir çelişkidir. Allah'ın kelamında çelişki olmaz. Ayrıca 185. ayet, kazası olanın, onu tutması emrini pekiştirmiştir.

3. Hasta ve yolcu olduğu için oruç tutamayanların, kaza ile birlikte fidye vermeleri gerekir[338]. Bu yorumu aktaran Ebubekr el-Cessâs (öl. 370 h./ 980 m.), kime ait olduğundan ve gerekçelerinden bahsetmemiştir.

SONUÇ

Bu son yorum; yani hasta ve yolcu olduğu için oruç

---

[336]- Faherettin er-Râzî , (öl. 606 h.) et-Tefsîr'ul-Kebîr, Lübnan 1420/1999, Bakara 184'ün tefsiri.
[337]- Ebû Hayyân, el- Bahr'ul-muhît fî't-tefsîr, Bakara 184'ün tefsiri.
[338]- Ebubekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, Ahkâm'ul-Kur'ân, öl. 370 h. İst. 1335, c. I, s. 176.

tutamayanların, kaza ile birlikte fidye vermeleri yorumu doğru gözükmektedir. Çünkü Arapça'da zamir en yakınını gösterir. Uzağı göstermesi için karine gerekir. Burada zamire en yakın kavram "diğer günlerde oruç tutma" yani orucu kaza etme kavramıdır. Tutamadığı Ramazan orucunu, daha sonra tutabilen hasta veya yolucuya fidye yükü yüklenmesi, Kur'an'ın fidyeye verdiği anlama uygundur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Hac ve umreyi Allah için eksiksiz yapın. Engellenecek olursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden kim hasta olur veya başında bir rahatsızlık bulunur(da tıraş olursa ona) fidye olarak oruç, sadaka veya kurban gerekir." (Bakara 2/196)

Başını tıraş etmeden hac veya umreyi tamamlamak esas olduğu için tıraş edenin bir eksiği olur. Ayet, eksiğin fidye ile tamamlanmasını emretmiştir. Oruç âyetinde "Oruç tutmanız sizin için daha iyidir." buyurulması, hasta veya yolucu olduğu için, Ramazanda oruç tutmayanın hayrında eksiklik olacağı açıktır. Orucu kaza edebildiği zaman fidye de verirse eksiklik giderilmiş olur. Orucu kaza etme fırsatı bulamamışsa yapacak bir şey yoktur. Çünkü Allah kimseye gücünün yetmeyeceği bir yük yüklemez. Bu, aynı zamanda, özrü sebebiyle, saçı tıraş etmenin veya orucu kazaya bırakmanın önünde engel teşkil eder. Zor durumda olmayan o ruhsattan yararlanmaz.

Şu yorum daha doğru gözükmektedir:

Âyetteki "onu" zamiri 183. ayetteki orucu = siyamı

gösterir. Âyetin anlamı şöyledir: "Ramazan orucunu tutabilenlere bir yoksul doyuracak fidye de gerekir." Âyet, Ramazan bayramında verilen fitre ile ilgilidir. Abdullah b. Ömer demiştir ki; Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem fıtır sadakasını, ya da şöyle dedi; Ramazan sadakasını; erkeğe, kadına, hüre ve köleye, hurmadan bir sa'[339] veya arpadan bir sa' olarak farz kıldı. İnsanlar bunu yarım sa' buğdayla denkleştirdi[340]."

Oruç; kadın, erkek, hür ve köle her müslümana farzdır. Bu hadis, fitrenin de aynı şekilde farz olduğunu açıklamıştır. Ayetteki "orucu tutabilenler" ifadesi, bu hadis ile tam örtüşmektedir. Şu âyet de aynı mahiyettedir: ***"Güven içinde olursanız, hacca kadar umreden yararlanan kişiye, kolayına gelen bir kurban gerekir."*** (Bakara 2/196) Bu kurban, kurban bayramına, fitre de Ramazan bayramına denk gelir. Bir ay oruç tutan yahut hac ve umre gibi iki önemli ibadeti bir araya getirenler, fitre veya kurbanla bunun şükrünü yerine getirmiş olurlar. Denebilir ki, Mekke'de oturanlar o kurbanı kesmez. Bu da sizin yorumunuzu yoka çıkarır. Ama Mekkeliler o günlerde kurban bayramı kurbanı keserler. Dışardan gelenler, yolcu sayıldıkları içi bu kurbanı kesmezler. Böylece her ikisi de o günlerde kurban kesmiş olurlar. Eğer Mekkelilere, hac kurbanı görevi de yüklenseydi onlara güç gelirdi. Allah bu dine bir güçlük koymamıştır. (bkz. Hac 22/78)

Son iki yorum, yukarıdaki bütün tenkitlerden uzak-

---

[339]- Sa' 3920 gr. Ağırlığında bir ölçü birimidir.
[340]- Buharî, Zekat, bab sadakat'il-fıtr, 77.

tır. Bunlarda ne nesih iddiası, ne vücub ifade eden ayete muhayyerlik anlamı verme, ne de olumlu anlamı olumsuza çevirme vardır. Bizim tercihimiz, âyetin fitreyi emrettiği yolundadır. Bunun üç sebebi vardır:

Birincisi bu yorum, peygamberimizin açıklamasına uygun düşmektedir. Çünkü onun her uygulaması, bir ayet ile ilgilidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Sana da bu Zikri (Kur'an'ı) indirdik ki; kendilerine indirileni insanlara açıklayasın."*** (Nahl 16/44) Fitreyi, başka âyetle ilgilendirmek mümkün değildir

İkinci olarak âyet, fitre miktarını "bir yoksul yiyeceği" olarak açıklamıştır. Yoksulluğun alt sınırı, karnını katıksız yiyecekle doyurmaktır. Yukarıdaki hadiste belirtildiği gibi 2920 gr. Hurma veya arpa, bir yoksulu ancak bir gün doyurabilir. Yoksul olmayan onunla yetinmez. Peygamberimiz, o açıklamasıyla, yoksul yiyeceği konusuna da açıklık getirmiştir.

*Üçüncü sebep şudur: Âyete, "hasta ve yolcu olduğu için oruç tutamayanların, kaza ile birlikte fidye vermeleri gerektiği" anlamı verilirse ona, (tutamadıkları her gün için**)** ifadesini eklemek gerekir. Fitre anlamı verilince bu sakınca da ortadan kalkar.*

Bakara 188

RÜŞVET

İnsanların mallarından bir kısmını, günaha girerek, bile bile yemek için o mallarla yetkililere ulaşmayın.

Rüşvet *rişâ* kelimesinden alınmıştır. Rişâ ip demektir[341]. Rüşvet, ipi kovaya bağlayıp kuyunun suyuna ulaşmaya benzer. Rüşvet alan, kova gibidir. Rüşvet veren, onu kullanarak hakkı olmayan bir mala ulaşır.

Ayet rüşveti iki şarta bağlamıştır:

1- Başkasının malını bile bile haksız yere yeme amacı.

2- Bu amaca ulaşmak için yetkililere mal verilmesi.

Kişi, kendi hakkını almak için yetkili kişiye mal verirse bakılır: Yetkili, bir şey beklemeden görevini yapmışsa verilen mal hediye olur. Görevini, hakkı olmayan bir malı alma şartıyla yapmışsa o mal, alan için rüşvettir ama veren için değildir. Çünkü veren, bir hakkını almak için vermek zorunda kalmıştır.

---

[341]- Kamus tercümesi.

Bakara 200-202

BAŞARININ ŞARTALARI

İnsanlardan kimi der ki: "Rabbimiz! Bize ne vereceksen, bu dünyada ver!" Onun Ahirette alacağı bir şey kalmaz. Onlardan kimi de şöyle der: "Rabbimiz! Bize bu dünyada güzellik ver, Ahirette de güzellik ver. Bizi o ateşin azabından koru!"Onlara kazandıklarından bir pay vardır. Allah hesabı çabuk görür.

Başarının iki şartı vardır; biri istemek, diğeri gerekli güce sahip olmaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***Senin Rabbin rızkı, isteyen ve gücü yeten için yayar***[342]***. O, kullarının içlerini bilir ve onları görür.*** (İsra 17/30)

"Allah yeryüzünde yiyecekleri, dört günde, araştıranlar için eşit uzaklıkta belirlemiştir." (Fussilet 41/10) Yeryüzünde ekmek, peynir, et vs. yoktur. Ama onları elde edecek imkanlar vardır. O imkanlar belli ölçüdedir. Ölçüsüz olsaydı kimse kimseyi tanımaz, herkes kendi başına buyruk olurdu. Allah Teâlâ şöyle buyurur***: "Allah rızkı, kulları için bol bol seriverseydi yeryüzünde taşkınlık ederlerdi. Ama o, istediği ölçüde indirmektedir."*** (Şura 42/27) Kaynaklar kıt olduğu için israf yasaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Yiyin, için ama israf etme-***

---

[342]- Bakara 105 ile ilgili açıklamalara bkz.

yin. O israf edenleri sevmez." (Araf 7/31)

Allah, rızık için gereken kanunu koymuş ve kendine şöyle seslenmemizi istemiştir: ***"… Dilediğine hesapsız rızık verirsin."*** (Al-i İmran 3/27) Onun dilediği kimseler koyduğu çalışma kanuna uyanlardır.

Bakara 200-202. ayetlerde insanlardan kiminin yalnız dünyalık istediği, kiminin de hem dünyalık hem ahiretlik istediği bildirilmiştir. Hepsi kazançlarından pay alacaktır. Çalışıp kazanmayana bir şey yoktur. Ahireti isteyen de çalışmak zorundadır. ***"Kim Ahireti ister ve mümin olarak onun için çalışırsa onlar çalışmalarının karşılığını göreceklerdir"*** (İsra 17/19) Demek ki, bir şeyi istemek yetmez, onun için çalışmak gerekir. Şu ayetler, her şeyi özetlemektedir: ***"İnsanın çalıştığından başkası kendinin olmaz. Çalışmasına bakılacak. Sonra karşılığı tastamam verilecektir".*** (Necm 53/39-41)

Yukarıdaki hükümler, imkanları en iyi değerlendirmenin yollarını gösterir. Önümüze o imkanları koyan Allah Teâlâ'dır. Onun vermediği hiçbir şeye sahip olamayız. Kuraklık olsa veya aşırı yağmurlar ürünü çürütse çiftçinin yapacağı fazla bir şey kalmaz. Bu dünyada imtihandan geçirildiğimiz için Allah Teâlâ, bizi çeşitli sıkıntılarla dener. Bir âyet şöyledir:

"İnsanın başına bir sıkıntı gelince bizi yardıma çağırır. Sonra katımızdan ona bir nimet verdiğimiz zaman: "Bu bana bilgimden dolayı verilmiştir" der. Hayır; o bir imtihandır, fakat çokları bilmezler." (Zümer 39/49)

Bakara 229

TALAK

(Erkeğin Evliliğe Son Verme Yetkisi)

O talak iki defa olur. Her birinden sonra kadını ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle ayırmak gerekir.

Kur'an'a göre talak, kocanın hakkıdır. Çünkü talakla ilgili fiillerin tamamının faili kocalardır. Kadının evliliği sona erdirme hakkına iftidâ denir. İftidâ daha sonra gelecektir. Yukarıdaki âyette Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"O talak iki defa olur. الطلاقُ مَرّتَان"

(الطلاق)'ın başındaki "ال" marifelik ekidir; *"O bilinen talak"* demek olur. O talakın ne olduğu Talak sûresinde açıklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz Allah'tan sakının. Onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar. Açık bir fuhuş yapmış olurlarsa o başka. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine yazık etmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bunun ardından yeni bir durum ortaya çıkaracaktır."

"Kadınlar sürelerinin sonuna geldikleri zaman onları ya maruf[343] ile tutun veya maruf ile ayırın. İçinizden güvenilir iki kişiyi şahit tutun; şahitliği Allah için yerine getirin. İşte bu size, içinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa ona bir çıkış yolu açar.

Ona, beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse, o ana yeter. Allah onu, hedefine ulaştırır. Allah her şey için bir ölçü koymuştur. (Talak 65/1-3)

Allah, her şey gibi, talak için de ölçü koymuştur. Ömer'in oğlu Abdullah, karısını hayızlı iken boşamıştı. Ömer, bunu Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve selleme sorunca o, şöyle demişti:

"Söyle ona, eşine dönsün; temizleninceye kadar ondan ayrılmasın. Sonra adet görür arkasından tekrar temizlenirse bundan sonra isterse birlikte olmaya devam etsin, isterse ilişkiye girmeden onu boşasın. İşte bu, o iddettir ki, Allah kadınların ona göre boşanmalarını emretmiştir[344]." Abdullah b. Ömer dedi ki; "Peygamberimiz, yaptığım boşamayı geçersiz saymış ve şu ayeti okumuştu: *"Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda*

---

[343]- Maruf; güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey. (Müfredât, arf maddesi)

[344]- Buhârî, Talâk, 1,3,44,45; Tefsîru Suret'it-Talak, 1; Müslim, Talak 1,14; Nesaî, Talak 13,15,19; İbn Mâce, Talak 1,3; Darimî, Talak 1,2; Muvatta', Talak 53; Ebû Dâvûd, Talak 4, Tirmîzî. Talak. (Yukarıdaki metin, Buhârî, Talâk, 1'in tercümesidir.)

iddetlerini gözeterek boşayın." Yani onları iddetlerinin başlangıcında boşayın[345]*."*

Demek ki, *"...iddetlerini gözeterek .."* boşamak için kadının hayızlı olmaması, eğer temizse o temizlik dönemi içinde eşiyle ilişkiye girmemiş olması gerekir. Abdullah b. Ömer'in yaptığı boşama ölçüye uymadığı için Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellemin buna çok sinirlendiği rivayet edilmiştir[346]. Bu sebeple olmalı ki ona, fazladan bir temizlik dönemi bekleme cezası vermiştir. Çünkü eşini, o hayızdan temizlendikten sonra değil, ikinci kez temizlikten sonra boşayabileceğini söylemiştir.

Bunun önemli hikmetleri vardır. Erkek, hayızlı eşiyle ilişkiye giremeyeceğinden huzursuz olabilir. Kadın hayızdan temizlenince erkeğin ona arzusu üst sınıra çıkar. İlişkiye girince arzusu azalır. Erkeğin karısını, ilişkiye girmediği temizlik döneminde boşayabilmesi boşama önünde tabii bir engel oluşturur.

Talakla birlikte kadın iddet beklemeye başlar. Bu süre, adet gören için üç kere adet görüp temizleninceye kadar geçen süredir. Adet görmeyen üç ay, hamile olan da doğuma kadar bekler[347].

"Kadınları iddetleri içinde boşayın" emrinden sonra yapılacak şeyler şöyle sıralanır:

1- İddeti saymak,

---

[345]- Ebû Davûd, Talak 4, Hadis no: 2185.
[346]- Buhârî, Ahkâm 13.
[347]- Bakara 2/229; Talak 65/4.

2- Kadını evden çıkarmamak,

3- Kadının çıkmaması,

4- Süre bitiminde kararı gözden geçirip kadını ya iyilikle tutmak veya iyilikle ayırmak.

5- İki kişiyi şahit tutmak.

İddeti sayma, erkeğe verilmiş bir görevdir. Bu, eşiyle yakından ilgilenmesini zorunlu kılar. Eğer iddeti saymazsa dönüş imkanı varken süreyi geçirerek hakkını kaybedebilir. Kadın, iddeti ile ilgili olarak kocasını doğru bilgilendirmek zorundadır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri o kadınlara helâl olmaz."*** (Bakara 2/228) Adet olduğu halde olmadım derse günaha girer.

Eşlerin iddet bitinceye kadar ayrılmamaları önemlidir. Kadın evden çıkar veya çıkarılırsa eşler, bir başkasının yanında birbirlerinin kötü hallerini ortaya dökerek soğukluğun artmasına sebep olabilir ve kötü niyetli kişilerin engeline takılabilirler. Bunun zararını kendileri çeker. *"... Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine yazık etmiş olur..."* âyeti bunu göstermektedir.

Erkek bu süre içinde durumu gözden geçirip daha sağlıklı bir sonuca varabilir. Kadın da kocasını ikna etme fırsatını yakalar. Çünkü iddet bitinceye kadar koca, eşine dönme kararı verebilir. Bu süre içinde kadının kocasına karşı davranışlarında bir sınırlama yoktur. Onun ilgisini çekmeye çalışabilir. Aralarında cinsel ilişki olursa erkek eşine dönmüş sayılır.

Erkek karısına dönmek isterse marufa uygun olarak döner. Ayrılmak isterse güzellikle ayrılır[348]. Kadına zarar vermek ve iddetini uzatmak için dönemez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Kadınları boşadınız, onlar da bekleme sürelerinin sonuna vardılarsa artık ya maruf[349] ile tutarsınız veya maruf ile ayırırsınız. Yoksa onları, zarar vermek ve haklarına saldırmak için tutmayın. Bunu yapan, kötülüğü kendine yapmış olur. Allah'ın ayetlerini arzularınıza alet etmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. İndirdiği Kitap ve doğru bilgi ile o, size öğüt vermektedir. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah her şeyi bilir." (Bakara 2/231)

Erkeğin karısına dönmesi iyi niyet şartına bağlıdır. Hatta iddetin sonunu beklemeden de karısına dönebilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Eğer kocalar arayı düzeltmek isterlerse, kadınlara iddet içinde dönmeye daha çok hak sahibidirler."*** (Bakara 2/228) Yani iddet bitiminde dönebildiğine göre, iddet esnasında öncelikle dönebilir.

Kadın, kocasının kötü niyetli olduğunu ispatlarsa, dönüşünü kabul etmeyebilir. Kötü niyeti ispat zordur.

Cahiliye Arapları talâkı bilirlerdi. Fakat bunun belli bir sayısı yoktu. Koca karısını boşar, iddet esnasında ona döner ve bu işi istediği kadar yapabilirdi. Böylece

---

348- Bakara 2/231, Talâk 65/2

349- Maruf; güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey. (Müfredât, arf maddesi)

karısına ne kocalık yapar ne de başkasıyla evlenmesi için onu serbest bırakırdı. İddeti bitse dahi evlenmesini yasaklayabilirdi[350]. İslam, sınırsız talâk hakkını üçe indirdi ve ilk ikisinde kocaya iddet içinde dönme hakkı tanıdı. Üçüncü boşamadan sonra bu hakkı tanımadı. Dolayısıyla karısını, adetten temizlenmişken, ilişkiye girmeden boşayan kişi, bir boşama hakkını kullanmış olur. Süre sonunda ayrılığa karar vermenin bu konuda bir etkisi yoktur. Evliliği devam ettirme kararı verilirse yine bir boşama meydana gelmiş fakat evlilik yeniden kurulmuş olur.

Buraya kadar anlatılanlar, bir tek boşama ile ilgili işlemlerdir. "O talak iki defa olur” âyeti, bunun iki kere olabileceğini hükme bağlamıştır. Aksi taktirde Cahiliye döneminde olduğu gibi kadınlara, bu yolla zulüm yapılabilirdi. Allah zulme izin vermez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Erkek üçüncü defa boşarsa, artık bu kadın ona helal olmaz[351]. Kadın başka bir kocayla evlenir, o da boşarsa bakarlar: Eğer Allah’ın koyduğu sınırlarda duracakları kanaatine varırlarsa, birbirlerine dönmelerinde bir günah yoktur…” (Bakara 2/230)

Hem boşama sırasında, hem bekleme süresinin sonundaki işlemlerde şahit bulundurmak gerekir. Böylece işlemin başı ve sonu tespit edilmiş olur. Kur’an’ın, ev-

---

[350]- Cessas, Ahkâm’ul-Kur’an, c. II, s. 73; M. Reşid Rıza, Tefsiru'l-Menar, Kahire, III, 38.

[351]- Erkek üçüncü ve son hakkını da kullanmış olur.

lenmede şahit şartı koşmayıp boşamada koşması, bu işleme daha çok önem verdiğini gösterir.

Talak hakkının, böyle üç ile sınırlanması fıtrata uyar. Çünkü istenmeyen bir işten sonra en çok iki kez özür kabul edilir, üçüncüde kabul edilmez. Bunu Musa aleyhisselam ile Hızır olayında da görürüz.

Mûsa Hızır'a, "Sana öğretilenden bana da bir olgunluk bilgisi öğretmen için seninle gelebilir miyim?" dediği zaman Hızır: "Gel, ama sen benimle beraber olmaya dayanamazsın. İç yüzünü bilmediğin bir şeye nasıl dayanacaksın?" "Bana uyarsan, ben sana anlatıncaya kadar hiç soru sorma!" demişti. Musa aleyhisselam iki kere soru sormuş "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. Çünkü artık benim tarafımdan beyan edilecek son özür noktasına ulaştın" demişti. Üçüncü soruyu da sorunca Hızır, "İşte bu benimle senin aranı ayırır" demişti[352]. Üçüncüden sonra artık özür kabul edilmez. Tıpkı bunun gibi üçüncü talaktan sonra kocanın özür beyan etme imkanı sona erer. Bu da fıtrata uygun bir boşama olur.

Bir mecliste üç talak

Bu açık âyetlere rağmen, Kur'an'a ve fıtrata aykırı olarak, İslam âleminde üç talak hakkının bir anda kullanılabileceği, yani erkeğin karısına; *"seni üç talakla boşadım"* demesiyle üç boşama hakkını da kullanmış sayılacağı meşhur dört mezhep ve Zahiri mezhebi tarafından

[352]- Kehf 18/66-78.

kabul edilmiştir. Şimdi bu görüşlerin tutarsızlığını bir başka açıdan görmeye çalışalım:

"الطلاق مرتان ***O talak iki defa olur***" (Bakara 2/229) ayetinde defa diye tercüme edilen مرة kelimesi, zaman dilimi جزء من الزمان anlamına gelir[353]. Talak Suresinin 1. ayeti bunun iddet süresi kadar olduğunu açıklamıştır. Koca karısını, bu süre içinde, ancak bir kere boşayabilir. İkinci ayet şöyledir:

"Kadınlar sürelerinin sonuna vardıkları zaman onları ya iyilik (mâruf) ile tutun veya iyilikle ayırın..."

"O talak iki defadır" ayeti, bu şekilde yapılan boşamanın iki kere olabileceğini hükme bağlamıştır. Dolayısıyla kadını, bir defada iki veya üç talakla boşamak mümkün değildir.

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Abdu Yezîd, karısı Ümmü Rukâne'yi boşamış, Müzeyne kabîlesinden bir kadınla evlenmişti. Kısa bir süre sonra kadın Allah'ın Elçisine gelmiş ve Abdu Yezîd'in iktidarsız olduğunu ima için başından aldığı bir kılı göstererek, onun bana ancak şu kıl kadar faydası olabilir. Benimle onun arasını ayır." demişti.

Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem buna öfkelenmişti. Adamın oğlu Rukâne'yi ve kardeşlerini çağırdı. Sonra orada bulunanlara o iki çocuğu göstererek: "Bunu şu ve şu bakımlardan, diğerini de şu ve şu

---

[353]- Müfredât, mrr maddesi. Besâir c. IV, s. 490.

bakımlardan Abdu Yezîd'e benzer buluyor musunuz?" diye sordu.

Onlar: "Evet" dediler.

Allah'ın Elçisi Abdu Yezîd'e: "Onu boşa." diye emretti. O da isteneni yaptı.

Sonra Allah'ın Elçisi: "Önceki eşine; Rukâne'nin annesine dön." dedi.

Abdu Yezîd: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben onu üç talâkla boşadım." dedi.

Allah'ın Elçisi: "Biliyorum, sen ona dön" dedi ve şu ayeti okudu:

"Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti sayın." (Talâk, 65/1)[354].

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Abdu Yezîd'in oğlu Rukâne de babası gibi karısını üç talâk ile boşadı, sonra buna fazlasıyla üzüldü. Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem ona, karısını nasıl boşadığını sordu.

Üç talâkla, dedi.

Allah Elçisi; bir mecliste mi? diye sordu.

Evet, dedi.

Bu bir talâktır, istersen ona dön dedi. O da hemen döndü[355].

---

[354]- Ebû Dâvûd, Talâk, 10

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem ve Ebû Bekir devri ile Ömer'in halifeliğinin ilk iki yılında üç talâk, bir talâk sayılırdı. Hattâb oğlu Ömer: "İnsanlar ihtiyatlı olmaları gereken bir konuda aceleci davranmaktalar. Acaba, onu, onların aleyhine geçerli saysak mı?" dedi ve geçerli saydı[356].

Bu tarihten sonra fetvalar, şaşırtıcı bir şekilde değişti. Yukarıdaki rivayetleri yapan Abdullah b. Abbas da görüş değiştirdi. Mücâhid diyor ki; İbn Abbas'ın yanındaydım, bir adam geldi, karısını üç talâkla boşadığını söyledi. İbn Abbas bir süre sessiz kaldı. Karısını ona döndüreceğini sandım. Sonra söze şöyle başladı: "Biriniz tutup ahmaklık yapıyor, sonra İbn Abbas! İbn Abbas! demeye başlıyor. Allah şöyle buyurmuştur: ***"Kim Allah'tan korkarsa o ona bir çıkış yolu yaratır."*** (Talâk, 65/1). Sen Allah'tan korkmadın. Ben de sana bir çıkış yolu görmedim. Rabbine isyân etmişsin. Karın senden ayrılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetlerini gözeterek boşayın."*** (Talâk, 65/1)[357].

---

[355]- Ahmed İbn Hanbel, Müsned, I, 265. Ahmed b. Hanbel'e göre bu hadisi rivayet edenlerin tamamı sikattan, yani güvenilir kişilerdir. Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, Büluğ'ul-emânî min esrâr'il-feth'ir-Rabbânî, Dar'uş-Şihâb, Kahire, c. XVII, s. 7.
[356]- Müslim, Talâk, 2 (15, 16 ve 17 (1472) nolu hadisler); Nesâî, Talâk, 8; Ebû Dâvûd, Talâk, 10.
[357]- Ebû Dâvûd, Talâk, 10

Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Ömer b. Abdülaziz ve Mervan b. El- Hakem'in de buna göre fetva verdikleri bildirmiştir[358].

Hanefî, Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezhepleri de bir lafızda verilen üç talakı, üç talak saymışlardır. Yani bir kişi karısına, "seni üç talakla boşadım" dedi mi, ister hayızlı, ister temiz olsun, ister o temizlik dönemi içinde eşiyle ilişkiye girmiş olsun, isterse hiç gerdeğe girmemiş bulunsun karısının üç talakla boş olacağını söylemişlerdir.

Bunlardan bir kısmı" الطلاق مرتان *O talak iki defa olur*" (Bakara 2/229) ayetindeki ال 'ın cins için olduğunu iddia etmiştir. Bunun anlamı "Erkek karısını en fazla iki kere boşayabilir" demek olur. Boşamanın üç defa olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Bu sebeple ال 'ın cins için olduğunu savunanlar cümlenin yapısını kökten değiştirmek zorunda kalmışlardır. Serahsî şöyle der: "Mubah talakların tamamı iki defadır ve üçüncü defadır[359]." "Üçüncü defadır" ilavesi Bakara 230'daki "Erkek eşini tekrar boşarsa.." hükmünden alınmıştır. Bu hükmü katma mecburiyeti varsa "الا"in cins olma ihtimali kalmaz. Çünkü الطلاق مرتان isim cümlesidir. Devam ve sübut ifade eder. Arapça bilen herkes burada yapılanın yanlış olduğunu kolayca anlar.

---

[358]- Muvatta', Talâk, 1

[359]- Şemsuddin es-Serahsî, el-Mebsût, Beyrut, 1409 h./ 1989 m.c. VI, s. 5.

İbn Hümâm'a göre bu ayet, sünnete uygun talakın iki kere olacağını gösterir. Çünkü üç talakın bir lafızda vaki olacağı yolunda ittifak vardır[360]. Bu görüş de kabul edilemez. Ayetlere aykırı bir ittifak, ayeti etkilemez.

Bir çok fakih, الطلاق مرتان ayetindeki مرة kelimesinin bir zaman dilimini gösterdiğini söylemiştir. Hanefîlerden el- Kâsânî onlardandır. Onun sözleri şöyledir: Sanki Allah bu ayette, "onları boşamak istediğiniz zaman iki defada boşayın" demiştir. Ayrı ayrı boşamanın emredilmesi bunların bir arada yapılmasının yasaklanması olur. Çünkü arada zıtlık vardır. O zaman talakları birleştirmek haram veya mekruh olur[361]. el- Kâsânî bunu söylemiş ama yine de talakları birleştirmeyi kabul etmiştir. Bir şeyi hem yasak hem geçerli saymak ciddi bir çelişkidir.

Tefsirciler de aynı yolu izlemiş, ne مرة (merre) kelimesi üzerinde durmuşlar, ne de Bakara 229 ile Talak Suresi arasında ilişki kurmuşlardır[362].

Alimlerimiz, hüküm koyma yerine, Kur'an'ı anlamaya çalışmalıydılar. Hüküm koyma arzusu yanlış sonuçlara götürmektedir.

---

[360]- Kemal b. el-Hümam, muhammed b.Abdilvahid es-sivasi (öl. 681 h.) Şerhu Feth'il-Kadir, Dar'ul-firk Beyrut, c. IV, s. 70,

[361]- Alauddin el-Kasani (öl. 587 h.), el- Bedai'us-sanai' fi tertib'iş-şerai', Beyrut 1982, ikinci baskı.

[362]- Bu, büyük bir iddia gibi gözükebilir. Ancak ulaşabildiğim bütün tefsirleri inceledim ve hepsinin adeta birbirinin tekrarı mahiyetinde olduğunu gördüm. Kurtûbî, İbn Kesîr, Kadı Beydâvî, Ebu's-Suûd ve Feth'l-Kadîr tefsirleri bunların başlıcalarıdır.

Bakara 229

İFTİDÂ

(Kadının Evliliğe Son Verme Yetkisi)

Onlara verdiklerinizden bir şey almanız size helâl olmaz. Eşler, Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından korkarlarsa, o başka. Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından siz de korkarsanız, kadının fidye verip kendini kurtarmasında her ikisi için de bir günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Onları aşmayın. Kim Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, işte onlar zalimlerdir.

Evliliğin yürümeyeceği endişesine kapılan kadın, durumu yetkililere bildirir. Onlar da aynı endişeyi duyarlarsa kadına iftidâ yetkisi verirler. Kadın, ayrılmaya karar verirse, kocasından aldığını geri verir. Ayette geçen, "Onlara verdiklerinizden..." ifadesi, kadının kocasından aldığı mehir ve hediyelerin tamamı olarak anlaşılabileceği gibi, bir kısmı olarak da anlaşılabilir. Bunlardan ne kadarının geri verileceğine yetkililer karar verirler. Kocanın suçu yoksa tamamını geri vermek gerekir.

Yetkili makam mahkemedir. Mahkemenin olmadığı yerde hakeme başvurulur. Mahkeme de işi hakeme havâle edebilir. Aşağıdaki örneklerde kadın, peygamberi-

mize ve halife Ömer'e başvurmuştur.

Ensar'dan Sehl'in kızı Habibe, Sabit b. Kays ile evliydi. Bir gün Peygamberimiz sabah namazına çıkmıştı. Habibe'yi, alaca karanlıkta kapısının önünde buldu. "Sen kimsin?" dedi. "Sehl'in kızı Habibe'yim" diye cevap verdi. "Neyin var?" dedi. "Sâbit ile birlikte olamayacağım" dedi. Kocası Sâbit gelince Peygamber ona: "İşte Habîbe! Allah ne vermişse söyledi." dedi. Habîbe dedi ki: "Ey Allah'ın Elçisi, onun bana verdiklerinin hepsi duruyor." Allah'ın Elçisi Sâbit'e dedi ki; "Al o malı ondan". O da aldı ve Habîbe ailesinin yanında oturdu[363].

Konu ile ilgili farklı rivayetler şöyledir:

"Sâbit b. Kays'ın eşi şöyle dedi: Onu ahlak ve din yönünden suçlamıyorum fakat müslüman olduktan sonra nankör olmak istemem. Elimde değil[364]. Ondan nefret etmekten kendini alamıyorum[365]. Allah korkusu olmasa yanıma geldiğinde yüzüne tükürürdüm[366]."

"Habîbe Peygamberin komşusu idi. Sâbit onu dövmüştü[367]. O, sert mizaçlı biri idi[368]. O kocasından olabildiğince nefret ediyor ama kocası onu çok seviyordu[369]."

---

[363]- el-Muvatta' Talak 11, hadis no 31.
[364]- Buhârî, Talâk 13.
[365]- İbn Mâce, Talak 22, Hadis no 2056.
[366]- İbn Mâce, Talâk 22 , Hadis no 2057.
[367]- Darimi, Talâk, 7.
[368]- İbn Sa'd, VIII/326 (Ârim b. Fadl Hammad ibn Zeyd'den tahdisen, o Yahya b. Said b. Kays b. Amr b. Sehl'den nakledilmiştir).
[369]- Kurtubî, III/95.

"Allah'ın Elçisi; "Sana verdiği bahçeyi iade eder misin?" dediğinde Habibe, fazlasını dahi verebileceğini söyledi. Allah'ın Elçisi: "Fazlasına hayır. Fakat bahçesini verirsin" dedi[370]."

Sahabe döneminde de şöyle bir olay oldu: Ömer b. el-Hattab'a kocasını şikâyet eden bir kadın geldi. Kadın, içerisinde saman (çer-çöp) bulunan bir eve hapsedildi ve geceyi orada geçirdi. Sabah olduğunda Ömer gecesinin nasıl olduğunu sordu. Kadın "Böyle parlak bir gece geçirmedim" dedi. Bunun üzerine Ömer kocası hakkındaki düşüncesini öğrenmek istedi. Kadın onu övdü ve ardından "O yok mu o!? Fakat elimden başka bir şey gelmiyor!" dedi. Bunun üzerine Ömer iftidâ hususunda ona izin verdi[371].

Ömer, kadının kocasıyla birlikte yaşayıp yaşayamayacağını anlamak istemişti.

Gerek Peygamberimiz gerekse Ömer, nefretin nedenini sormamıştır.

Şu âyet, iftidâ konusuna açıklık getirmektedir:

Müminler! Mümin kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları imtihandan geçirin. Onların imanlarını en iyi Allah bilir. Eğer mümin olduklarını öğrenirseniz, onları kâfirlere geri çevirmeyin. Bunlar onlara helal olmazlar. Onlar da bunlara helal olmazlar. Onların bunlara harcadıklarını geri verin. Bu kadınların

---

[370]- Şevkânî , VI/277

[371]- Mâlik b. Enes, Müdevvene, II/341.

mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman, onlarla evlenmenize engel yoktur. Kâfir kadınların ismetlerine yapışmayın; onlara harcadığınızı isteyin. Onlar da kendi harcadıklarını istesinler. Bu Allah'ın size hükmüdür; aranızda o hükmeder. Allah bilir, doğru karar verir. (Mümtahine 60/10)

Peygamberimizin Mekkeli müşriklerle yaptığı Hudeybiye antlaşmasının maddelerinden biri şöyleydi: *"Senin dininden de olsa, bizden hangi adam sana gelirse bize geri göndereceksin"* Sonra Hudeybiye'de bir grup Mekkeli Müslüman kadın çıka geldi. Bunun üzerine yukarıdaki ayet indi[372]. Antlaşma şartında *"adam"* diye tercüme ettiğimiz (رجل = erkek) kelimesi vardı. Kadınlar o kapsama girmediğinden Peygamberimiz, ayetteki şartlara uyan o kadınlarla biat etti ve onları geri çevirmedi[373].

Ayet, evli olduğu halde, inançları sebebiyle kaçıp Müslümanlara sığınan kadınları konu etmektedir. Onların bu tavırları, kocalarından ayrılmaya karar verdiklerini gösterir. Yoksa bu kararı vermediği için Mekke'de kalan müslüman hanımlar da vardı. Hudeybiye ile ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

"Eğer onların arasında olan ve henüz tanımadığınız mümin erkeklerle mümin kadınları ezmeniz ve ondan dolayı size leke sürülmesi ihtimali olmasaydı Al-

---

[372]- Buhârî, şürut 15.

[373]- Safiyyurrahman el-Mebarkefûrî, er- Rahîk'ul-mahtûm, Beyrut – Lübnan, 1408/1988, s. 314.

lah savaşı önlemezdi. Allah, dileyeni ikramı içine almak için böyle yaptı. Eğer onlar ayrılmış olsalardı ,onların kâfir olanlarını acı bir azaba çarptırırdık." (Fetih 48/25)

Mümtahine Suresinin 10. âyetini bölümler halinde inceleyelim:

1- *Müminler! Mümin kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları imtihandan geçirin. Onların imanlarını en iyi Allah bilir. Eğer mümin olduklarını öğrenirseniz, onları kâfirlere geri çevirmeyin. Bunlar, onlara helal olmazlar. Onlar da bunlara helal olmazlar.*

Kadının hicret etmesi; eşini, ailesini ve yurdunu terk etmesi anlamına gelir. Göç etmesinin sebebini tespit için imtihandan geçirilmesi emredilmiştir. Bu, o kadınların gerçekten inançları sebebiyle göç edip etmediklerini anlamak içindir. Bunun tespiti Müslümanlara maddi külfet yükleyecektedir. Çünkü o kadının kocasından, bu şekilde ayrılma kararının onaylanması, bir iftidâ işlemidir. Bu işlemden sonra o artık kocasına helal olmaz. Ama kararla birlikte kocanın kadına yaptığı harcamayı iade etmek gerekir.

2- *Onların bunlara harcadıklarını iade edin.*

Bu, Habibe'nin Sabit b. Kays'a yaptığı ödeme gibidir. Hicret eden kadının malı olamayacağından ödemeyi Müslümanların yapması emredilmiştir. Bundan sonra kadın, istediği erkekle evlenebilir. Ayetin üçüncü bölümü onu göstermektedir.

3- *Bu kadınların mehirlerini kendilerine verdiği-*

niz zaman, onlarla evlenmenize engel yoktur.

Âyet gösteriyor ki, onların önceki kocalarına yapılan ödeme, Müslümanların bu kadınlara bağışıdır. Yeniden evlenmeleri halinde yeni kocalarından alacakları mehirle o borcu ödemeleri gerekmez.

Burada önemli bir husus daha vardır: Ne bu âyet, ne bakara 229, ne de Habibe hadisi, iftidâda bulunan kadına iddet bekleme görevi yükler. Boşanmada iddet emri, birinci ve ikinci talaktan sonradır. Bu, ailenin yeniden kurulması için alınmış bir tedbirdir, yoksa kadının rahminde çocuk olmadığını tespit değildir. Bu tespit bir tek adet ve temizlik süresi ile yapılabilir. Buna istibra denir. İftidâda gerekli olan da budur.

Bu âyet, devletler hususi hukuku ile ilgili hükümler içermektedir. Âyette müslüman kadınlara tanınan hakların aynısı, Müslümanların nikahı altında bulunan müşrik kadınlara da tanınmıştır. Bunu âyetin diğer bölümlerinden öğreniyoruz.

4- *İnkarcı kadınların ismetlerine yapışmayın* (و لا سكوا بعصم الكوافر).

Âyette geçen (ısam = عصم), (ısmet = عصمة)'in çoğuludur. Ismet Arapça'da engelleme ve koruma anlamlarına gelir[374]. Kadın, kocanın koruması altındadır. Bu sebeple onun, bazı davranışlarına engel olabilir. Burada müslüman kocadan ayrılıp Mekke'ye gitmek isteyen kafir kadın konu edilmektedir. "İnkarcı

[374]- el-Feyrûzâbâdî, el- Besâir, asm maddesi.

fir kadın konu edilmektedir. "İnkarcı kadınların ismetlerine yapışmayın" emri, bu kadınlara engel çıkarmayın, anlamına gelir. Konunun devleti ilgilendiren tarafı da vardır. Dolayısıyla âyet, "o kadınların ülkeyi terk etmesine engel olmayın" anlamına da gelebilir. Ömer, bu ayetin indiği gün, iki müşrik karısını serbest bırakmıştır. Onlar da Mekke'ye gitmiş, biri Ebû Süfyan ile diğeri Safvân b. Umeyye ile evlenmiştir[375]. Ebû Süfyan Mekke'nin fethi sırasında, Safvân b. Umeyye ise Huneyn savaşından sonra müslüman olmuştur[376].

Kafir kadının müslüman koca ile yaşamak istememesi bir iftidâ talebidir. Bu talebin sonuçlanması, kocasından aldığını iade etmesine bağlıdır. Ayetin ilgili hükmü şöyledir:

5- *Onlara harcadıklarınızı isteyin.*

Bu kadınlar, müslüman kocalarının kendilerine verdikleri mehir ve aldıkları hediyeleri iade edince, Habibe gibi serbest kalırlar.

6- *Onlar da kendi harcadıklarını istesinler.*

---

[375]- Buhârî, şürut 15. Buhârî, Ömer'in karsını boşadığını yazmaktadır. Biz, o kelimeyi "serbest bıraktı" diye tercüme ettik. Bunun sebebi şudur: Hadis rivayet eden kişiler, duydukları sözü aynı kelimelerle değil, o kelimelerin kendi zihinlerinde bıraktığı anlam ile naklederler. Buhârî hadis öğrenimine hicrî 205 yılında başlamıştır. Ölümü 256'dır. Yani olay ile kendi arasında en az 200 yıl vardır. Daha önce görüldüğü gibi sahabe döneminden sonra iftidâ unutulmuş, yerini muhâlaa almıştır. Böyle bir ortamda hadis nakleden kişilerin karı-koca arasındaki her ayrılığı boşama diye algılamaları mümkündür.

[376]- Muvatta', Nikah 20.

Nasıl müslümanlar, yaptıkları harcamayı istiyorlarsa, müşrikler de kendilerinden ayrılan müslüman eşlerine yaptıkları harcamayı isteyebilirler.

Müslümanların müşrik eşleri kaçıp kendi dindaşlarının yaşadığı ülkeye sığınsalar, kocaların onlara yaptığı harcama ne olacaktır? Aşağıdaki âyet de onu hükme bağlamıştır:

Eğer eşlerinizden biri kâfirlere kaçar, sonra onlardan öcünüzü alırsanız, ganimetten, eşleri kaçıp gitmiş olanlara,harcadıkları kadar ödeme yapın. Allah'a karşı gelmekten sakının. (Mümtahine 60/11)

Sonuç olarak âyetler, kadına evliliği sona erdirme hakkı tanımış, Peygamberimiz uygulamasıyla konuya açıklık getirmiştir.

Bakara 232

NİKAHIN DENETLENMESİ

Kadınlar kocalarıyla marufa uygun olarak anlaştıkları zaman evlenmelerine engel olmayın.

Ayetteki *"kocaları"* kelimesi, koca adayları anlamında mecazdır. Çünkü kadın kocasıyla zaten evli olur.

Bir başka ayette Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"(Kocası ölen kadınlar) Bekleme süresinin sonuna vardıklarında kendileri için marufa uygun olarak ne yaparlarsa yapsınlar, onun size bir günahı yoktur[377]."

Böyle bir kadının yapacağı en önemli iş yeniden evlenmesidir.

Nikâh için kadın ile erkeğin anlaşmaları yeterli görülmez. Bu konuda her toplum, kendi inancına, gelenek ve göreneklerine göre kurallar koymuştur. Ayetlerdeki "maruf" bu anlamdadır. Eski Araplarda kız, babasından veya velisinden istenir, mehri[378] verilir ve nikâhı kıyılırdı[379]. Hıristiyanlar nikâhı kilisenin, Yahudiler havranın gözetiminde kıyarlar. Laik toplumlarda nikâh, yetkili makamın izni ve gözetimi ile kıyılır.

---

[377]- Bakara 2/234
[378]- Mehir, evlenme sırasında erkeğin eşine vermeyi üstlendiği maldır.
[379]- Buhari, Nikâh, 36.

Âyetler, kadının marufa uygun kararına engel olmayı yasaklamaktadır. Maruf; güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey[380] diye tarif edilmiştir. Kur'an ve Sünnette konu ile ilgili hükümler vardır. Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellemin sözleri, marufa uygunluğu velinin denetleyeceğini gösterir. O, şöyle demiştir:

"Velisiz nikâh olmaz[381]."

"Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır. Erkek onunla ilişkiye girmişse bu ilişkiye karşılık kadının mehir alma hakkı vardır. Eğer anlaşamazlarsa sultan (yetkili kişi) velisi olmayanın velisidir[382]."

Veli, isteyip istemediğine bakmaksızın, bir başkasını bağlayıcı karar alma ve uygulama yetkisini elinde bulunduran kişidir. Bu yetkiye velâyet denir[383].

Hizam adında bir kişi, dul kızı Hansâ'yı nikâhlamıştı. Kız bu evliliği istemiyordu. Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve selleme geldi ve durumu anlattı. O da babası-

---

[380]- Er- Rağıb el- İsfehâni, Müfredât, ARF maddesi.
[381]- Et-Tirmîzî, Nikâh, bab 14, hadis no 1101; İbn Mâce, Nikâh, bab 15, hadis no 1880; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 260.
[382]- Ebû Dâvûd, Nikâh, bab 20, Hadis no 2083; Tirmîzî, Nikâh, bab 14, hadis no 1102; İbn Mâce, Nikâh, bab 15, hadis no 1879; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 66.
[383]- Şemsuddin es-Serahsî, el- Mebsût, XVI/124, Babü men la tecuzü şehadetühü; Kasım b. Abdullah Ali, Enîs'ul-fukahâ, s. 148.

nın kıydığı nikâhı geçersiz saydı. Sonra kadın Ebû Lübâbe b. Abdilmunzir ile nikâhlandı[384].

Bir bakire kız Aişe'nin yanına geldi. "Babam beni kardeşinin oğluyla evlendirdi ki, benimle kendi konumunu yükseltsin. Ama ben bundan hoşlanmıyorum." dedi. Aişe, "Allah'ın Elçisi gelinceye kadar otur." dedi. Allah'ın Elçisi geldi. Kız durumu ona anlattı. O, hemen babasına bir adam gönderip çağırttı. O konudaki yetkiyi kıza verdi. Kız dedi ki:

"Ey Allah'ın Elçisi! Aslında ben babamın yaptığına izin vermiştim ama bu konuda kadınların bir hakkı var mı, yok mu; öğrenmek istedim[385]."

Bir çok yerde kızlar, nikâh akdinin tarafı olmaktan hoşlanmazlar. Bazen kızın, evliliğe onay verip vermediğini öğrenmek bile zor olabilir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemin konu ile ilgili sözleri şöyledir:

"Dul kadın, kendisi ile ilgili olarak velisinden daha çok hakka sahiptir. Bakirenin onayı alınır. Dendi ki, "Ey Allah'ın Elçisi, bakire konuşmaktan utanır." Dedi ki, "Onun susması onay vermesi demektir[386]."

---

[384]- Ebû Dâvûd, Nikâh, bab 26, Hadis no 2101; İbn Mâce, Nikâh, bab 12, hadis no 1873; en-Nesâî, Nikâh, bab 35; (Metin İbn Mace'nindir. Hansâ ismi Ebu Davud ve en-Nesâî'de geçmektedir.)

[385]- En-Nesâî, Nikâh, bab 36; İbn Mâce, Nikâh, bab 12, hadis no 1874; Ebû Dâvûd, Nikâh, bab 26, Hadis no 2096; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 136. (Metin Nesâî'den alınmıştır.)

[386]- Müslim, Nikâh, 66, 67, 68 – (1421); Ebû Dâvûd, Nikâh, bab 26, Hadis no 2098, 2099; İbn Mâce, Nikâh, bab 11, hadis no 1870; en-Nesâî, Nikâh, bab 33, 34;

"Dul, kendi ile ilgili açık konuşur. Bakirenin susması onay vermesi demektir[387]."

Meşhur mezhepler, ayet ve hadislere önyargılı yaklaşmış ve farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hanefî mezhebi, hürriyetçi yaklaşımla, velinin izni olmadan evlenilebileceğini ileri sürmüştür[388]. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise gelenekçi bir yaklaşımla veliyi nikahı denetleme konumundan nikaha taraf olma konumuna çıkarmışlardır. Onlara göre veli, kadın adına nikâha taraf olmazsa nikâh kıyılamaz. Kadın nikâhta ne kendini, ne de başkasını temsil edebilir. Velisinden başkasını vekil etmeye de yetkili değildir, yoksa nikâh geçersiz olur. Baba bâkire kızını, ona sormadan evlendirebilir[389]. Zahirî mezhebi de hadisleri öne alan bir yaklaşım sergilemiştir. Buna göre "kadın ister bakire, ister dul olsun, velisinin izni olmaksızın evlenemez. Velileri izin vermezse onu yetkili bir kimse evlendirir[390]. "Bakirenin nikahı, babayla kızın görüşlerinin aynı kişi üzerinde birleşmesi halinde kıyılabilir[391]."

Şimdi bu görüşlerin dayandırıldığı delillere bakalım:

---

[387]- İbn Mâce, Nikâh, bab 11, hadis no 1872.
[388]- Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 13. Ömer Nasuhi BİLMEN, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İst. 1967, c. II, s. 49. Paragraf 175 (Bilmen burada veliyy-i akreb ifadesini kullanmaktadır. Baba ve dedenin veliyy-i akreb olduğu açıktır.)
[389]- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed el –Makdisî (540/620) el-Muğnî, Beyrut, 1405, c. VII, s. 5.
[390]- İbn Hazm, el-Muhallâ, c. IX, s. 25.
[391]- İbn Hazm, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.

A- Hanefî Mezhebinin Delilleri

Mezhepte Ebû Hanîfe'nin görüşü esas alınmıştır. Onun görüşü, şu üç ayete dayandırılmıştır:

(Kocanın üçüncü kez boşadığı kadın) bir başka kocayla nikâhlanıncaya kadar ilk kocaya helâl olmaz.[392]"

"(Kocası ölen kadınlar) Bekleme süresinin sonuna vardıklarında kendileri için ne yaparlarsa yapsınlar, onun size bir günahı yoktur[393]*."*

"...o kadınların kocalarıyla nikâh kıymalarına engel olmayın[394]*..."*

Âyetlerde kadın, nikâh fiilinin faili olduğu için Ebu Hanife onu, nikâhın tarafı saymış ama son iki ayetteki marufa uygunluk şartını dikkate almamıştır. Bu da ilgili hadislerin değerlendirme dışı kalmasına, ve üçüncü ayet için şu yorumun yapılmasına yol açmıştır: "Ayetteki engelleme, fiilî engelleme, yani kadını eve hapsedip evlenmesine engel olmadır. Hitap kocalaradır. Çünkü ayetin başında, "Kadınları boşadığınız zaman..." ifadesi geçmektedir[395].

Kadın iddetini tamamlayınca kocası ile ilişkisi kesilir. Yapacağı yeni evliliği denetleme görevi ona düşmez. Bu sebeple Ebu Hanife'nin değerlendirmesine katılmak mümkün olmamaktadır.

---

[392]- El-Bakara 2/230.
[393]- El-Bakara 2/234.
[394]- El-Bakara 2/232.
[395]- Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 10.

Hanefîler, velisinin onayını almadan evlenen kadınlarla ilgili şöyle derler: Kadın, izin almadan evlenmişse bakılır; kocası kendine denk ve aldığı mehir kendi seviyesindeki kadınların mehrinden (mehr-i misil[396]) az değilse velilerin bu evliliğe itiraz hakları olmaz. Kadın, kendine denk olmayan bir koca ile evlenirse velilerini sıkıntıya sokar. Sıkıntıdan kurtulmak için, onların evliliğe itiraz hakları doğar. Bu, velilere tanınmış bir haktır. Kadın onların bu hakkını düşüremez[397].

Kadının aldığı mehir, mehr-i mislinden azsa veliler; mehrin artırılmasını veya eşlerin ayrılmasını isteyebilirler. Çünkü onlar, mehrin fazlalığı ile övünür, azlığından utanırlar. Bir de bu, o kabilenin kadınlarını zarara sokar. Çünkü bundan sonra onlardan kim, mehir belirlemeden evlense, onun mehri bu kadının mehrine göre belirlenir. Kabilenin kadınlarının hakkını erkekler koruyacağından itiraz hakkı erkeklere tanınır[398].

B-Malikî, Şafiî ve Hanbelîlerin Delilleri

Bu üç mezhep, ilgili ayet ve hadisleri, geleneğe göre yorumlamışlardır. Arap toplumunda kız, babasından veya velisinden istenir, mehir verilir ve nikâh kıyılırdı[399]. Erkek nikâhın tarafı olur ama kadın olamazdı. Onun yerine velisi otururdu. Onlar bu konuda şu ayete dayanmışlardır:

---

[396]- Mehr-i misil, kendine denk kadınların aldığına denk mehir demektir.
[397]- Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 13.
[398]- Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 14.
[399]- Buhari, Nikâh, 36.

"Kadınları boşadınız, bekleme sürelerinin sonuna vardılar... Kocalarıyla marufa uygun olarak anlaştıkları zaman, evlenmelerine engel olmayın[400]."

Diyorlar ki; Âyette geçen (عضل = *engel olma*), (الإمتناع من تزو يها = *kadını evlendirmekten kaçınma*) anlamınadır. Bu da kadını evlendirmenin veliye bırakıldığını gösterir[401]. Yukarıdaki ön kabul olmasaydı ayeti böyle anlayamazlardı. Çünkü ayet, *“... kocalarıyla nikâhlanmalarına engel olmayınız[402]"* şeklindedir. Engel olma, bir kişinin yapabileceği bir konuda olur. Nikâh fiilinin faili kadındır. Bu, kadının nikahın tarafı olması demektir. Bir işi engelleme başka, yapmaktan kaçınma, başkadır. Engel olmayı, kaçınma diye tercüme etmek, ayetin anlamını değiştirmek olur.

Bir de şöyle diyorlar: “أن ينكحن أزواجهن = *kocalarıyla nikâhlanmaları...*” ifadesinde kadının fail olması, nikâha konu olmasından dolayıdır. Kadın nikah’ın tarafı olamadığına göre, kadının veli veya vekil olarak bir tek kişiyi bile evlendirmesi caiz olmaz[403].

Kadını nikâh fiilinin faili yapan Allah Teâlâ, konusu yapan da Arap geleneğidir. Gelenek esas alındığı için Allah’ın açık sözü mecaz sayılmış, yanlış üzerine yanlış yapılmıştır.

---

[400]- El-Bakara 2/232
[401]- İbn Kudâme el-Muğnî, c. VII, s. 338.
[402]- El-Bakara 2/232
[403]- İbn Kudâme el-Muğnî, c. VII, s. 338.

Kadını nikâhın konusu sayanlar, alınan mehri onun bedeli gibi görmüş, evlenmeden boşanmaya kadar bütün sistemlerini bu anlayış üzerine kurmuşlardır. Bu mezheplerden hiç biri iftidâyı, yani kadının evliliği sona erdirme hakkını kabul etmemiş, onun yerine, muhâlaa adını verdikleri bir sistem geliştirmişlerdir. Muhâlaa, kadının kocasına vereceği bir mal karşılığında kocanın evliliği sona erdirmesidir. Muhâlaa ile ilgili görüşler, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Şâfiîlerden Şirbînî şöyle diyor:

"Erkek, bir bedel karşılığı kadından yararlanma hakkına sahip olunca bu hakkı bir bedel karşılığı elinden çıkarabilir. Muhâlaanın câiz olmasının sebebi budur. Bu tıpkı alım-satım gibi olur. Nikâh, satın almaya, muhâlaa ise satmaya benzer[404]."

İbn Teymiyye, muhâlaanın talâk olmadığını ispat için şöyle demiştir:

"Muhâlaa, kadının kendini kocasından kurtarmasıdır. Tıpkı esirin kendini esaretten kurtarmasına benzer. Bu, üç talâktan sayılmaz... Dört mezhebin imamlarına ve cumhura göre esir için fidye vermekte olduğu gibi bu işlemi kadının dışında bir başkası yapabilir. Yabancı bir kişi, köleyi azat etmesi için köle sahibine onun bedelini verebilir. Bu sebeple kişinin maksadı, esire fidye öder gibi kadını, kocasının boyunduruğundan kurtarmaksa ödeme yaparken bunu şart koşmalıdır... Çünkü muhâlaa bedeli, kadını kocasına köle olmaktan kurtarmak ve o-

---

[404]- Şirbînî, Muğni'l-muhtac, III/262.

nun kadın üzerindeki hakimiyetini ortadan kaldırmak için verilir. Yoksa bu, kadının, kendi üzerindeki hakimiyeti kendi eline alması için değildir[405].

Bunlar kadına, köle kadar bile değer vermemişlerdir. Çünkü köle hürriyete kavuşunca kendi üzerinde hakim hale gelir. Ama onlara göre kadın, kocanın hakimiyetinden çıkınca velinin hakimiyeti altına girer. Kadın, satılık mal olamayacağı için onu nikâhın konusu sayıp mehri mal bedeli gibi görmek, kabul edilemez. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"…Mâruf ölçüler içerisinde o kadınların erkekler üzerindeki hakkı, onların bunlara karşı olan hakkına denktir." (Bakara 2/228)

Bu âyete göre kadını kocanın kölesi gibi görmek mümkün değildir. Çünkü köleyle efendi arasında denk haklardan bahsedilemez.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin*[406].

"Mehirler" diye tercüme edilen *"sadukât" "saduka"*nın çoğuludur. Kelimenin kökü sıdk, yani doğru sözlü olmak, sözü özüne uymaktır[407]. Erkekler evlendikleri kadınlara değer verdiklerini söylerler. Bir miktar malı mehir olarak vermek, bu iddianın ispatı olur. Âyette bir de *"gönül rızası"* diye tercüme edilen

---

405- İbn Teymiyye, Mecmuu el- Fetâvâ, c. XXXII, 306-307.
406 Nisâ 4/4.
407- İsfehâni, Müfredât, "sdk" maddesi.

"nihle" vardır. *"Nihle"* karşılıksız ikram anlamınadır[408]. Bütün bunlara göre mehir, herhangi bir şeyin bedeli olamaz.

Ayetlere şartlı yaklaşınca hadisler arasında ayırımcılık kaçınılmaz olmuş, şu hadis görülmemiştir:

Bir bakire kız Aişe'nin yanına geldi ve "Babam beni kardeşinin oğluyla evlendirdi ki, benimle kendi konumunu yükseltsin. Ama ben bundan hoşlanmıyorum." dedi. Aişe, "Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem gelinceye kadar otur." dedi. Allah'ın Elçisi geldi. Kız durumu ona anlattı. O, hemen babasına bir adam gönderip çağırttı. O konudaki yetkiyi kıza verdi. Kız dedi ki:

"Ey Allah'ın Elçisi! Aslında ben babamın yaptığına izin vermiştim ama istedim ki, bu konuda kadınların bir hakkı var mı, onu öğreneyim[409]."

Üç mezhebin kendilerine delil aldıkları şu hadiste de nikah fiilinin faili kadındır.

"Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır[410]."

408- Müfredât, "nhl" maddesi.

409- En-Nesâî, Nikâh, bab 36; İbn Mâce, Nikâh, bab 12, hadis no 1874; Ebû Dâvûd, Nikâh, bab 26, Hadis no 2096; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 136. (Metin Nesâî'den alınmıştır.)

410- Ebû Dâvûd, Nikâh, bab 20, Hadis no 2083; Tirmîzî, Nikâh, bab 14, hadis no 1102; İbn Mâce, Nikâh, bab 15, hadis no 1879; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 66.

Şu görüşleri kabul etmek de imkansızdır: Mâlikî Mezhebine göre baba, bakire kızını zorla evlendirebilir. Koca ister kör, ister şimdiki veya gelecekteki durumuna bakılınca kızdan kötü olsun, ister çirkin bulunsun, isterse kızın mehri bir kantar altın iken o, bir çeyrek dinarla evlendirmiş olsun fark etmez. Kız, 60 veya daha yukarı yaşta ve evlenmesi velisi tarafından engellenmiş durumda da olabilir. Yeter ki koca, yumurtaları ve erkeklik organı kesilmiş veya organı olmakla birlikte meni gelmeyecek şekilde yumurtaları çıkarılmış olmasın. Sahih görüşe göre bu durumda baba, kızı zorlayamaz. Deli, alaca hastalığına tutulmuş, cüzamlı, erkeklik organı sertleşmeyen (ınnîn), hadım veya güçsüz olan erkek için de zorlama yapılamaz[411].

Şafiî Mezhebine göre de bakire kızı evlendirme hakkı babaya aittir. Onlarla konuşup görüş ve onaylarını almak iyi olur ama şart değildir. Kızın annesinin iznini almak da iyidir[412].

C- Zahiri Mezhebinin Delilleri

Bu mezhep, nikahın denetimi konusunda ayetlere değil, yalnız hadislere yer vermiştir. Bu da hadislerin doğru anlaşılmasını engellemiştir. Bu yaklaşımın mantığı şudur:

---

[411]- Seydi Ahmed ed-Derdîr, eş- Şerh'ul- Kebîr, Muhammed Ali'nin tahkikiyle, Beyrut, c. II, s. 221 – 223.
[412]- Muhammed b. İdris eş-Şafiî (150/204 h.), el- Um, Beyrut 1393, c. V, s. 13-15.

“Allah’ın, Elçisine yaptığı vahiy ikiye ayrılır; biri olduğu gibi kabul edilen vahiy (vahy-i metluvv)[413], dizilişi insanı aciz bırakan bir telif, yani Kur’an’dır. İkincisi, rivayet edilen, nakledilen, telif edilmemiş, dizilişi insanı aciz bırakmayan, olduğu gibi kabul edilmeyen (gayr-i metluvv)[414] ama okunan, Allah’ın Elçisi’nden bize ulaşan haberdir. O, Allah’ın bizden ne istediğini açıklar. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: "... kendilerine ne indirildiğini insanlara açıklayasın diye[415]." Allah, birinciye yani Kur’an’a uymayı farz kıldığı gibi, ikinciye yani sünnete uymayı da farz kılmıştır, arada bir fark yoktur[416].

Sünnet, eğer Allah’ın bizden ne istediğini açıklıyorsa, Kur’an’a ihtiyaç kalmaz. Kitap ile Sünnet arasında fark görülmemesi bundandır. Allah Peygamber’e; "... kendilerine **ne indirildiğini** insanlara açıklayasın.[417]" demiştir. Yoksa, "... kendilerinden **ne istendiğini** açıklayasın " dememiştir. Bu yanlış, bir çok yanlışa yol açmıştır. Konumuzla ilgili olarak İbn Hazm şöyle diyor:

---

[413]- Yani Cebrail’in Peygamber’e getirdiği kelimelerle bize aktarıldığı için metni, tartışmasız doğru sayılır ve uyulur.
[414]- Yani Peygamberin ağzından çıkan kelimelerle değil, anlamı ile bize aktarıldığı için metni, tartışmasız doğru sayılmaz.
[415]- En –Nahl 16/44)
[416]- İbn Hazm, Ali b Ahmed b. Said el-Endelüsî, el –İhkâm fî usûl’il-ahkâm, (Bir ilim adamları heyeti tarafından tahkik edilmiştir,) Dar’ul-hadîs (Kahire) 1404/1984, c. I, s, 93.
[417]- En –Nahl 16/44)

"Peygamberin söylediği; "Dul kadın kendisi ile ilgili olarak velisinden daha çok hakka sahiptir[418]." sözü, onun izni olmadan velinin bir şey yapamayacağı anlamına gelir. O, kiminle isterse onunla evlenir ama velisinin izni olmadan nikâh kıyamaz. Eğer veli direnirse, burnu sürtülse de kadını, yetkili kişi evlendirir[419]."

Madem velinin itiraz hakkı yok, öyleyse varlığının anlamı nedir? Allah'ın dininde böyle anlamsız, hikmetsiz şey olur mu?

Bir de şöyle diyor: "Bakirenin nikahı, babayla kızın görüşlerinin aynı kişi üzerinde birleşmesi halinde kıyılabilir[420]." Demek ki, ikisinin görüşü aynı kişi üzerinde birleşmezse evlilik olmayacaktır. Marufa[421] uygunluk kıstası aranmayınca bu sonuçlar kaçınılmaz olmaktadır.

İbn Hazm, hadislerin ayetleri açıkladığını görse de önce ayetlere sonra hadislere baksaydı, velinin iznine başvurmanın bir anlamı olduğunu anlar ve sistemini ona göre kurardı. Onun böyle bir metodu olmadığı için ilgili âyetlere yer vermemiştir:

---

[418]- Müslim, Nikâh, 66, 67, 68 – (1421); Ebû Dâvûd, Nikâh, bab 26, Hadis no 2098, 2099; İbn Mâce, Nikâh, bab 11, hadis no 1870; en-Nesâî, Nikâh, bab 33, 34;

[419]- İbn Hazm, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.

[420]- İbn Hazm, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.

[421]- Maruf; güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey. (Müfredât, arf maddesi)

SONUÇ

Yukarıdaki âyetler ve hadislere göre nikahı, marufa uygunluk açısından denetlemek gerekir. Denetimi kızın velisi yapar. Bir anlaşmazlık olursa yetkili makam devreye girer. Çiftlerin evlenmesinde sakınca görülmediği taktirde onlar, şahitler huzurunda evlenme kararlarını açıklayarak nikahlanarak yeni bir aile kurarlar.

Mezheplerin konuya farklı yaklaşması, çok sayıda sıkıntının doğmasına sebep olmuştur.

Hanefi mezhebi, iki şahitle kıyılan denetimsiz nikahı geçerli saydığı için bu görüş; okullarda, iş yerlerinde ve bir çok mekanda gizli nikahlara veya kız kaçırmalarına yol açmıştır. Kaçırılan kıza iki şahit huzurunda evet dedirtilerek iş bitirilmiştir.

Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşü, başlık parasına yol açmıştır. Madem velinin taraf olmadığı nikah geçersizdir, öyleyse onu ikna etmek gerekir. Bunun en kısa yolu başlık vermektir. Başlığı mehirle karıştırmamak gerekir. Mehir kızın kendine verilir. Başlık ise babasına, kardeşine, amacasına vs. verilir.

Ayet ve hadislere uyulsa ne kız kaçırma olur, ne kadının duygusallığını kullanıp onu sıkıntıdan sıkıntıya sokan evliliklere geçit verilir, ne de başlık parası ortaya çıkardı.

Bakara 275

FAİZ

Faiz yiyenler, şeytanın peşine takılıp aklını çeldiği kimsenin davranışından farklı bir davranış göstermezler. Bu onların, "alım satım da tıpkı faizli işlem gibidir" demeleri sebebiyledir. Allah alım-satımı helâl, faizli işlemi haram kılmıştır. Her kime Rabbinden bir öğüt ulaşır da faize son verirse, geçmişte olan kendinindir. Onun işi Allah'a aittir. Kim de devam ederse, onlar cehennem ateşiyle arkadaş olurlar. Hep orada kalırlar.

Faiz, borçtan elde edilen gelire denir.

Mallar ya alım satım ya da ödünç şeklinde değiştirilir. Değiştirilen iki malın birbirinden az çok farkı varsa alım satım olur. Para verip ekmek almak öyledir. Onun peşini de olur, vadelisi de. Aralarında fark bulunmayan mallar ancak vadeli olarak değiştirilebilir. Bir kile buğday verip daha sonra aynı özellikleri taşıyan bir kile buğday almak böyledir. Buna ödünç denir. Alım satımdan gelir sağlanabilir. 75 liraya alınan ekmek, peşin 100 liraya satılırsa 25 lira kâr edilir. Ödüncün peşini olmaz. Hiç kimse, karşılığını hemen ödemek üzere ödünç almaz. Ödünçte ne verilmişse geriye onun dengi alınır. Fazla bir şey şart koşmak faiz olur. Ödünç dışındaki borçlarda da durum aynıdır. Allah'ın Elçisi sallallahu a-

leyhi ve sellem “Faiz yalnızca borçta olur.[422]” demiştir. Dolayısıyla borçtan gelir sağlamaya yönelik her işlem, faizli işlemdir.

Borçtan gelir elde etme ayrı, mal alım satımı ayrıdır. “Alım satım da tıpkı faizli işlem gibidir." diyenler, şeytanın aklını çeldiği kimse gibi davranır. Alım satım ile faizi aynı saymak, gerçekten tam bir yanıltma olur.

100 altını, bir ay vadeli 101 altına karşılık ödünç veren onu, borçlunun malı içinde artsın diye verir. Bu, şu ayetin belirttiği işlemdir:

“İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz şey Allah’ın yanında artmaz.” (Rum 30/39)

Faiz olmaması için ödünç verilen ana malı yani 100 altını almak, kalan 1 altını almamak gerekir. Bu, şu ayetin hükmüdür:

“..Eğer tevbe ederseniz ana mallarınız sizindir. Böylece ne haksızlık edersiniz ne de haksızlığa uğrarsınız.” (Bakara, 2/279.)

İslam öncesi Araplara Cahiliye Arapları denir. Onlar borç verdikleri zaman ana mala dokunmadan, her ay belli bir gelir sağlamak şartıyla verirlerdi. Vadesi dolunca alacaklarını isterler, eğer borçlu ödeyemezse, yeni bir faiz tespit ederek vadeyi uzatırlardı[423]. Borç, vadeli satıştan doğmuşsa, ödeme zamanı gelince borçluya, *“Borcunu*

---

[422]- Dârimî, Büyu, 42 .
[423]- Fahrü'r-râzi, Fahreddin er-Râzî, Ebu Abdillah M. b. Ömer b. Hüseyn (v. 606/1209) et-Tefsirü'l-Kebîr, VII, Mısır, 1357/1938, sh.91.

ödeyecek misin, yoksa artıracak mısın?" diye sorarlardı. Öderse öder, yoksa borca bir miktar ilave ile vade uzatırlardı[424].

Kur'an, faizin her çeşidini yasaklamış, borcunu zamanında ödeyemeyenlerle ilgili şöyle bir hüküm getirmiştir: *"Borçlu, darlık içinde ise, rahata çıkıncaya kadar beklenir. Bağışta bulunmanız sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz[425]."*

Aşağıdaki olaylar bu ayetlerin iniş sebebi sayılmıştır:

Sakîf Kabilesi'nden 'Amr b. 'Umeyr'in dört oğlu Mes'ud, Abduyaleyl, Habîb ve Rebîa, Mekke'de bulunan Benî Mahzûn'dan Muğîre oğullarına ödünç verirlerdi. Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem Taif'i fethedince (Hicret'in 8. senesi) bu kardeşler müslüman oldular. Daha sonra Muğîre oğullarından faiz alacaklarını istediler. Bu olay şu ayetin inmesine sebep oldu:

"Müminler! Allah'tan korkun, faizden geriye ne kalmışsa onu bırakın. Eğer inanan kişilerseniz."

Bunu yapmadınız mı, bilin ki, Allah ve Elçisi tarafından bir savaşla yüz yüzesiniz. Tevbe ettiniz mi, ana mal-

---

[424]- İbn Rüşd, (v. 520/1126) Mukaddimât (el-Müdevvenetü'l-Kübrâ ile birlikte), III, sh.18, Matbaa-i Hayriyye, 1324; İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, Darü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1957, c.I, s. 241. İbnü'l-Arabî burada veresiye alış verişten dolayı tahakkuk eden alacağı söz konusu etmektedir. Yukarıya bu yazılmıştır.

[425]- el-Bakara, 2/280.

larınız sizindir. Ne haksızlık edersiniz, ne de haksızlığa uğrarsınız." [426]

Bunun üzerine bu dört kardeş dediler ki: "Biz tevbe edip Allah'ın emrine uyuyoruz. Bizim Allah ve Resûlü ile savaşa gücümüz yetmez."

Faizden vazgeçerek yalnız ana mallarını almaya razı oldular ve Muğîre oğullarından ana mallarını istediler. Onlar darda olduklarını belirterek; "Ürünler yetişinceye kadar bize süre tanıyın." dediler. Dört kardeş, süre tanımaya yanaşmadılar. Bu olay da şu ayetin iniş sebebi oldu:

"Borçlu darlık içinde ise genişliğe çıkıncaya kadar beklenir. Ama bağışta bulunmanız sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz." (Bakara 2/280)[427].

A- Faizin Çevresinde Koruma Çemberi

Allah'ın Elçisi altın, gümüş, arpa, buğday, hurma ve tuzun bazı satış şekillerini de faizli işlem saymıştır. Ebû Saîd el-Hudrî'nin (r.a.) bildirdiğine göre o, şöyle demiştir

"Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma ve tuza karşılık tuz, misli misline ve peşin o-

---

[426]- el-Bakara, 2/278-279.

[427]- Burada anlatılan olay için bkz. Fahru'r-râzî, VII, sh.106-110; Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1935, I. sh.972.

lur. Kim artırır ya da fazlasını isterse faize girmiş olur. Bu konuda alan da veren de birdir[428]."

Bir malın kendi cinsiyle değişimi daha çok ödünçte olur. İnsanlar ödünce alım satım görüntüsü vererek faiz yasağını delebileceklerinden Allah'ın Elçisi'nin altı mal ile ilgili sözleri faizin etrafında bir koruma çemberi oluşturmuştur. Çünkü o malların tamamı, ödünç verilebilir mallardır.

Bu ve benzeri hadislerin kapadığı faiz kapılarını ve oluşturduğu koruma çemberlerini görmeye çalışalım.

1 - Altı malı kendi cinsiyle peşin değişme

Altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurmayı kendi cinsiyle değiştirirken değişimin peşin olması şart koşulmuştur. Buna göre 10 altını, vadeli 11 altına satmak, faizli işlemdir. Bu çok önemlidir; çünkü buna satış denseydi, faizli ödünçler satış şeklinde verilmeye başlanırdı. Bu durumda 100 lirayı daha sonra verilecek 110 liraya karşılık ödünç vermek faiz; ama onu vadeli 110 liraya karşılık satmak ticari işlem sayılırdı.

2 - Altı malı kendi cinsiyle eşit değişme

Hadis, altı malı kendi cinsiyle peşin değişirken miktarların eşit olmasını şart koşmuştur. Buna göre 10 adet Reşat altını verip peşin 11 adet Reşat altını almak faizli işlem olur. Allah'ın Elçisi, "Faiz sadece borçta

---

[428]- Müslim, Müsâkât, 82 (1584).

olur[429] " dediğine göre, bununla faizli borç arasında ilgi kurunca yasağın önemi ortaya çıkar.

Faizcinin asıl isteği, verdiği 10 altına karşılık 11 altın alacaklı duruma gelmektir. Bu işlemi meşru yoldan yapabilirse onu borca çevirmek zor olmaz. Meselâ önce 11 altın ödünç verir, bunun için gerekli teminatları alır, sonra bir başka 10 altına karşılık borçludaki 11 altını satın alır. Bu iki işlem sonunda o, 10 altın vermiş, 11 altın alacaklı duruma geçmiş olur. İstenmeyen bir durumun doğmaması için bu işlem ya evrak üzerinde yapılır, ya da faizcinin güvendiği bir kişi, borçluya vekil olup işlemleri yürütürdü. Bunun kurumları da oluşurdu. Ama bu malların kendi cinsleriyle değiştirilmesi hâlinde bedellerin eşit miktarlarda olması şartı bu kapıyı kapamıştır.

Nitekim eskiden, ödünç işlemlerinde alacaklıya yasal bir menfaat sağlamak için muamele-i şer'iyye adı verilen göstermelik bir satış yapılırdı. Meselâ ödünç alacak taraf bir malını, ödünç verecek kişinin önüne koyar ve "Bunu sana 10 altına sattım." der, o da onu satın ve teslim alır ve parayı öderdi. Sonra ona; "Bu malı, bedelini bir yıl sonra ödemem şartıyla bana 11 altına sat." der, o da satardı. Böylece o, alım satım görüntüsü altında, 10 altına karşılık bir yıl vadeli 11 altın borçlanmış olurdu. Bunun birçok usulü vardı

Osmanlı döneminde kurulan bankalardan Emniyet Sandığı'ndaki bir cep saati; kredi alanların ödeyecekleri

---

[429]- Müslim, Müsâkât, 102 (1596); Nesâî, Büyu, 50.

faizi yasallaştırmak için her gün defalarca satılır, sandığa hibe edilirdi[430]. Eğer yukarıdaki yasak olmasaydı bu defa cep saati yerine bankada bir görevli bulundurulur, bu görevli kredi alacak kişi adına daha önce belirtilen işlemleri tamamlar onu 11 altın borçlandırır sonra ona 10 altın verirdi.

3 - Ödünç verilebilen yakın cinsleri peşin değişme

Allah'ın Elçisi şöyle demiştir:

"... Bu cinsler değişik olursa peşin olması şartıyla istediğiniz gibi satabilirsiniz[431]."

İlgili hadislerde, değişik cins olarak, aynı türden olan altın ile gümüş ve buğday ile arpa sayılmış, farklı türlerden olan hurma ile tuza yer verilmemiştir. Allah'ın Elçisi şöyle demiştir:

"Gümüşe karşılık altın elden ele satıldığında gümüşün fazla olmasında bir zarar yoktur, fakat veresiyesi olmaz. Arpaya karşılık buğday elden ele satıldığında arpanın fazla olmasında bir zarar yoktur, fakat veresiyesi olmaz[432]."

Altın ile gümüş ve buğday ile arpa birbirlerinin yerine konabilirler. Bunların fiyatları arasında uzun süre önemli değişiklik göstermeyen oranlar bulunur. Bu malların değişiminde peşinlik şartının olması, faize açılabilecek bir kapıyı daha kapamıştır.

---

[430]- Bu bilgi, eski İstanbul Müftüsü Selahattin KAYA'dan alınmıştır.
[431]- Müslim, Müsâkât, 81(1583).
[432]- Ebû Davud, , 12; hadis no 3349.

Meselâ 1 dinar 10 dirhem değerinde ise, 100 dinar[433] 1000 dirhem değerinde olur. Bunları veresiye değiştirmek yasak olmazsa, faizci elindeki 1000 dirhemi bir yıl sonra ödenecek 120 dinara karşılık satar ve alım satım perdesi altında %20 faizli ödünç işlemi yapabilir. Aynı şey arpa ve buğday için de olabilir.

Bu hadis, Türk lirası verip karşılığında vadeli döviz almanın yolunu da tıkamıştır. Meselâ 1000 Amerikan dolarının bugünkü değeri kadar Türk lirası verip bir yıl sonra ödemek üzere 1200 Amerikan doları alınamaz. Çünkü bunlar birbirlerinin yerine geçebilen şeylerdir. Yukarıdaki hadislerden bunun faiz olacağını anlamak zor değildir.

4 - Farklı paraları günlük kur ile değişme

Abdullah b. Ömer dedi ki; Beqî'de deve satardım. Dinara karşılık satar yerine dirhem alırdım, dirheme karşılık satar yerine dinar alırdım. Allah'ın Elçisi'ne geldim, Hafsa'nın evindeydi; "Ey Allah'ın Elçisi, müsaadenle bir şey sormak istiyorum; ben Beqi'de deve satıyorum; dinara karşılık satıp yerine dirhem alıyorum. Dirheme karşılık satıp yerine dinar alıyorum. Ona karşılık onu alıyor, buna karşılık bunu veriyorum." dedim. Dedi ki:

"Günün fiyatıyla almanda bir sakınca yoktur; yeter ki, aranızda bir şey bırakarak ayrılmayın[434]."

---

[433]- Dinar altın paraya, dirhem ise gümüş paraya verilen addır.
[434]- Ebû Davud, , 14; hadis no 3354; Nesâî, Büyu, 50 .

Buna göre altın ile gümüşü o günün fiyatıyla değişmek gerekir. Eğer böyle olmasaydı faiz yasağı yine delinebilirdi. Meselâ 1 dinar, 10 dirhem değerinde iken faizci önce 11 dinar ödünç verir, gerekli teminatları alır, sonra da elindeki 100 dirhemi, borçludaki 11 dinara karşılık satardı. Bu iki işlem sonunda o, alım satım görüntüsü altında %10 faizli ödünç vermiş olurdu. Bunun yasal kurumları da oluşturulabilirdi. Ama bedelleri günün fiyatı ile değiştirme şartı bu kapıyı kapamıştır. Böylece hadisler, alım satım adı altında faizli ödünce açılan tüm kapıları kapamış olmaktadır.

B- Mezheplerin Usul Hataları

Meşhur dört mezhep faizi, alım satımdan doğan ve borçtan doğan faiz olarak ikiye ayırmış ve sistemlerini alım satımdan doğan faiz, yani altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz satışı ile ilgili hadisler üzerine kurmuşlardır. Borç faizini ise faiz ve sarf (kambiyo) bölümlerinde değil, karz ve sulh bölümleri içinde çok kısa bir şekilde işlemişlerdir. Allah "alım-satımı helâl, faizli işlemi haram"[435] kıldığı halde fakihlerin faizi, neden alım satımın bir bölümü saydıklarını anlamak zordur.

Faizli işlemi altı maddenin bazı alım satım şekillerine bağlı olarak sistemleştirenler onun bu maddeler ile sınırlı olamayacağını gördükleri için, ilgili hadislerden faizli işleme sebep olabilecek özellikler (riba illetleri) çıkararak kıyas yoluyla faizin kapsamını genişletmiş-

[435]- Bakara 2/275.

lerdir. Bu mezhepler, kendi sistemleri içinde de çelişkiye düşmüşlerdir.

Hanefiler iki şeyi faiz illeti saymışlardır. Bunlar *kadr* ve *cins'*tir. Kadr, ölçek ve tartıyı içerir. Cinsin faiz illeti olduğu, hadislerdeki *"Altına karşılık altın, buğdaya karşılık buğday...."* sözünden çıkarılmıştır. Kadr ise hadislerde geçen *"misli misline"* ifadesinden çıkarılmıştır. Kadr'in hadislerden nasıl çıkarıldığı şöyle açıklanmaktadır:

"Kadr, ölçeğe vurulan mallarda kile, tartılan mallarda vezindir[436]. Hadiste geçen *"buğdaya buğday"*ın anlamı «buğdaya karşılık buğday satışı...» dır. Bir buğday tanesi de buğdaydır. Onu hiç kimse satmaz, satsa da alan olmaz. Çünkü bir işe yaramaz. O zaman bununla ister istemez işe yarayacak[437] ölçüde buğday satışının kastedildiği anlaşılır. Bunun satılabilecek mal olduğu da ölçek ile bilinebilir. Böylece bu mallardaki ölçeğe (kileye) vurulma özelliği hadisin göstermesiyle belli olmuş olur.

Allah'ın Elçisi'nin "Altına karşılık altın." sözü de öyledir. Altın tozuna da altın denir ama onu hiç kimse satmaz. Tartılabilen altın satılır. O zaman tartılma özelliği hadisin delaletiyle sabit olmuş olur. Allah'ın elçisi

---

[436]- Şemsüddin es-Serahsî, el-Mebsût, XII, 113.

[437]- Serahsîde mütekavvim olarak geçen kelime "işe yarayan mal" şeklinde tecüme edilmiştir. Mütekavvim mal demek, kullanılması yasak olmayan ve elde edilmiş bulunan mal demektir. Buradaki tercümeye "işe yarayan mal" ifadesi uygun düşmektedir.

sanki şöyle demiştir: «tartılan altına karşılık altın, ölçeğe vurulan buğdaya karşılık buğday...[438]»

Hadislerde şu ifade de yer alır: “Bu cinsler değişik olursa peşin olması şartıyla istediğiniz gibi satabilirsiniz[439].“ Bundan da cinsleri aynı olup ölçü birimleri farklı olan veya ölçek yahut tartı ile işlem gördüğü halde cinsleri farklı olan iki malın birbiriyle değişiminin peşin olmasının şart koşulduğunu anlamışlardır.

Buna göre hurda demir verip çubuk demir almak istenirse her iki demirin aynı ağırlıkta olması ve değişimin peşin olması gerekir, yoksa faizli işlem olur. Demire karşılık bakır almak istenirse her iki bedeli peşin ödemek yeterli olur. Çünkü bunların ikisi de tartıyla alınıp, satılan mallardır. Cinsleri farklı olduğu için biri diğerinden fazla olabilir ama bu takas veresiye olamaz, yoksa faizli işlem olur.

Bu prensibe göre altın veya gümüşten basılı bir parayı (nükûd) verip tartıyla satılan bir malı veresiye almak faizli işlem sayılmalıdır. Çünkü altın ve gümüş tartıyla alınıp satılır. Ama Hanefîler bunu caiz görür ve sebeplerini şöyle açıklarlar:

1- Altından ve gümüşten basılı dinar ve dirhemlerle tartıyla alınıp satılan diğer mallar arasında görünüşte (sureten) bir fark vardır. Çünkü dinar ve dirhemler san-

---

[438]- Şemsüddin es-Serahsî, el-Mebsût, XII, 116.
[439]- Müslim, Müsâkât, 81(1583).

cat[440] denen ağırlık birimleriyle, diğer mallar da men[441] ile tartılırlar.

2- Bunlar arasında görünmeyen (manen) bir fark daha vardır. Dinar ve dirhemler tayinle taayyün etmezler. Ama diğer mallar tayinle taayyün[442] ederler.

3- Aralarında değerlendirme yönünden (hükmen) de fark vardır. 1 dinara karşılık 12 men demir alınsa, demiri satıcı, dinarı da alıcı, diğerinin görmediği yerde tartmış olsa, teslim aldıktan sonra altınlar tekrar tartılmadan satılabilir[443] ama demiri tartıyla satabilmek için müşterinin onu yeniden tartması gerekir.

Madem arada bu kadar fark vardır, öyleyse tartılan diğer mallarla nakitler, tartıda her yönüyle ortak olmamış olurlar[444].

Hem altın ve gümüşün tartı ile satıldığına dayanarak tartıyı (vezn) faiz illeti saymak hem de onları diğer mallarla değişirken bu illete riayet etmemek tam bir çeliş-

---

[440]- Taştan yapılmış, tartı birimi.
[441]- Men, 260 dirhemlik bir ölçüdür. (Ömer Nasuhi BİLMEN, Kamus, c. IV, s. 126) Bir şer'î dirhem 2.975 gr. geldiğinden yaklaşık 774 grlık bir ağırlık eder.
[442]- Tayinle taayyün, belirlenen şeyin kendisi demektir. Alıcı hangi mal üzerine pazarlık yapmışsa onu alır, satıcı onun yerine başka bir mal veremez. Çünkü mallar tayinle taayyün eder. Ama alıcı satıcıya gösterdiği paranın yerine aynı değerde başka para verebilir. Mesela satıcıya 10 liralık bir kağıt para gösterdiği halde onun yerine 10 tane bir liralık verebilir. Satıcı onu, bu on lirayı vermeye zorlayamaz.
[443]- Çünkü altın paralar basılı olacağı için ağırlık ve ayarı bellidir.
[444]- Bkz. Hidaye, Feth'ül-kadîr ve Bâbertî'nin Hidaye şerhleri, c V, s. 274 vd.

kidir. Hanefilerin tartıyı faiz illeti saymayıp şöyle demeleri gerekirdi: Altın ve gümüş her ne kadar tartı ile alınıp satılıyor olsa da bunlar, tartıyla satılan diğer mallardan sureten, manen ve hükmen farklı olduğu için vezin faiz illeti olamaz.

Vezn faiz illeti olamayınca ister istemez kile de faiz illeti olamayacak ve iki illetten biri sayılan kadr, faiz illeti olmaktan çıkacaktır. Bu da Hanefîlerin alım satıma dayalı faiz sistemini tümüyle çökertecektir.

Aynı tenkit Hanbeliler için de geçerlidir. Hanbeliler bir taraftan şöyle diyorlar:

"Eğer altın ve gümüşte faiz illeti tartı (vezn) olsaydı tartı ile işlem gören malları bunlarla veresiye almak caiz olmazdı. Çünkü veresiyenin haram olması için ribanın iki illetinden biri yeterlidir.[445]"

Hem bunu söylüyorlar hem de Hanefîler gibi vezn'i faiz illeti olarak kabul ediyorlar. Ne büyük çelişki!

Malikîler, hadislerdeki arpa, buğday, hurma ve tuza bakarak faizin, sadece temel gıda maddesi olup saklanabilen veya gıda maddelerini lezzetlendiren şeylerde olacağını söylemişlerdir. Bunlar kendi cinsleriyle değiştirildiğinde miktarların eşit ve mübadelenin peşin olması gerektiğini, farklı cins gıdalarla değiştirildiğinde miktarlarda eşitlik aranmayacağını, yalnızca mübadelenin peşin olması gerektiğini söylemişlerdir.

---

[445]- İbn Kudâme, el-Muğnî c. IV, s. 138.

Bu görüş, her ne kadar alım satım ile faizli işlemi birbirinden ayıran ayete aykırı ise de kendi içinde tutarlıdır. Çünkü arpa, buğday ve hurma temel gıdalardandır ve saklanabilir özellikleri vardır. Tuz da yiyecekleri tatlandırmaya yarar.

Biriktirilsin veya biriktirilmesin bütün gıda maddelerinin veresiye takası ile her çeşit eşyanın kendi cinsiyle veresiye, bire iki takası ribe'n-nesie[446] sayılmıştır. İşte bunun, kendi sistemlerinde de bir dayanağı yoktur.

Şafiîlere göre riba kelimesi mücmel yani kapalıdır; onu Allah'ın Elçisi açıklamıştır[447]. Açıklama dedikleri, altı malın satışı ile ilgili hadislerdir.

Şafiîler şöyle derler: "Faiz, büyük günahların en büyüğüdür. Hiç bir şeriatta faizin helâl kılınmadığı söylenir. Allah kendi kitabında faiz yiyen dışında bir isyankâra harp ilan etmemiştir. Faizin haramlığı taabbüdîdir, faizli işlem sebebi olarak gözüken her şey sadece onun hikmeti olur, illeti değil[448]."

Taabbüdî demek, illeti (asıl sebebi) anlaşılamayan ama kul olma gereği uyulan emir veya yasak demektir[449]. İlleti anlaşılamayan bir şey üzerine kıyas yapılamaz. Ama bu sözü sanki hiç söylememişler gibi faizli işlemin iki illetinin olduğunu, bunların tu'miyet ve semeniyetten[450] ibaret bulunduğunu belirtmiş ve sis-

---

[446]- İbn Rüşd, Mukaddimât, III, s.49-51.
[447]- Fahrü'r-râzî, VII, s. 99.
[448]- İbn Hacer, IV, s. 272-278.
[449]- Bkz. Şirvânî, Tuhfet'ul-muhtâc haşiyesi, c. IV, s. 272, Riba bahsi.
[450]- İbn Hacer, IV, s. 273.

temlerini bu iki illet üzerine kurmuşlardır. Bu mantığı anlamak gerçekten zordur. Faizin haramlığı taabbüdî ise bu illetler nereden çıkıyor? Eğer bu illetler varsa neden taabbüdî deniyor?

İbn Abbas’ın rivayetine göre faizi yasaklayan ayetler Kur’an-ı Kerim’in en son inen ayetleridir. Peygamberimiz Veda Hutbesinde cahiliye faizinin kaldırıldığını ilan ettiğine göre ayetler bu sırada inmiş olmalıdır.

Hac, kamerî yılın 12. ayı olan Zilhiccede olur. Bu ayın 9. günü Arafat'a çıkılır. Veda Haccı hicretin 10. senesinde olmuştur. Veda Hutbesi, Peygamberimizin bu sırada Arafat'ta yaptığı konuşmadır. O, Hicretin 11. senesinin 3. ayı olan Rebiyülevvelin 12'sinde, Pazartesi sabahı vefat etmiştir[451]. Faizin kalktığını ilan etmesinden vefatına kadar 3 kameri ay ve 3 gün geçmiştir. Allah'ın Elçisi Veda Hutbesinde şöyle demiştir:

“Cahiliye faizi kaldırılmıştır. İlk faizi kaldırıyorum, bizim faizimizi, (amcam) Abbas b. Abdulmuttalib'in faizini. Onun tamamı kaldırılmıştır[452].”

Burada kaldırılan, herkesin bildiği faizdir. Bu yüzden kimse bu konuda soru sorma ihtiyacı duymamıştır. Peygamberimizin koyduğu, altı mal ile ilgili yasağın, konunun özünü oluşturmadığı bu hadisten de anlaşılabilir.

---

[451]- Safiyy'ur-Rahmân el-Mebârkefûrî, er-Rahîk'ul-mahtûm, bahs fî es-sîre'n- Nebeviyye, Lübnan 1408/1988, s. 431.
[452]- Ebû Dâvûd, Menâsik, 57, hadis no 1905.

Bakara 282

KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ

" …Erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun. İki erkek yoksa, kabul edeceğiniz şahitlerden bir erkek ile iki kadın da olabilir. Biri yanılırsa, diğeri hatırlatır. Şahitler çağrıldıklarında gelmezlik etmesinler. Borç, ister büyük, ister küçük olsun, vâdesi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böylesi Allah katında daha doğru, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygun olur…"

Kur'an, şahitlik konusunda kadın-erkek ayırımı yapmadığı halde, fıkıh geleneğinde ayrım yapılmış hatta had ve kısas davalarında şahitlerin tamamının erkek olması şart koşulmuş, diğer davalarda iki erkek veya bir erkek ile iki kadın yeterli görülmüştür. Borç doğuran hukuki ilişkileri tespit ile ilgili ayette şöyle buyurulmuştur:

"...Erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun. İki erkek yoksa kabul edeceğiniz şahitlerden bir erkekle iki kadın da olabilir. Biri yanılırsa diğeri hatırlatır..." (Bakara 2/282)

Bağlantılarına bakmayınca âyetin şahitlik konusunda kadın erkek ayırımı yaptığı kanaatine varılabilir. Nitekim eski fakihler bu kanaatle hareket etmişlerdir. Ayetin devamı şöyledir:

"...Şahitler çağrıldıklarında gelmezlik etmesinler. Borç, ister büyük, ister küçük olsun, vâdesi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böylesi; Allah yanında daha doğru, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygun olur...."

"...Böylesi, şahitlik için daha sağlamdır..." ifadesi, borcu yazıyla tespit açısından da şahitlik nisabı açısından da değerlendirilebilir. *"Daha sağlam"* sözü *"sağlam"*ın karşıtıdır. Sağlam olan iki şey karşılaştırılınca birine daha sağlam denebilir. *"Bir erkek ile iki kadının şahitliğine"* daha sağlam deniyorsa, bu şarta uyulmadan yapılan şahitliğin sağlam sayılması gerekir.

Vasiyete şahitlikle ilgili ayetler konuya açıklık getirmekte, yukarıdaki hükmün, yazıyla tespit yanında şahitlik nisabı ile de ilgili olduğunu göstermektedir. Allah Teâla şöyle buyurur:

"Müminler! Sizden biriniz ölüm döşeğinde vasiyet edeceği zaman içinizden güvenilir iki şahit tutsun. Eğer bir yerde yolcu iken ölüm gelip çatarsa sizden olmayan iki kişi de olabilir. (Şahitliği yerine getirdikleri zaman) şüphelenirseniz onları namazdan sonra alı koyarsınız. Şöyle yemin ederler: 'Vallahi, isterse en yakınımız olsun, buna karşılık hiçbir şey almayız. Allah için yapılan şahitliği gizlemeyiz. Öyle olsa biz, elbette günaha gireriz.'

Eğer günaha girdiklerinin farkına varılırsa, ölenin, hak sahibi iki yakını onların yerine geçer, şöyle yemin ederler: 'Vallahi, bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur, biz haksızlık yapmayız. Öyle

olsa elbette zalimlerden oluruz.' (Maide 5/106-107)

Bu ayetlerde kadın erkek ayrımı olmaksızın güvenilir iki müslüman şahit öngörülmektedir. Yolculukta vasiyet yapılacaksa, müslüman olmayan iki kişinin şahit olması yeterli görülmüştür. Yolculuğun özel şartları sebebiyle şahitlerin tamamı kadın, tamamı erkek veya biri kadın biri erkek olabilir.

Şahitlerin, yanlış ifade verip günaha girdikleri fark edilince; ölenin, hak sahibi iki yakını öncekilerin şahitliğini hükümsüz kılacak şahitlikte bulunur. Ölenin yakınları kadın olabilir.

Burada delil alınacak cümle şudur: *"Böylesi, şahitliği gereği gibi yapmalarının en alt seviyesidir..."* (Maide 5/108) Bu cümleyi, Bakara 282'deki *"... Böylesi, şahitlik için daha sağlamıdır..."* cümlesi ile karşılaştırınca, şahitlerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olmasının kural olmadığı ortaya çıkar.

Bu konuda şu hadis de delil alınmıştır: *"... İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşit tutulması onun akıl noksanlığını gösterir..."* (Müslim, İman 132)

Akıl Arapça'da; bilgi manasına da gelir[453]. Akıl noksanlığı, bilgi noksanlığıdır. Kişinin bilmediği bir konuda şahitlik yapması zor olur. Çünkü onu gereği gibi kavrayamaz. Bu da şüpheye sebep olur. Kadınlar, genel olarak, borç doğuran hukuki ilişkilere ilgi duymazlar. Bu sebeple o konudaki bilgileri eksik olur. Dolayısıyla

[453]- Müfredât akl maddesi.

hadis, Bakara 282'ye açıklık getirmiş olur. Çünkü kişi, iyi bilmediği bir konuda, gördüğü ve duyduğu şeylerin hangisinin esasla, hangisinin ayrıntı ile ilgili olduğunu anlayamaz, kolayca yanılabilir.

A- Zinaya Şahitlik

Dört mezhep, kadınların zina davalarında şahitliğini kabul etmez. Ama Kur'an, bu konuda kadın erkek ayrımı yapmamıştır. Allah Teâla şöyle buyurur:

"Kadınlarınızdan zina edenlere karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse onları ölünceye veya Allah onlar için bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin. (Nisa 4/15)

Liân ile ilgili âyetler kadınların zina şahitliği konusuna açıklık getirir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Karılarına zina suçu atan ve kendileri dışında şahitleri olmayanlar... Böyle birinin şahitliği, "Allah şahit kesinkes doğru söylüyorum" diye dört defa şahitlik etmesidir.

Beşincisinde, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine uğramayı diler.

Kadından o azabı giderecek olan şu şekilde dört defa şahitlik etmesidir: "Allah şahit, kocam kesinkes yalan söylüyor."

Beşincisinde, eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğramayı diler. (Nur 24/6-9)

Burada erkeğin, *"Allah şahit kesinkes doğru*

söylüyorum" diye verdiği her ifade bir şahitlik sayılmıştır. Bunu dört defa tekrarlaması, dört şahitlik sayılarak erkek, zina iftirası suçundan kurtulmaktadır.

Kadının, *"Allah şahit, kocam kesinkes yalan söylüyor"* demesi bir şahitlik sayılmıştır. Bunu dört kere tekrarlaması, dört şahitlik sayılarak cezadan kurtulmasını sağlamıştır. Böylece kocanın dört şahitliği kadının dört şahitliğine denk tutulmuş olmaktadır.

Karı-kocanın, şahitlik yaparken kullandıkları ifadelerin son bölümleri dışındaki sözlerin aynı olması dikkat çekicidir. Erkeğin ifadesi olumlu, kadınınki olumsuzdur. Aynı değerde olan olumlu cümle, olumsuzu hükümsüz bırakarak, kocanın şahitliği ile ceza verilmesini önlenmiş olmaktadır. Bu, açıkça gösteriyor ki kadın zina davasında şahitlik yapabilir. Bu konuda onun şahitliği, erkeğin şahitliğine denktir.

B- Talaka Şahitlik

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Kadınlar bekleme sürelerinin sonuna vardıklarında onları ya maruf[454] ile tutun veya maruf ile ayırın. Sizden iki güvenilir şahit getirin, şahitliği Allah için yapın" (Talak 65/2)

Burada da Kadın erkek ayırımı yapılmamıştır.

---

[454]- Maruf; güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey. (Müfredât, arf maddesi)

C- Peygamberimizin Açıklaması

Peygamberimiz (s.a.v)'in, şu açıklaması da yukarıdaki yorumların doğru olduğunu göstermektedir.

"Ukbe bin el-Harise Ebu İhâb kızı Ümmü Yahya ile evlenmişti. Ukbe dedi ki: Zenci bir cariye geldi, ben sizin ikinizi de emzirmiştim dedi. Bunu Peygamber (s.a.v)'e anlattım, benden yüz çevirdi. Önüne geçtim ve tekrar anlattım, dedi ki: "Nasıl olacak? Cariye ikinizi de emzirdiği kanaatinde''. Sonra kadınla evlenmesini yasakladı." (Buharî, Şehâdât 13)

Peygamberimiz böyle demesine rağmen, fıkıhta süt akrabalığının sabit olması için kadınların şahitliği yeterli görülmez. Konu ile ilgili olarak Ömer Nasuhi BİLMEN'in ifadesi şöyledir:

"Süt akrabalığı konusunda şahitlik nisabı, güvenilir olmak şartıyla iki erkek veya bir erkek ile iki kadındır. Fakat bu hususta yalnız bir erkeğin veya yalnız iki veya daha fazla kadının şahitlikleri kabul olunmaz[455].

[455]- Ömer Nasuhi BİLMEN, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İst. 1968, c.II, s. 88, par. 296.

Bakara 284

İÇİNDE OLANDAN SORUMLU OLMA

Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizde olanı açığa vursanız da, gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çekecektir. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah’ın gücü her şeye yeter.

Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: *“Bakın, vücutta bir et parçası vardır. O iyi olursa vücudun tamamı iyi olur, o bozulursa vücudun tamamı bozulur. İşte o kalptir[456].”*

İnsanın içinde olan ile içinden geçen aynı değildir. İnsanın içinde olan; iman, küfür, sevgi, nefret, kin, iyi niyet vs. gibi insanın hayatına yön veren şeylerdir. İçinden geçenler ise genellikle şeytan vesvesesidir. Buna engel olma imkanı yoktur. Allah Teâlâ şeytana yetki verdiği için o, vesvese vermeye devam edecektir. Bazı kimseler şöyle derler: *“İçime öyle şeyler geliyor ki, acaba kafir mi oldum? Namazımdan da hayatımdan da tat alamıyorum.”* Bu, doğru yolda olduklarının en güvenilir delilidir. Çünkü şeytan Allah’tan kıyamete kadar süre alınca şöyle demişti:

---

[456]- Müslim, Müsakât, 107 – (1599)

".... And olsun ki ben de onlar için, senin doğru yolunun üzerinde oturacağım.

Sonra onlara; önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım. Onların çoğunu sana şükreder bulamayacaksın." (Arâf 7/16-17)

Şeytana izin verildiği için onun vesvesesinden peygamberler de kurtulamazlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Senden önce gönderdiğimiz bir tek nebi ve elçi yoktur ki, bir şeyi arzuladığı zaman, şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmış olmasın. Allah şeytanın karıştırdığını giderir, sonra Allah kendi âyetlerini pekiştirir. Allah bilendir, hakîmdir." (Hacc 22/52)

Şeytan vesvesesinden kurtulmaya insanın gücü yetmeyeceği için bunun sorumluluğu da olmaz. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: ***"Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez."*** (Bakara 2/286)

BİBLİYOGRAFYA

- Kur'an

- Kutsal Kitap, Eski ve Yeni Ahid (Tevrat ve İncil; Kitab-ı Mukaddes şirketi İst. 1981, s. 218.)

Hadis Kitapları

- Müsnedu Ahmed b. Hanbel. İstanbul 1402/1982.

- Sahihu'l- Buhârî.İstanbul 1401/1981.

- Sahihu'l- Müslim. İstanbul 1401/1981.

- Sünenu Dârimî. İstanbul 1401/1981.

- Sünenu Ebî Davûd. İstanbul 1401/1981.

- Sünenu İbn Mâce. İstanbul 1401/1981.

- Sünenu'n- Nesâî. İstanbul 1401/1981.

- Sünenu't- Tirmîzî. İstanbul 1401/1981.

- el- Muvatta', İstanbul 1401/1981.

Diğer Kitaplar

- Abdurrahman b. Süleyman (Damad), Mecmaü'l-enhür, İstanbul,1301.

- Adab, Muhammed b. Abdullah Hani, (Mütercim: AKÇİÇEK. Abdulkadir), İstanbul, 1396/1976.

- Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, Büluğ'ul-emânî min es-râr'il-feth'ir-Rabbânî, Dar'uş-Şihâb, Kahire.

- Ahmed b. Guneym b. Salim, (ö. 1125 h.) el-Fevâkih ed -Devvânî alâ risalet ibn Ebî Zeyd el -Kayrevânî, Beyrut 1415 h.

- Ahmed b. Hacer el-Heytemî, Tuhfet'ül-muhtac bi şerh'il-minhac,(Şirvânî ve İbn Kasım el-Abâdî'nin haşiyeleriyle birlikte) Tarih ve yer yok.

- Ahmed b. Teymiyye, Mecmuu Fetâvâ Şeyh'il-İslam Ahmed b. Teymiyye, Beyrut 1398 h.

- Alauddin el-Kasani (öl. 587 h.), el- Bedai'us-sanai' fi tertib'iş-şerai', Beyrut 1982.

- Ali b. Ebîbekr el-Merğinânî (öl. 593 h.), el-Hidaye şerhu Bidâyet'il-mübtedî, İstanbul 1986.

- Ali el- Adevî, Hâşiye ale'l-Haraşî alâ muhtasar-i Seydî Halil, Beyrut.

- Ali Ramazan DİNÇ, İki Cihan Serveri Peygamber-i Zîşânımız, Yeni Dünya dergisi, 58-59 Ağustos-Eylül 1998.

- Büyük Larousse Ansiklopedisi, İst. 1986.

- Ceride-i İlmiyye Rebiulahir 1336, dördüncü sene sayı 35, 1013-1014.

- D. Mehmet DOĞAN, Büyük Türkçe Sözlük, Ankara 2001.

- Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Cami'ul-beyân fî tevîl'il-Kur'an (öl. 310 h./922 m.), Beyrut 1412/1992.

- el-Kurtubî, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilberr (öl, 463 h.), el-Kâfî fî fıkhi ehl'il-Medîne, Beyrut 1407, c. I, s. 231;

- el-Cessâs Ebubekr Ahmed b. Ali er-Râzî (öl. 370 h./980 m.), Ahkâm'ul-Kur'ân, İst. 1335 h.

- el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (öl. 671 h./1273 m.) , el-Cami li Ahkâm'il-Kur'ân, Beyrut 1408/1988

- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1936.

- Er- Rağıb el- İsfehâni, Müfredâtu elfâz'il-Kur'an,

Safvan Adnan Davûdî'nin tahkikiyle, Dımaşk-Beyrut, 1412/1992.

- Fahrü'r-râzi, Fahreddin er-Râzî, Ebu Abdillah M. b. Ömer b. Hüseyn (v. 606/1209) et-Tefsirü'l-Kebîr, VII, Mısır, 1357/1938.

- Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara, 1997 s. 62.

- Hasan Kâmil YILMAZ, İnsân-ı Kâmil, Altınoluk Mecmuası, Temmuz 1996, sayı 125, s. 31.

- İbn Hazm, Ali b Ahmed b. Said, el –İhkâm fî usûl'il - ahkâm, (Bir ilim adamları heyeti tarafından tahkik edilmiştir,) Dar'ul-hadîs (Kahire) 1404/1984.

- İbn Hazm, Ali b Ahmed b. Said, el-Muhallâ, (Tahkik, Abdulgaffar Süleyman el- Bendârî, Beyrut), 1408/1988.

- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed el –Makdisî (540/620) el-Muğnî, Beyrut, 1405

- İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mükrim el-İfrîkî el-Mısrî (630-711), Lisan'ul-Arab, Beyrut 1410/1990.

- İbn Rüşd, el- cedd, (v. 520/1126) Mukaddimât (el-Müdevvenetü'l-Kübrâ ile birlikte), Matbaa-i Hayriyye, 1324.

- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-hafîd (öl. 595 h.), Bidâyet'ul-Muctehid, Beyrut.

- İbn'ul-Esîr, Mecdüddin el-Mübarek b. Muhammed el-Cezerî (544-606 h.) en-Nihaye fî garîb'il-hadîs, (Tahkîk, Tahir Ahmed ez-Zavî ve Mahmud Muhammed et-Tanacî), Beyrut.

- İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, Darü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1957.

- İmam Rabbânî, el- Mektûbât, Arapça nusha, tarih ve yer yok, c. I.

- İsmail b. Hammâd el-Cevherî, es-Sıhâh, Tahkik Ahmed Abdulgafur Attar, 3. Baskı, Beyrut 1404/1984.

- İzutsu Toshihiko, Taoculuk'daki Anahtar-Kavramlar, Çev. Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001.

- J.C cooper, Erdemin Işığı (Taoculuk), Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Yayıncılık, İstanbul, 1994.

- Kasım b. Abdullah b. Emir Ali el-Konevî (öl. 978 h.), Enîs'ul-fukahâ fî tarifat'il-elfâz'il-mütedavile beyn'el-fukahâ, Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeysî'nin tahkikiyle, Cidde 1406.

- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, Papa 14. Lui'nin (Episkopos II. Jean Paul) emriyle 1986'da Kardinal Joseph Ratzinger başkanlığında 12 kişilik heyet, Türkçe'ye çeviren Dominik PAMİR, İstanbul 2000,

- Kemal b. el-Hümam, Muhammed b. Abdilvahid es-Sivasi (öl. 681 h.) Şerhu Feth'il-Kadir, Dar'ul-fikr Beyrut.

- Lao-Tzu, Bilinmeyen Öğretiler (Hua Hu King), Çev. İsmail Taşpınar, Amine Gülşah Coşkun, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

- Malik b. Enes, el-Müdevvenet'ül-Kübrâ, (Sehnûn'un ibn Kasım'dan rivayeti) Mısır, Matbaat'üs-saâde, 1323.

- Mansur b. Yunus b. İdris, Keşşâf'ul- Kına' an metn'il - İkna', Tahkik eden, Hilâl Musaylahî Mustafa Hilâl, Beyrut 1402.

- Mehmet DEMİRCİ, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Hakikat-i Muhammediyye maddesi.

- Molla Hüsrev II/81;

- Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Cami'ul-beyân fî tefsîr'il-Kur'an (Taberi Tefsiri), Beyrut 1412/1992

- Muhammed b. İdris eş-Şafiî (150/204 h.), el- Um, Bey-

rut 1393

- Muhammed b. Mahmud el-Bâbertî, (öl. 786 h) el-İnâye ale'l-Hidâye, (Şerhu feth'il-Kadîr ile birlikte) Dar'ul-fikr.

- Muhammed b. Yusuf (Ebû Hayyân el- Endelüsî el-Gırnâtî, 654 – 754 h.) el- Bahr'ul-muhît fî't-tefsîr, Beyrut 1412/1992.

- Muhammed Murteza ez-Zebîdî, Tâc'ul-Arûs, Mısır 13406.

- Mütercim Asım, Kâmus Tercümesi (Firuzabâdî'nin), Bahriye Matbaası 1305.

- Ömer Nasuhi BİLMEN, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İst. 1967.

- Sa'd et-Teftezânî, Mes'ud b. Ömer, Muhtasar'ul-Meânî, (Muhammed b. Abdurrahman el-Ğazvînî'in Telhis adlı kitabının şerhi) İst. 1304.

- Sadık Dânâ (Alaaddin Attar'dan naklen), Altınoluk Sohbetleri I.

- Safiyyurrahman el-Mebarkefûrî, er- Rahîk'ul-mahtûm, Beyrut – Lübnan, 1408/1988.

- Seydi Ahmed ed-Derdîr, eş- Şerh'ul- Kebîr, Muhammed Ali'nin tahkikiyle, Beyrut,

- Şemsuddin es-Serahsî, el- Mebsût, Beyrut 1409/1989.

- Yener, Osman, Tao Te Chıng-Yol ve Erdemin Kitabı, İstanbul 1998.

İNDEX